

KRITINIO MAŠTYMO UĖGDYMAS SĖKMINGAI ATEITIES KARJERAI. PRAKTINIS PRITAIKYMAS

Critical thinking
For successful future
Career in EU.
Practical approach

PROFESINO TOBULINIMO PROGRAMA IR VADOVAS

This project has been carried out with the support of the European Community in the framework of the Socrates programme

The content of this project does not necessarily reflect the position of the European Community, nor does it involve any responsibility on the part of the European Community

Parengė:

ŠIUOLAIKINIŲ DIDAKTIKŲ CENTRAS,
Lietuva

JAUNIMO KARIJEROS CENTRAS,
Lietuva

JONAS JABLONSKIO GIMNAZIJA,
Lietuva

RODO 8-oji PRADINĖ MOKYKLA,
Graikija

NOVIJ JIČINO SPECIALIOJO UGDYMO MOKYKLA,
Čekija

VAKARŲ PIRKANMOS REGIONO SAVIVALDYBĖS ŠVIETIMO FEDERACIJA,
Suomija

MALTOS UNIVERSITETO ŠVIETIMO FAKULTETAS,
Malta

Projekto šalių lektorių komandos

LIETUVA	<p>Daiva Penkauskienė, Asta Railienė Šiuolaikinių didaktikų centras Zina Baltrėnienė, Jūratė Murinienė Indrė Augutienė Jaunimo karjeros centras Asta Navickaitė Vilniaus Šiuolaikinės mokyklos centras Danguolė Daukšienė Vilniaus „Vyturio“ pradinė mokykla Irena Urbštienė, Audronė Masiulytė Eglė Lingvevičienė Kauno Jono Jablonskio gimnazija Jūratė Stankaitytė Šakių „Varpo“ vidurinė mokykla</p>
GRAIKIJA	<p>Manolis Sofos, Maria Arvanitaki, Stamatia Anastasiadi Sofia Tsoga Maria Stergiannaki Maria Fakka Stavros Pappadopoulos Rodo 8-oji pradinė mokykla</p>
ČEKIJA	<p>Vera Janikova, Ivan Janik, Novij Jičino Specialioji praktinė mokykla</p>
SUOMIJA	<p>Tiina Harma, Maj-Lis Laykki Vakarų Pirkanmos regiono savivaldybės švietimo federacija, Suaugusiųjų švietimo skyrius Timo Laykki Mansoniemi pagrindinė mokykla Harry Ahlvik Kilvakkala pagrindinė mokykla</p>
MALTA	<p>Joseph Giordmaina, Maltos universitetas, Švietimo fakultetas Amanda Schembri Guze D'Amato berniukų vidurinė mokykla</p>

TURINYS

Kritinis mąstymas karjeros ugdymui	5
Mokytojų rengimas programos įgyvendinimui	7
Kritinis mąstymas – istorinė apžvalga	13
Karjeros vystymo teorijų raida	18
Kritinis mąstymas, ugdymas ir gebėjimas įsidarbinti	26
Mokytojų profesinio tobulinimo programos	42
Ryšys tarp kritinio mąstymo ir rengimo profesinei veiklai: veiksmingi mokymo metodai ...	44
Kritinio mąstymo ugdymo schemas taikymo modelis	57
Jautrumas ir pagarba specialiesiems poreikiams	67
Tekstų panaudojimo galimybės	87
Praktiniai pamokų pavyzdžiai. Įvadas	90
Praktiniai pavyzdžiai: priešmokyklinis ugdymas	91
Praktiniai pavyzdžiai: pradinis ugdymas	95
Praktiniai pavyzdžiai: pagrindinis ugdymas	113
Praktiniai pavyzdžiai: gimnazija	122
Priedai	142

KRITINIS MĄSTYMAS KARJEROS UGDYMU

Daiva Penkauskienė, Lietuva

Šiame informacijos amžiuje viskas kinta greičiau, nei spėjame pagalvoti. Keičiasi technologijos, kinta informacija, atsiranda vis naujų vieno ar kito reiškinio interpretacijų. Tai, kas atrodė nepajudinama, griūva, tai, kas atrodė seniena, vėl atrandama ir vertinama. Todėl begalinis yra aktyvaus pažinimo ir atradimo procesas. Kad galėtume sėkmingai veikti kintančiame gyvenime, turime nuolatos permąstyti visą turimą ir gaunamą informaciją ir pasirinkti, kas svarbu, o kas – ne. . Viso pasaulio švietėjai, nuo politikų ir administratorių iki programų kūrėjų ir mokytojų, jau kurį laiką stengiasi surasti atsakymą į esminį klausimą: kaip parengti mokinius sėkmingam ateities gyvenimui, jei negalime numatyti ateities bent dešimčia metų į priekį? Daugelis šalių išgyvena švietimo reformų laikus, kurios stengiasi rasti atsakymą į šį klausimą. Atsakymų ir problemos sprendimo kelių gali būti įvairių, priklausomai nuo šalies tradicijų ir poreikių. Bet visas jas sieja viena – poreikis ugdyti kritiškai mąstančius ir atsakingus piliečius, nes “ kiekvienas yra atsakingas už svarbių sprendimų priėmimą, taigi atrodytų akivaizdu, kad mums, kaip visuomenei turėtų rūpėti, kaip tie sprendimai yra priimami” (Diane F. Halpern, *Thought and Knowledge*, 1996, p. 3.).

Nėra vieno vienintelio apibrėžimo kritiniam mąstymui. Daugelis mokslininkų ir švietėjų yra diskutavę, kokios gi pagrindinės šios sąvokos charakteristikos. Sutariama, kad *Kritinis Mąstymas* yra kryptingas mąstymas, pasitelkiantis kognityviasias strategijas ir įgūdžius norimam rezultatui pasiekti. Kritinis mąstymas apima informacijos paiešką, idėjų tyrinėjimą, įvairių požiūrių išraišką, problemų sprendimą, argumentavimą, sprendimų priėmimą ir nepriklausomos nuomonės formavimą. Daugelyje švietimo dokumentų pabrėžiama, kad kiekvieno asmens sėkmė ir gerovė priklauso nuo mokėjimo mokytis ir gebėjimo apmąstyti nuolat gausėjančią ir besikeičiančią informaciją. Esame liudininkais neįtikėtinos kaitos ne tik teorinių mokslų srityje, bet ir kasdieniame gyvenime. Kreditinės banko kortelės, mobilieji telefonai, didieji prekybos centrai dabar yra įprasti mūsų gyvenimo požymiai. Bet neseniai dar buvo kitaip. Jei vaiko kas būtų paprašę prieš dešimtį metų ir dabar pasakoti, kaip atrodo kepykla ir kaip kepama duona, tikriausiai gautumėme skirtingus atsakymus.

Yra apskaičiuota, kad artimiausioje ateityje pakis maždaug dvidešimt penki procentai darbų: vieni iš jų labai pasikeis, kiti apskritai išnyks, be to atsiras naujų, kurių prireiks pakitus visuomeninei ir ekonominei padėčiai. Tad jei būdami dešimties nusprendėte tapti šaltkalviu ar programuotoju, dar nereiškia, kad po šešerių metų tokia profesija bus paklausi arba kad jai įgyti reikės tokių pat įgūdžių kaip dabar.

Tokia kintanti padėtis verčia kitaip pažvelgti ir į *karjeros* sąvoką. Dabartiniais laikais žmonės keičia profesijas, darbus tris, keturis ar netgi daugiau kartų per savo gyvenimą. *Todėl išvada aiški: neįmanoma visko išmokyti ir išmokyti, tačiau įmanoma išugdyti žmones, gebančius mokytis visą gyvenimą, kritiškai mąstančius ir priimančius sėkmingus asmeninio bei profesinio gyvenimo sprendimus.* Kaip tik čia susitinka kritinis mąstymas kaip įgūdis ir įrankis ir karjera kaip tikslas ir objektas. Kritinio mąstymo

Ilgūdžiai leidžia nepasiklysti informacijoje, padeda suvokti savo privalumus ir trūkumus, išsikelti tikslus ir kryptingai jų siekti, protingai pasirinkti, o aplinkybėms pakitus, viską apsvarstyti iš naujo. Kritinis mąstymas skatina įvairias nuomones, požiūrius, o ypač tuos, kurie pagrįsti svariais argumentais. Negana, pavyzdžiui, tvirtinti, kad valstybės tarnautojo darbas yra lengvas ir gerai mokamas, nes jie gerai apsirengę ir atrodo lyg reklamos žvaigždės. Svarbiau yra paklausti, ar visi valstybės tarnautojai taip atrodo. Kokių savybių ir ilgūdžių reikia turėti, kad gautum gerai apmokamą darbą. Kurie valstybės tarnautojai uždirba daugiau, o kokie – mažiau ir kodėl? Ar įvaizdis pasako viską apie profesiją ir darbą? Nemanome, kad būtina rasti atsakymus į šiuos klausimus, bet teigiame, kad apskritai reikia kelti klausimus ir ieškoti pagrįstų atsakymų. Visos šios mintys mums tapo filosofine atspara įgyvendinant tarptautinius projektus *Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai (MIND 1)* ir *Kritinio mąstymo ugdymas sėkmingai ateities karjerai: praktinis požiūris (MIND 2)*. Projekto partnerės šalys – Čekija, Graikija, Suomija, Lietuva ir Malta susibūrė draugėn siekdamos sukurti bendrą produktą – *Mokytojų profesinio tobulinimo programą ir vadovą*, skirtą parengti mokytojus darbui su karjeros ugdymo programa ir vadovu, sukurtais projekto MIND 1 rėmuose.

MOKYTOJŲ RENGIMAS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMUI

Dr. Joseph Giordmaina, Malta

Pagrindiniai šio projekto partneriams kylantys klausimai kuriant šią programą buvo: Kaip sekasi parengti mokytojus siekiant sėkmingo programos įgyvendinimo? Nagrinėdami šį klausimą, jį reformulavome į klausimą: kokių kompetencijų, žinių, įgūdžių ir nuostatų reikia mokytojui, kad būtų galima sėkmingai įgyvendinti programą?

Visi sutarėme, kad mokytojų mokytojams labai praverstų vadovėlis šiuo klausimu ir vėlgi šis klausimas buvo reformuluotas į kitą klausimą, siekiant sutelkti dėmesį. Klausimas buvo: kokio vadovėlio reikia mokytojui-pedagogui kad jis galėtų pristatyti programą mokytojams (būsimiems ir jau dirbantiems)?

Toliau pateikiami kai kurie pasiūlymai, galintys padėti atsakyti į minėtus klausimus.

Mokytojų mokymo vadovėlis

Labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad mokytojo vadovėlis niekada negalės pakeisti mokymo kurso. Vadovėlis yra tik priemonė mokytojo vadovo rankose, padedanti pristatyti kompetencijas, žinias, įgūdžius ir nuostatas, reikalingas sėkmingai įgyvendinti programą. Vadovėlis yra taip pat priemonės, kuriomis mokytojų mokytojas supažindina mokytojus su originalia medžiaga, kuria jiems teks naudotis per pamokas. Tačiau ir praktinė patirtis rodo, kad toks vadovėlis padeda mokytojams susipažinti su pirmojo projekto medžiaga.

Mes taip pat sutinkame, kad gerame vadovėlyje – bet koks vadovėlyje – turi būti aiškiai išdėstyta jo filosofija – koks yra vadovėlio tikslas? Ir kaip su juo dirbti? Vadovėlyje taip pat turi būti aiškiai pateikiamos bet kokios daromos prielaidos. Pavyzdžiui, kiekvienam turi būti aišku, kuo skiriasi būsimieji mokytojai nuo jau dirbančių. Tą skirtumą sudaro mokymo patirtis, o vadovėlis turi atsižvelgti į patirties bagažą, su kuriuo kiekvienas mokytojas ateina – nuo nulinės patirties iki ilgametės patirties, su nuostatomis, svyruojančiomis nuo didelio entuziazmo iki visiško skepticizmo. Mokymo medžiaga irgi turi būti aiški, su aiškiai apibrėžta laiko trukme. Kai kuriose šalyse kursai dirbantiems mokytojams trunka vieną dieną, kitose jie trunka vieną savaitę. Šis vadovėlis nekelia jokių reikalavimų kritinio mąstymo ugdymui – vienintelis jo reikalavimas yra tas, kad žmonės, įgyvendinantys programas, būtų apmokyti mokytojai. Yra savaimė suprantama, kad jie jau žino mokymo pagrindus.

Vadovėlio idėja būtų panaši į kelionės vadovo. Jis dar atviresnis (netgi fiziškai) negu vadovas ar instrukcija. Jis palieka vietos mokytojui pačiam sukurti vadovą. Jis daugiau siūlomojo negu reikalaujamo pobūdžio, kur rodoma derama pagarba dirbančio mokytojo patirčiai. Šis vadovėlis taip pat apima būtiną šios srities informaciją ir žinias – jis nurodo kai kurias kompetencijas, žinias bei įgūdžius ir nuostatas, reikalingas sėkmingam projekto įgyvendinimui. Tai padaryta pastabų, straipsnių, pavyzdžių bei nuorodų ir pagrindinių naudojamų terminų forma. Vadovėlyje taip pat atsižvelgiama į kultūrinės, politinės bei ideologines dalyvaujančios šalies nuostatas. Kaip pavyzdį galima pateikti “moterį” darbo vietoje lyginant su moterimi kaip šeimos atramos tašku.

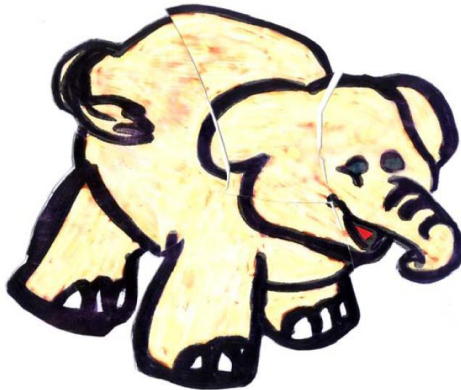
Programos pavyzdys

OBJECTIVES	TOPICS	TASKS	ACTIVITIES	RESULTS
<p>TO DEVELOP:</p> <ul style="list-style-type: none"> - interest in and concern about other people; - self-sufficiency and consideration for others; - realistic expectations based on understanding of personal limitations; - understanding, tolerance, and appreciation of diversity; - positive attitude toward communication. <p>TO TEACH:</p> <ul style="list-style-type: none"> - improved interpersonal skills; - ability to listen to and hear others; - sharing with others; - observation and identification of similarities and differences in close friends and family members; - communication skills. 	<p>MY RELATIONSHIP TO OTHER PEOPLE</p> <ul style="list-style-type: none"> - I am a member of the group; - My friends and I; - How my friends see me; - I want to understand others; - We are all connected... - We are all different... - Other people are interesting, because... 	<ul style="list-style-type: none"> - Read about the norms and rules of communication. - Establish rules for communication in the group - Observe friends and think about: "How I am like other people," "How I am different from other people," "Why my friend is interesting". 	<p>Observation and analysis; drawing conclusions; coping with problematic inter-personal situations.</p>	<p>Children will:</p> <ul style="list-style-type: none"> - learn to recognise and label similarities and differences in external appearances and personalities; - understand that communication is facilitated by knowing and observing the rules; - be introduced to the concepts similarities, differences, needs, desires, rules.
<p>TO DEVELOP:</p> <ul style="list-style-type: none"> - interest in the immediate environment; - interest in the past; - positive attitude to work; - awareness of the importance of work and responsibility; - appreciation and critical evaluation of the results of one's own work and the results of joint efforts. <p>TO TEACH:</p> <ul style="list-style-type: none"> - how to observe and investigate the surroundings and the environment; - how to describe those who live and work near-by; - names and descriptions of occupations and professions; - recognition of old and new things, and preservation of the past; - activities involved in different jobs; - positive response to criticism. 	<p>MY NEIGHBORHOOD:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Who lives and works in my neighborhood; - Everybody works; - At the store, at the barber shop, at the market; - Jobs and traditions; - Inventions and discoveries; - What will the future be like? 	<ul style="list-style-type: none"> - Watch people working in the neighborhood; - Talk about different jobs and professions; - Develop a sense of history: recognise which things and inventions are old and which are more recent; - Think and dream about future jobs. 	<p>Field trips; conversations; interviews; observations; drawings; games.</p>	<p>Children will:</p> <ul style="list-style-type: none"> - observe similarities and differences between jobs; - learn to describe various jobs and the products they create; - recognise what is old and what is more recent; - learn to value different jobs and the products they create; - think imaginatively about the future.

Vaikų darbų pavyzdžiai

1 užduotis

Sudėk atskiras dalis taip, kad gautum žaisliuką.

2 užduotis

Piešinėlyje pavaizduotas sulaužytas žaisliukas „Sutaisyk“ jį pripiešdamas trūkstamą detalę. Paveikslėlį nuspalvink.

3 užduotis

Iš darbo įrankių dėžutės atrink kiekvienai profesijai būdingus ir reikalingus įrankius ir priklijuok prie lapo.

Pavyzdys iš vadovo

<p>Aš. Mano mėgstamas žaisliukas</p>	<p>Šalis: Lietuva Mokykla: Vilniaus „Vyturio“ pradinė mokykla Mokomasis dalykas ir klasė: komunikacinė veikla priešmokyklinio ugdymo grupėje Mokytoja: Jelena Baltušienė</p>
<p>Bendras temos apibūdinimas:</p> <p>TIKSLAI Mokyti laisvai formuluoti mintis ir papasakoti apie savo žaisliuką; atskirti, kurie dalykai svarbiausi, ir apie juos papasakoti; vertinti kitų darbą, tausoti pagamintus daiktus</p> <p>PAGRINDINĖS SĄVOKOS Žaislas, ypatingas, branginti</p> <p>METODAI IR STRATEGIJOS Atvirieji klausimai, inscenizacija</p> <p>PRIEMONĖS Dėlionės, vaikų atsinešti žaislai, dalomoji medžiaga – paveikslėliai su nupieštais žaislais, kuriems trūksta detalių</p> <p>UŽDUOTYS IR VEIKLA 1. Dėlionės dėjimas. 2. Apibūdinimas, kuo žaislas ypatingas. 3. Individualus pasakojimas ir kitų klausymasis. 4. Draugo minčių perteikimas. 5. Klausimų uždavimas pagal pavyzdį. 6. Draugo išsakytų minčių perteikimas visiems. 7. Paveikslėlio spalvinimas, trūkstamos žaisliuko detalės piešimas. 8. Vaidinimas.</p> <p>REZULTATAI 1. Mokosi vertinti ir branginti savo žaislą. 2. Gėba atidžiai išklausyti, suvokti draugo pasakojimą ir pristatyti jį visiems. 3. Gėba užduoti klausimų, suvaidinti pasiūlytą vaidmenį. 4. Įsimeina naujas sąvokas, taiko jas šnekamojoje kalboje.</p> <p>VERTINIMAS Klausydamiesi draugų, keldami atvirusius klausimus, mokysis vertinti kitų nuomonę, lyginti savo mintis ir požiūrius</p> <p>LAIKAS 1 užsiėmimas (30 min.)</p>	<p>Pamokų pavyzdžiai.</p> <p>TIKSLINĖ GRUPĖ 5–6 metų priešmokyklinio ugdymo grupės vaikai</p> <p>LAIKO PASKIRSTYMAS IR TRUKMĖ 1 užsiėmimas (30 min.)</p> <p>UŽDUOTYS IR VEIKLA Grupėse vaikai sudeda įvairias dėliones (lėlę, mašinėlę, drambliuką, meškutį) ir įvardija apibendrinamąjį žodį – „žaislai“. Visi aptaria, kam reikalingi žaislai. Kiekvienas grupėi pristato savo žaisliuką, nusako, kuo jis ypatingas, o grupės nariai klausinėja. Vienas išrinktas kiekvienos grupės vaikas pristato savo žaisliuką visiems. Piešinėlyje individualiai piešia tai, ko trūksta, t. y. „pataiso“ žaisliuką. Piešiniai pristatomi ir aptariami, kalbama, kaip pataisyti sulūžusius žaislus. Užduodama atvirųjų klausimų apie sulūžusius žaislus. Grupės pristato temą „Sugadintas žaisliukas“ aktorių, dailininkų, konstruktorių ar dainininkų požiūriu</p> <p>METODAI Atvirieji klausimai, inscenizavimas, klausinėjimas</p> <p>APTARTI TERMINAI Apibendrinamasis žodis „žaislai“, ypatingas, branginti</p> <p>INTEGRAVIMAS Į MOKOMĄJĮ DALYKĄ –</p> <p>PAPILDOMOS TEMOS „Man brangūs daiktai“, „Seno žaislo pasakojimas“, „Ekskursija į žaislų parduotuvę“</p> <p>PRIEMONĖS Vaikų atsinešti žaislai, dėlionės, dalomoji medžiaga – paveikslėliai, vaizduojantys žaislus su trūkstama detale</p> <p>DARBAS SU SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAIS Specialiųjų poreikių mergaitė Goda (serga cerebriniu paralyžiumi) dalyvavo pamokoje su kitais vaikais ir kartu atliko kalbos veiklas. Vietoj piešimo užduoties jai buvo pasiūlyta numatyti, kas tai galėtų būti, ir papasakoti. Pristatymo metu mergaitė atliko pranešėjos vaidmenį</p> <p>PAMOKOS SVEČIAS –</p> <p>NAMŲ DARBAS –</p> <p>REZULTATAI 1. Išmoko apibūdinti savo žaisliuką, papasakoti, kuo jis ypatingas. 2. Gėba išskirti ir įvardyti sau svarbiausius dalykus. 3. Įsimeina naujas sąvokas, taiko jas kasdienėje kalboje. 4. Įgijo bendravimo, bendradarbiavimo ir klausymosi patirties.</p>
28 dalis. PRIEŠMOKYKLINIO UGDYMO PROGRAMA	

Rašydami šį vadovėlį, gerai suvokėme kalbos svarbą ir stengėmės išsireikšti kiek galima aiškiau. Taip sukūrėme lengvai skaitomą vadovėlį, aiškiai perteikiantį skaitytojams savo pagrindinius tikslus. Tam buvo pasitelktos ir diagramos. Vadovėlyje pateikiama idėjų apie planavimo ir pasirengimo vesti kursus mokytojams etapus, idėjų kaip perteikti kursą ir kaip paskatinti apmąstymo (reflektyviają) veiklą, iš esmės, per savęs įvertinimo procesą. Vadovėlis buvo išbandytas pedagoginėje terpėje ir peržiūrėtas atsižvelgiant į dalyvių pasiūlymus. Jame panaudota daug pavyzdžių, įskaitant ir siūlomą padalijamąją medžiagą, *PowerPoint* prezentacijas, informacinių technologijų naudojimą ir t. t.

Sunkumas, su kuriuo susidūrėme rengdami šį vadovėlį, buvo kaip susieti jį su nacionaline kiekvienos šalies mokymo programa, nes kiekvienoje šalyje jos akivaizdžiai skiriasi. Tai palikome mokytojų mokytojo nuožiūrai, įdėdami pasiūlymų ir pavyzdžių, kaip tai gali būti padaryta. Vadovėlyje taip pat yra nuoroda į dabartinę situaciją, tiek susijusią su moksliniais kritinio mąstymo žadinimo ir ugdymo tyrinėjimais edukologijos srityje, tiek ir su dabartiniais įdarbinimo klausimais Europoje apskritai.

Vadovėlyje nurodyta keletas ateities vizijų: tai nėra užbaigtas projektas, tačiau jis atveria šimtus galimybių mokytojų mokytojams, mokytojams bei jų mokiniams.

Kompetencijos

Vienas iš būdų kaip parengti mokytojus šios programos įgyvendinimui yra paklausti savęs: kokių sugebėjimų turi turėti mokytojas siekiantis sėkmingai įgyvendinti šį projektą? Konkrečiose srityse, tokiose kaip informacinės technologijos, šis klausimas lengvai atsakomas. Kaip pavyzdį galima pateikti: jei mokytojas nori naudotis tekstiniais redaktoriumi, jis gali pasinaudoti tokiu kontroliniu sąrašu:

- mokėti redaguoti dokumentą naudojant iškirpti/įklijuoti komandas,
- mokėti pasirinkti skirtingus formatus,
- mokėti atsispausdinti dokumentą ir peržvelgti jį ekrane,
- mokėti naudotis rašybos tikrintoju ir tezauru,
- mokėti išsaugoti ir išsikviesti dokumentą,
- mokėti į dokumentą įterpti lenteles ir grafikus,
- mokėti naudotis puslapio puslapine antrašte ir puslapine parašte.

Šis sąrašas taip pat padeda įvertinti save: galima nusistatyti savo kompetenciją šioje srityje.

Kalbant apie kritinį mąstymą ir gebėjimą įsidarbinti, sąrašas būtų gerokai sudėtingesnis. Toliau pateikiame tik bandymą išskirti kai kuriuos sugebėjimus:

- pasišventimas projekto vertybėms;
- gebėjimas įvertinti per kursus pasiektą pažangą;
- gebėjimas sukurti tinkamą aplinką programos tikslų mokymui ir mokymuisi;
- mokėjimas gerai suplanuoti programos įgyvendinimą;
- mokėjimas vesti klasės diskusijas ir įvertinti savo gebėjimą joms vadovauti;
- abipusio ryšio su mokiniais palaikymas;

- daugelio įvairių šaltinių pasirinkimas ir naudojimas;
- žinojimas, kokia darbo rinkos padėtis pasaulyje (darbo paieškos programos ir t. t.);
- mokėjimas nusibrėžti laukiamus rezultatus, tinkančius globojamiems mokiniams;
- mokėjimas kelti esminius klausimus ir palaikyti diskusiją;
- gebėjimas skatinti mokinius jausti atsakomybę už savo mokymąsi;
- gebėjimas palaikyti mokinių susidomėjimą ir motyvaciją;
- mokėjimas sudaryti galimybes mokytis visai klasei, grupei, poromis ar individualiai;
- mokėjimas palaikyti santykius su darbdaviais ir kvalifikacijos kėlimo agentūromis;
- mokėjimas nustatyti ir atitinkamai reaguoti į kiekvieno mokinio konkrečius poreikius;
- mokėjimas įvertinti mokinių mokymosi ir suvokimo kokybę (fiksiuoti pasiektą pažangą);
- gebėjimas atsižvelgti į kultūrinius skirtumus;
- gebėjimas susieti šios programos turinį su visa mokymo programa.

Informuokite tėvus apie programos tikslus ir kartu juos aptarkite:

- būti susipažinus su mokymosi planavimu, vadovavimu ir įvertinimu;
- žinoti mokymosi teorijas;
- žinoti mokymosi stilius;
- sugebėti įvertinti naudojamus mokymo metodus.

Mūsų nuomone, mokytojas, turintis čia išvardintas sugebėjimus, sugebėjimus kurie yra savaime aiškūs, sugebės sėkmingai vykdyti programą, nesvarbu kokio lygio klasėje jis/ji dirba. Šie sugebėjimai ugdomi per įvairią veiklą, aprašytą šiame vadovėlyje.

Kiekvienas iš šių sugebėjimų gali būti panaudotas savęs įvertinimui arba bendraamžių įvertinimui. Tokie kriterijai gali būti naudojami mokytojo darbo vidiniam patikrinimui. Remdamasis šiuo sąrašu mokytojas gali spręsti apie savo darbo įgyvendinant projektą sėkmingumą.

Toliau pateikiamas paprastas pavyzdys, paimtas iš Reece ir Walker (2005: p. 270)

Sugebėjimas	Įvertinimo kriterijus
Veiksmingo bendravimo įgūdžiai	Vartokite mokiniams suprantamą kalbą. Pasitelkite įvairias priemones, skatinančias bendravimą. Pasirinkite tinkamas bendravimo priemones, atitinkančias mokinių lygį ir temą. Veiksmingai naudokite klausimų ir atsakymų metodą.
Padėkite mokiniams plėtoti savo bendravimo įgūdžius	Nustatykite, kokių bendravimo įgūdžių reikia mokiniams. Stebėkite įgūdžių ugdymo pažangą. Padėkite mokiniams plėtoti tuos įgūdžius. Suteikite mokiniams galimybių tuos įgūdžius pritaikyti praktiškai.

Literatūros sąrašas:

Adams F. (1996). *Making the Connection: theory, practice, competence and practice – the Scottish experience*. Kalba pasakyta 1996 m. birželio mėn. Launcestono (Tasmanija) Australijos mokytojų ugdymo asociacijos konferencijoje „Sąsajų suradimas“ (*Making the Connection*).

Jarvis P. (2002) (Ed) *The theory and Practice of Teaching*. London: Routledge Falmer.

Petty G. (2004) *Teaching Today*. United Kingdom: Nelson Thornes.

Pollard A. (1990) *Learning in the Primary School*. London: Cassell Educational Ltd.

Reece I., Walker S. (2005) *Teaching, Training and Learning*. Great Britain: Business Education Publishers.

Tuson J. *The Use of Competences in a PGCE (Secondary Course)*. Pranešimas, perskaitytas 1996 m. BERA konferencijoje.

KRITINIS MĄSTYMAS – ISTORINĖ APŽVALGA

Manolis Sofos, Graikija

1. Graikai

Intelektinės ir filosofinės kritinio mąstymo šaknys yra tokios pat senos, kaip ir jo etimologija, atsekamos dar prieš 2,500 metų gyvenusio graikų filosofo Sokrato mokymo praktikoje ir vizijoje, kai jis **užduodamas klausimus** atrado, kad žmonės negali racionaliai pagrįsti savo turimų žinių patikimumo ar stereotipų, kuriuos jie yra susikūrę savo mintyse.

Nepaisant fakto, kad Sokrato įnašas į kritinį mąstymą ir į filosofiją apskritai savo pobūdžiu buvo etinis, jis pademonstravo, kad žmonės gali turėti valdžią ir užimti aukštas pareigas, turėti "autoritetą" ir vis tiek gali būti labai susipainioję ir neracionalūs. Jis pripažino, kad svarbu užduoti esminius klausimus, kuriais išvalgiai zonduojamas mąstymas, prieš priimant idėjas kaip įsitikinimus.

Jis taip pat pabrėžė, kad svarbu ieškoti įrodymų, kruopščiai apsvarstyti argumentus ir prielaidas, analizuoti pagrindines sąvokas ir ieškoti prasmės ne tik to, kas pasakyta, bet ir to, kas padaryta. Jo tyrinėjimo metodas plačiai žinomas kaip „**sokratiškasis klausimų formulavimas**“ ir yra geriausiai žinomas kritinio mąstymo ugdymo metodas. Jis tikėjo, kas visas blogis kyla iš neišmanymo ir kad nė vienas žmogus nėra savaimė blogas. Taigi, dorybė yra žinojimas, ir tie, kurie žino, kas yra gera, elgiasi gerai. Jo logikoje ypatingas dėmesys tenka racionaliems argumentams ir bendrųjų apibrėžimų paieškoms.

Sokrato kritinio mąstymo praktika susilaukė pasekėjų, tarp kurių buvo Plato (kuris užrašė Sokrato mintis), Aristotelis ir graikų skeptikai, kurie visi akcentavo kad dalykai dažnai būna labai skirtingi nuo to, kokie jie turėtų būti, ir kad tik išlavintas protas yra pasirengęs spręsti pagal tai, kaip daiktai mums atrodo iš paviršiaus (apgaulinga išorė), apie tai, kokie jie iš tikrųjų yra (gilesnė gyvenimo tikrovė).

Aristotelis sukūrė pagrindimo taisykles (*pagrįstumo taisykles*), kaip kritiškai mąstyti apie dalykus ir daryti išvadas. Argumentuojant pagrindinė priemonė yra silogizmai (dedukciniai samprotavimai): teiginių poros, kurias paėmus kartu gaunama naują išvada. Jis parodė, kad mokslas yra sudėtingų pagrindimo sistemų rezultatas. Pagal jo logiką, Aristotelis atskyrė dialektiką ir analizę.

Iš šios senosios graikų tradicijos atsirado poreikis visiems, kurie nori išvelgti gilesnę tikrovę, mąstyti sistemiškai, plačiai ir giliai aiškintis prasmes, nes tik toks mąstymas, kuris yra aiškus, gerai motyvuotas, pagrįstas svariais argumentais ir reaguojantis į prieštaravimus, gali mus praleisti gilyn pro paviršių.

2. Viduramžiai ir po to

Viduramžiais sistemingo kritinio mąstymo tradicija akivaizdžiai pastebima tokių mąstytojų kaip Tomas Akvinielis (*Summa Theologica*) raštuose ir mokyme. Akvinielis daug prisidėjo prie mūsų suvokimo ne tik apie potencialią argumentavimo galią, bet ir apie poreikį argumentavimą sistemingai kultivuoti ir kryžminių būdu patikrinti.

Renesanso laikotarpiu (15-ame ir 16-tame amžiuje) didelė dalis mokslo žmonių Europoje pradėjo mąstyti kritiškai apie religiją, dailę, visuomenę, žmogaus prigimtį, teisę ir laisvę. Tuo pačiu metu jie

suabejojo nusistovėjusia tvarka. Tarp tokių mokslo žmonių buvo Erazmas ir Moras Anglijoje. Jie toliau plėtojo senovės tautų (graikų ir romėnų) įžvalgas.

Dar vienas iškilus mokslininkas Fransis Bekonas Anglijoje teigė, kad žmonės neteisingai naudojami savo protu siekdami žinių. Jis atvirai pripažino, kad protas negali būti saugiai paliktas savieigai. Savo knygoje *Apie dieviškojo ir žmogiškojo mokslo patyrimą ir pažangą* jis pabrėžė pasaulio empirinio tyrinėjimo svarbą. Jis sukūrė šiuolaikinio gamtos mokslo pagrindus, akcentuodamas informacijos surinkimo procesų svarbą. Jo knyga galėtų būti laikoma ankstyviausiais kritinio mąstymo tekstais, nes jo darbotvarkė buvo labai artima tradicinei kritinio mąstymo darbotvarkei.

Dar maždaug po penkiasdešimties metų Prancūzijoje Dekartas pamėgino pritaikyti filosofijoje racionalius mokslinės dedukcijos metodus, ypač matematinius. Jis parašė tai, ką galėtume pavadinti antru kritinio mąstymo tekstu, *Proto vadovavimo taisyklės*. Jose Dekartas įrodinėjo, kad, norint kryptingai mąstyti, labai svarbi speciali sisteminga proto drausmė. Jis teigė, kad kiekviena mąstymo dalimi reikėtų abejoti, ją ginčyti ir patikrinti. Jo absoliučiai tikros tiesos ieškojimo metodas rėmėsi skepticizmu: jis mėgino abejoti viskuo, kuo tikėjo, kad tai yra tiesa, ir tyrinėti tai, tarsi tuo iš tikrųjų būtų buvę galima suabejoti. Abejoti jam reiškė egzistuoti. Dekartas išreiškė šią išvadą gerai žinomu pasakymu "*Cogito, ergo sum*" ("Mąstau, vadinasi, esu"). Jis laikė jį kertiniu akmeniu, ant kurio buvo galima statyti neginčijamo žinojimo sistemą.

Tuo pačiu laikotarpiu seras Tomas Moras savo veikale *Utopija* sukūrė naujos socialinės tvarkos modelį, kuriame kiekviena esamo pasaulio sritis tapo kritikos objektu. Jo besąlygiška tezė buvo ta, kad nusistovėjusias socialines sistemas reikia radikaliai išanalizuoti ir kritikuoti.

Italijos Renesanso laikotarpiu Makiavelis savo veikale *Valdovas* kritiškai vertino amžininkų politiką, iš vienos pusės, analizuodamas realias politikų darbotvarkes, o iš kitos pusės, pateikdamas daugybę sunkaus, žiauraus to meto politikos pasaulio prieštaravimų ir neatitikimų.

Hobsas ir Lokas (16-ame ir 17-ame amžiuje Anglijoje) demonstravo tokį pat pasitikėjimą kritiniu mąstančiojo protu, kokį sutinkame Makiavelio darbuose. Hobsas pasirinko natūralistinį pasaulio suvokimo požiūrį, pagal kurį viskas paaiškinama įrodymais ir argumentavimu.

Lokas sukūrė teorinius kritinio mąstymo apie pagrindines žmogaus teises ir visų vyriausybių atsakomybę pasiduoti mąstančių piliečių pagrįstai kritikai pagrindus.

Būtent intelektualinės laisvės ir kritinės minties dvasia paskatino tokius žmones kaip Robertas Boilis (17-ame amžiuje) ir seras Izaokas Niutonas (17-ame ir 18-ame amžiuje) atlikti tai ką jie atliko. Boilis negailestingai kritikavo iki jo buvusias chemijos teorijas. Niutonas, savo ruožtu, sukūrė toli siekiančią mąstymo schemą, kuri atvirai kritikavo tradicinį požiūrį į pasaulį.

Dar vienas svarbus įnašas į kritinį mąstymą buvo padarytas Prancūzų švietimo epochos mąstytojų Monteskjė, Voltero ir Didro. Jie visi pradėjo nuo prielaidos, kad žmogaus protas, remdamasis

argumentais, geriau sugeba įsivaizduoti socialinio ir politinio pasaulio prigimtį. Jie buvo įsitikinę, kad visi teiginiai vienokiu ar kitokiu būdu turi būti kruopščiai patikrinti kritiškai abejojant.

Aštuonioliktojo amžiaus mąstytojai toliau plėtojo kritinio mąstymo suvokimą, sukurdami mūsų turimą kritinio mąstymo ir jo priemonių galios pajautimą. Pritaikius jį ekonomikos problemoms spręsti, Adamas Smitas parašė *Tautų gerovę*. Tais pačiais metais, pritaikius jį įprastai lojalumo karaliui sąvokai, buvo sukurta *Nepriklausomybės deklaracija*. Pritaikius pačiam protui, buvo sukurta Kanto *Grynojo proto kritika*.

19-ame amžiuje kritinis mąstymas nuėjo dar toliau ir įžengė į žmonių socialinio gyvenimo sritį, kurią aprašė Kontas ir Spenseris. Pritaikius jį kapitalizmo problemoms spręsti, gimė Karlo Markso kritiniai socialiniai ir ekonominiai ieškojimai. Pritaikius žmonijos kultūros istorijai ir biologinio gyvenimo pagrindui, buvo sukurta Darvino *Žmogaus kilmė*. Pritaikytas nesąmoningai minčiai, jis atsispindėjo Zigmundo Froido darbuose. Pritaikytas kultūroms, jis atvedė prie antropologinių studijų srities atsiradimo. Pritaikytas kalboms, jis atvedė prie lingvistikos ir prie daugelio išsamių simbolių ir kalbos reikšmės žmogaus gyvenime tyrimų.

20-ame amžiuje mūsų suvokimas apie kritinio mąstymo reikšmę ir prigimtį atsiskleidė per dar aiškesnes formuluotes. 1906 metais Viljamas Greihamas Samneris išspausdino veikalą *Tautos papročiai*, sukrečiančią studiją apie sociologijos ir antropologijos pamatus, kurioje dokumentais įrodė žmonijos minties tendenciją mąstyti sociocentriškai ir lygiagrečią mokyklų tendenciją supažindinti su (nekritiškomis) socialinėmis teorijomis:

Mokyklos visus žmones suvienodina, skiepija visų priimtus požiūrius... [kurie] sukuriama atsižvelgiant į visas svarbiausias gyvenimo nuostatas. Jis susideda iš labiausiai pasenusių ir įprasčiausių nuostatų... [kurios] visad apima didelius nukrypimus, pusėtinai tiesas ir vingrius apibendrinimus. (p. 630).

Kartu Samneris pripažino didelį kritinio mąstymo poreikį gyvenime ir ugdyme:

Gebėjimas kritiškai mąstyti yra ugdymo ir mokymo pasekmė... todėl vyrai ir moterys turėtų būti mokomi kritiškai mąstyti. Tai vienintelė mūsų garantija prieš paklydimus, apgaulės, prietarus ir neteisingą pačių savęs ir savo žemiškosios egzistencijos suvokimą. Ugdymas yra geras tiek, kiek jis suteikia gerai išlavintą gebėjimą kritiškai mąstyti... kas, galima neklystamai pasakyti, paverčia sąmoningais piliečiais (p. 632–633).

Džonas Diujis tam pritarė. Jo darbai praplėtė mūsų suvokimą apie pragmatinę žmogiškosios minties pagrindą (instrumentinę prigimtį) ir ypač apie jos pagrindimą tikraisiais žmogiškaisiais tikslais, siekiais ir uždaviniais. Liudviko Vitgenšteino darbai praplėtė mūsų suvokimą ne tik apie žmogiškosios minties sąvokų svarbą, bet ir apie poreikį analizuoti sąvokas, įvertinti jų privalumus ir trūkumus. Pjažė darbai mums padėjo suvokti egocentrišką ir sociocentrišką žmogiškosios minties tendencijas bei specialų poreikį ugdyti kritinį mąstymą, kurio dėka galima samprotauti laikantis įvairių požiūrių ir kuris gali būti perkeltas į „sąmoningo įsivaizdavimo“ lygmenį.

Apibendrinant galima pasakyti, kad kritinės minties istorijos dėka kritinio mąstymo priemonės ir šaltiniai nepaprastai išsiplėtė. Kritinės minties istorinio kolektyvinio indėlio rezultatas yra tai, kad pagrindiniai Sokrato klausimai dabar gali būti efektyviau ir koncentruočiau suformuluoti ir pritaikyti. Kiekvienoje žmogiškosios minties srityje, ir pasitelkus kurios srities mąstymą, dabar galima suabejoti:

rezultatais ir tikslais,

klausimų statusu ir formuluote,

informacijos šaltiniais ir faktais,

informacijos rinkimo metodais ir jos kokybe,

įvertinimo ir pagrindimo metodų panaudojimu,

sąvokomis, kurios leidžia taip argumentuoti,

prielaidomis, esančiomis po vartojamomis sąvokomis,

išvadamis, kurios seka iš jų panaudojimo, ir

požiūriu arba nuorodomis, kuriomis remiantis argumentuojama.

Kitais tariant, tyrimas, orientuotas į šiuos mąstymo ir argumentavimo pagrindus dabar yra kritinio mąstymo išeities taškas. Be abejo, kad bet kurioje iš šių dimensijų gali būti padaryta intelektualinių klaidų ar suklydimų, ir kad mokiniai turi mokėti laisvai kalbėti apie tokias formuluotes ir normas.

Nepriklausomai nuo studijuojamo dalyko mokiniams reikia sugebėti išreikšti savo mąstymą apie mąstymą, kuris atspindi pagrindines mąstymo intelektines dimensijas. Pavyzdžiui, jie gali nagrinėti klausimą ar problemą atsakydami į kai kuriuos pagrindinius klausimus, apeliuojančius į sveiką protą. Pavyzdžiui:

Pažiūrėkime, koks klausimas čia svarbiausias?

Iš kokio požiūrio taško turėčiau pažvelgti į šią problemą?

Ar yra prasmės taip manyti?

Ar remiantis tokiais duomenimis galima padaryti tokią išvadą?

Ką galima numanyti iš grafiko, schemos, lentelės ir t. t.?

Kokia sąvoka čia yra svarbiausia?

Ar šitas atitinka aną?

Kodėl šis klausimas toks painus?

Kaip galėčiau patikrinti visų duomenų tikslumą?

Jeigu taip yra, kas dar norėta pasakyti?

Ar patikimas šios informacijos šaltinis? Ir t. t....

Atsižvelgiant į tai, kad mokiniai gali išlavinti tokius apibendrinančius kritinio mąstymo įgūdžius, jų nereikia mokyti istorijos kaip paprasčiausio faktų rinkinio, kurį reikia prisiminti; dabar juos galima mokyti istorijos kaip istorinių aiškinimų istorijos. Klasės gali būti taip sutvarkytos, kad mokiniai mokytųsi istoriškai mąstyti ir ugdytųsi įgūdžius bei gebėjimus, būtinus istorinei minčiai. Matematikos galima mokyti

taip, kad būtų akcentuojamas matematinis pagrindimas. Mokiniai gali išmokti mąstyti geografiškai, ekonomiškai, biologiškai, chemiškai besimokydami šių dalykų. Iš esmės tada visi mokiniai gali būti mokomi taip, kad išmoktų pritaikyti pagrindinius nuoseklaus argumentavimo įrankius kiekvienam dalykui, kurio mokosi.

3. Mėginimai apibrėžti kritinį mąstymą.

Buvo įvairiausių bandymų apibrėžti kritinį mąstymą. Pažinimo psichologai (tokie kaip Polis Chance ir Ričardas Majeris, filosofai (tokie kaip [Ričardas Paulis](#)), elgesio psichologai ir turinio specialistai (tokie kaip Hiki ir Mertesas) neseniai įsitraukė į diskusijas (Huitt, 1998). Kognityvinės psichologijos šalininkai apibrėžė tam tikras operacijas ir tvarką, susijusią su kritiniu mąstymu. Jie išryškino skirtumus tarp kritinio mąstymo ir kitų svarbių mąstymo aspektų, tokių kaip kūrybiškas mąstymas.

Taigi, kritinio mąstymo raidos procesas suvokiamas kaip.

...gebėjimas analizuoti faktus, generuoti ir tvarkyti idėjas, apginti nuomones, daryti palyginimus, daryti išvadas, įvertinti argumentus ir spręsti problemas (Chance, 1986, p. 6);

...samprotavimo būdas, reikalaujantis pakankamai argumentų savo įsitikinimams pagrįsti, ir nenoras patikėti tol, kol nepateikiami argumentai. (Tama, 1989, p. 64);

...analitinio mąstymo pasitelkimas siekiant įvertinti tai, kas perskaityta (Hickey, 1990, p. 175);

...sąmoningas ir apgalvotas įsitikinimų ir veiksmų nukreipimo procesas, kurio metu tam tikrų nuostatų ir gebėjimų dėka aiškinamasi ir vertinama informacija bei patirtis (Mertes, 1991, p. 24);

...aktyvus, sistemingas argumentų suvokimo ir įvertinimo procesas. Įrodymai suteikia tikrumo apie tam tikras daiktų savybes arba santykius tarp dviejų ar daugiau dalykų bei įrodymus, padedančius priimti ar atmesti tvirtinimą. Kritiniai mąstytojai pripažįsta, kad nėra jokio vienintelio teisingo būdo suvokti ir įvertinti argumentus ir kad ne visos pastangos būna sėkmingos (Mayer & Goodchild, 1990, p. 4);

...intelektualiai metodiškas procesas savo įsitikinimams ir veiksams nukreipti per aktyvų ir sumanų suvokimą (konceptijos sukūrimą), talkymą, analizę, sintezę ir/arba informaciją, surinktą iš arba gautą pasitelkiant stebėjimus, patirtį, apmąstymus, samprotavimus arba bendravimą (Scriven & Paul, 1992);

...argumentuotas refleksyvusis mąstymas, sutelktas į sprendimą, ką daryti arba kuo tikėti (Ennis, 1992).

KARJEROS VYSTYMO TEORIJŲ RAIDA

*Parengta pagal R. Kučinskienė „Ugdymo karjerai metodologija“,
Klaipėda, 2003*

XX amžiaus pradžioje pradėjusios formuotis profesijos rinkimosi teorijos (Laužackas, 1999, p. 63–66) dažniausiai kyla iš psichologijos, sociologijos, ekonomikos arba pedagogikos mokslinių tyrimų erdvės. Profesijų psichologijoje ir sociologijoje individų ir tam tikros profesijos bei jų grupių ypatybių atskleidimas, lyginimas, individų sėkmės tam tikroje profesijoje tikimybės prognozavimas pasižymi statiškumu, t. y. didesne orientacija į dabartinį asmenybės būvį ir artimiausius tikslus. Profesijos rinkimosi teorijos labiau pabrėžia asmens ir profesijos savybių pažinimą ir jų atitikimo lygio supratimą ir yra reikšmingos, sprendžiant neatidėliotinus darbo ar profesijos pasirinkimo klausimus. Jame svarbiausias kintamasis yra profesijų darbo turinio ypatumai ir jų santykis su individų polinkiais ir interesais.

Teoriškai pagrįsti, kaip vyksta judėjimas karjeroje ir kokie veiksniai daro jam įtaką, yra bandę daug mokslininkų. Bandydami klasifikuoti šiuos požūrius prasideda XX amžiaus 7-ajame dešimtmetyje ir pasižymi didele metodologinių išeities pozicijų įvairove:

- **Hilton** (1962) įvardijo karjeros vystymo teorijas kaip individų ir profesijų savybių lyginimo, poreikių mažinimo, ekonominio žmogaus, socialinio žmogaus, kompleksinio informacijos apdorojimo modelius;
- **Osipow** (1968) išskiria bruožų ir veiksnių, sociologijos ir karjeros pasirinkimo, savivaizdžio teorijas, profesijos pasirinkimo ir asmenybės teorijas;
- **Crites** (1969) nuomone, pažymėtinos psichologinės (bruožų ir veiksnių, psichodinaminė, vystymosi, sprendimų) ir nepsichologinės (atsitiktinumų, ekonominė, kultūrinė, sociologinė) teorijos;
- **Holland ir Gotfredson** (1976) įžvelgė dvi karjeros vystymo tradicijas – diferencinis požūris ir vystymosi požūris;
- **Pitz ir Harren** (1980) išskyrė normatyvines (nurodančias, kaip pasiekti optimalių karjeros sprendimų) ir aprašomąsias karjeros sprendimų priėmimo proceso koncepcijas;
- **Super** (1981) įžvelgia tris pagrindines teorijų grupes: 1) lyginančios žmones ir profesijas, 2) aprašančios vystymosi procesą iki žmonių ir profesijų lyginimo, 3) sprendimų priėmimo teorijas;
- **Herr ir Cramer** (1997) karjeros vystymo samprata remiasi trimis pagrindiniais mokslais – sociologija, ekonomika ir psichologija (vystymosi, diferencine, profesine ir asmenybės) – ir išskiria penkias teorijų grupes: 1) bruožų ir veiksnių (atitikimo), 2) sprendimų, 3) situacines arba sociologines, 4) psichologines, 5) vystymosi;
- **Zunker** (1998), remdamasis chronologiniu kriterijumi, atskirai aptaria senąsias (iki 1990 m.) ir naujai besiformuojančias (po 1990 m.) karjeros vystymo teorijas.

Taigi karjeros vystymo klasifikacijų yra daug, ir tai rodo, kad nėra nė vienos pakankamai geros. Visose

karjeros vystymo klasifikacijose išryškėja tam tikrų veiksmų grupių ar mokslinių disciplinų **prioritetiškumo** skirtumai. Tačiau reikia pažymėti, kad aprašytos kategorijos iš tiesų viena kitai neprieštarauja, viena kitos neneigia ar tarpusavyje viena nuo kitos nepriklauso. Atvirkščiai: kiekviena iš jų padeda atskleisti įvairias to paties objekto – karjeros vystymo – charakteristikas. Kai kurios teorijos atrodo gana panašios, tačiau jos nėra tapačios, t. y. vienos pakeitimas kita yra neįmanomas.

Šiame skyriuje siekiama išanalizuoti didžiausią įtaką ugdymo karjerai tyrimams ir praktikai turinčias karjeros vystymo teorijas, aiškinančias karjeros tikslų iškelimą ir jų įgyvendinimo strategijų numatymą bei įgyvendinimą.

Poreikių teorijos

A. Roe teorija. Joje akcentuojama ankstyvosios vaikystės patirties reikšmė asmenybės poreikių formavimuisi ir karjeros vystymui. Ši teorija pagrįsta Gardner Murphy požiūriais į santykį tarp ankstyvosios vaikystės patirties ir vėlesnio profesijos pasirinkimo, Maslow poreikių hierarchija ir jų santykiu su profesijos pasirinkimu. Šios teorijos pagrindas yra įžymių fizikos, biologijos ir socialinių mokslų tyrinėtojų ankstyvosios vaikystės ir jų karjeros analizė. Išskirti trys emociniai santykių šeimoje tipai (Pociūtė, 1998, p. 12):

- emocinis susitelkimas į vaiką, kai tėvai labai globoja savo vaikus arba kelia jiems labai didelius reikalavimus. Taip skatinama vaikų priklausomybė, ribojamas jų tiriamasis elgesys ir savarankiškumo vystymasis, tiesiog pasakant ar nurodant, ką ir kaip jie turi mąstyti ir elgtis;
- vaiko vengimas, kai vaikai patiria emocinį atmetimą arba fizinį apleistumą. Jais nesirūpinama, elgiamasi šaltai ir žeminančiai. Minimaliai rūpinamasi fizinių vaikų poreikių tenkinimu, jie yra ignoruojami;
- vaikas priimamas toks, koks jis yra, ir tai gali reikšti kaip nerūpestingas požiūris arba tikra meilė. Nerūpestingieji tėvai prisiima už vaikus atsakomybę, traktuodami tai kaip neišvengiamybę, saikingai juos myli, tačiau laiko ir pastangų auklėjimui skiria nedaug. Tikrai vaikus mylintys tėvai skiria vaikams visą šilumą ir dėmesį, padėdami spręsti problemas, tačiau ir puoselėdami jų savarankiškumą ir nepriklausomybę.

Roe nuomone, ankstyvosios vaikystės pasitenkinimas ir frustracijos vaidina reikšmingą vaidmenį asmeniui siekiant pasitenkinimo tam tikroje veikloje. Tai susiję su vaikystėje susiformavusia **poreikių hierarchija** ir jos sąveika su vėlesnio gyvenimo stiliumi.

Poreikių patenkinimo būdai apibrėžia, kokie poreikiai taps didžiausia motyvuojančia jėga (Roe, Siegelman, 1964, cit. pagal Herr, Cramer, 1997, p. 114) ir kokias profesijas pasirinks individai. Jos būna **dviejų kategorijų**:

- **į žmones orientuotos profesijos** (paslaugos, prekyba, vadyba, švietimas ir kultūra, žurnalistika, menas ir pramogų industrija, ir kt.);
- **į daiktus orientuotos profesijos** (technologijos – gamyba ir transportavimas, žemės ūkis,

miškininkystė, mokslinė veikla).

Vaikai, kurių šeimose vyravo šilti santykiai ir kurių poreikių hierarchijoje bendravimas ir prisirišimas yra aukštai vertinami, bus laimingi pasirinkę pirmojo tipo profesijas. Vaikai, kurių šeimose vyravo šalti ir abejingumu grįsti santykiai, teikiantys mažas saugumo ir patikimumo garantijas, mieliau rinksis ir bus labiau patenkinti profesijomis, orientuotomis į veiklą su daiktais. Taigi individuali poreikių hierarchijos struktūra lemia profesijos kategorijos pasirinkimą, o individo sėkmė joje priklauso nuo jo **socioekonominių** pagrindų, kurie savo ruožtu sąlygoja jo **gebėjimų** kokybinį lygmenį. Santykių tarp vaiko ir tėvų klimatas lemia formavimąsi jo poreikių, interesų ir nuostatų sistemos, kuri atsiskleidžia renkantis profesiją.

Hoppock teorija. Pasak Hoppock (1976), renkama ta profesija, kuri, individo manymu, geriausiai tenkins jo poreikius. Individas, kuriam svarbiausia saugumas, labiausiai domėsis profesijomis, tenkinančiomis šį poreikį (pvz., darbas, teikiantis reguliarias pajamas bei geras darbo sąlygas, ir pan.). Žmonių elgesį veikia daug įvairių poreikių. Yra žmonių, kurių elgesį lemia vienas arba keletas poreikių, bet profesija pasirenkama pagal vieną – patį svarbiausią. Elgesiui įtaką darančių poreikių veikimo jėgos yra nevienodos: vienos silpnesnės, kitos stipresnės. Individai rinksis profesijas, veikiami šių poreikių, tačiau labiausiai atsižvelgs į reikšmingiausią iš jų.

Tikrasis profesijos rinkimasis prasideda tik įsisažmoninus, jog ji padės patenkinti individo poreikius. Kaupiant gyvenimo patirtį aptinkama, kad vieni poelgiai yra malonūs, kiti – ne. Pirmieji vis dažniau kartojami, antrųjų imama vengti. Kai pradedama susipažinti su profesijomis ar darbo situacijomis, pamatoma, kad vienu profesijų turinys ir patirtis individą tenkins, o kitų – veiks nemaloniai. Taigi įsisažmoninęs šiuos skirtumus pagal schemą "patinka – nepatinka", individas supras, kad vieni darbai jį labai traukia, o kiti visai nedomina. Čia ir prasideda profesijos rinkimasis ir karjeros planavimas. Profesijų vaizdiniai ir nuostatos į jas, susiformavusios, pvz., paauglystėje, turi įtakos sprendimams, kai pradedama rimtai galvoti apie savo gyvenimą.

Profesijos rinkimasis yra tobulinamas, kai pradedama geriau numatyti, kaip būsimoji profesija tenkins individo poreikius. Toks numatymas yra galimas, kai individas geriau pažįsta save, profesijas ir geba aiškiai ir tiksliai mąstyti.

Pripažįstamas asmenybės ir profesijos atitikimo reikšmingumas. Asmenybės savęs pažinimo reikšminga dalis pirmiausia yra savo poreikių, taip pat ambicijų, tikslų, vertybių, gyvenimo filosofijos įvertinimas ir juo pagrįstas supratimas, ko jis (ji) nori iš gyvenimo. Informacija apie profesijas irgi reikšminga, nes ji padeda aptikti tą profesiją, kuri gali geriausiai tenkinti individo poreikius, t. y. suteikti jam pasitenkinimą darbu.

Pasitenkinimas darbu priklauso nuo santykio tarp to, kiek dirbamas darbas tenkina individo poreikius ir kiek, jo nuomone, turėtų tenkinti (t. y. santykis tarp poreikių tenkinimo realybėje ir idealybėje), kiek tenkina dabar ir tenkins ateityje. Jeigu darbas tenkina reikšmingus psichinius ir fizinius individo

poreikius, tai jis yra patenkintas savo darbu. Jeigu darbas netenkina kai kurių individo poreikių, tai patiriama frustracija, nepasitenkinimas ir imama darbo nemėgti. Pasitenkinimą sukelia toks darbas, kuris tenkina individo poreikius arba tenkins juos ateityje. Pasirinktą profesiją siekiama keisti, tikintis, kad tai leis geriau tenkinti individo poreikius (Herr, Cramer, 1997, p. 121–122; Pociūtė, 1998, p. 9–10). Taigi nekyla abejonių, kad asmenybės poreikiai daro įtaką profesijos pasirinkimui ir karjerai. Tačiau jų vaidmens absoliutinti nereikėtų, nes remiantis vien jais neįmanoma paaiškinti, kodėl tą patį dominuojantį poreikį turintis asmenys renkasi skirtingas profesijas.

Ko gero, poreikiai kur kas geriau paaiškina judėjimą karjeros kelyje (kilimas tam tikroje profesijoje) ar karjeros laiptais organizacijos viduje. Todėl asmenybės poreikius pažinti verta ne tik jai pačiai, bet ir organizacijos, kurioje ji dirba, vadovui, ir personalo ugdymu besirūpinantiems darbuotojams.

Bruožų ir veiksmų teorija

Bruožų ir veiksmų teorija yra vienas conceptualiausių bandymų atskleisti profesijos pasirinkimo sėkmę lemiantį mechanizmą. Jai jau beveik šimtas metų, tačiau jos įtaka laikui bėgant ne mažėja, o tampa daugelio naujų karjeros vystymo teorijų pagrindu. Šioje teorijoje akcentuojamas trijų pakopų procesas, kurio metu individas aiškiai suvokia savo gebėjimus, interesus, vidinius išteklius, ribotumus bei kitas savybes (Super 1962). Ši teorija nagrinėja sąlygas ir reikalavimus, keliamus individo sėkmei, jo galimybėms ir potencialiems lūkesčiams, kurie gali atsirasti įvairiose darbinės veiklos srityse. Šios teorijos ištakos siejamos su amerikiečio F. Parsons idėjomis. Savo veikale „Profesijos pasirinkimas“ F. Parsons akcentavo individo savęs ir profesijos keliamų darbuotojui reikalavimų pažinimą ir lyginimą, siekiant nustatyti atitikimo laipsnį, kuriuo remiantis prognozuojama darbo sėkmė ir pasitenkinimas juo. Tai reikšminga karjeros vystymo teorijos ir praktikos atspirtis, davusi pradžią profesinio orientavimo tyrimų pradžiai (Reardon & Burck, 1975).

Filosofiniai šios teorijos pagrindai susiję su asmenybės individualumu ir diferencine psichologija. (Crites, 1981).

Ši teorija yra labiau aprašomojo, nei aiškinamojo pobūdžio. F. Parsons idėjas tęsė J. Holland (1992), kuris savo teorijoje atskleidė asmenybės ir profesinės aplinkos atitikimo svarbą. Mokslininko manymu, individus traukia profesijos, atitinkančios tam tikras jų ypatybes. Pagrindiniai Holland teorijos teiginiai yra:

- mūsų kultūroje dauguma asmenų gali būti priskirti vienam iš šešių tipų: realistiniam, intelektualiam (tiriamajam), meniniam, socialiniam, versliam ar konvenciniam.
- Yra šešios profesinės aplinkos rūšys: realistinė, intelektualinė, meninė, socialinė, versli ar konvencionali;
- Žmonės ieško aplinkos, kurioje galėtų išreikšti ir tobulinti savo įgūdžius, polinkius, įkūnyti savo nuostatas bei vertybes ir prisiimti problemas bei vaidmenis;
- Asmens elgsena yra sąlygota sąveikos tarp jo asmenybės ir jo aplinkos charakteristikų (Zunker).

Savo teorijai paaiškinti Holland sukūrė šešiakampio modelį kaip paaiškinimą asmenybinių tipų tarpusavio suderinamumui. Hollando asmenybės ir profesinės aplinkos atitikimo teorija interpretuojama remiantis keturiais diagnostiniais – teoriniais indikatoriais:

- Suderinamumo – kiek ir ar asmenybė dera su profesine aplinka.
- Nuoseklumo – individo asmenybinių tipų tarpusavio suderinamumas.
- Diferenciacija – individo pomėgių ir interesų aiškumas ir jų ryšys su asmenybiu kodu.
- Tapatumas – individo tikslų, interesų ir gebėjimų aiškumas (Spokane, 1996).

Holland savo teorijoje pabrėžia savęs pažinimo ir juo paremto profesinio pasitenkinimo ir stabilumo paieškas (Zunker). Ši teorija yra dažnai taikoma karjeros vystymo tyrimuose, ugdymo karjerai ir konsultavimo praktikoje.

Asmenybės vystymosi teorija

Asmenybės vystymo teorija apjungia savyje vystymosi ir asmenybinius teorijų modelius. Teoriją apibrėžia trys svarbiausi teiginiai: (1) bet kuris individas turi potencialias sėkmės ir pasitenkinimo galimybes įvairiose profesijose; (2) profesinis savivaizdis formuojasi vaikui stebint ir identifikuojantis su suaugusiu dirbančiu žmogumi; (3) individo metodai, veiklos stiliai naudojami vienais gyvenimo etapais bus jam parankūs ir kitais gyvenimo etapais (Osipow, 1971). Ryškiausias asmenybės vystymosi teorijos atstovas yra D. Super. Super manymu, profesinė raida yra procesas, trunkantis visą individo gyvenimą. Autorius pateikia keturiolika tezių, teigiančių, jog individai skiriasi gabumais, asmeninėmis savybėmis, vertybėmis, interesais, savęs pažinimu ir vertinimu. Kita vertus kiekviena veikla reikalauja tam tikrų tipišku asmeninių savybių ir gebėjimų. Laikas ir patyrimas keičia žmones. Savivaizdžio ir karjeros vystymo susiejimas yra svarbiausias Super įnašas į karjeros vystymo teoriją.

Esminiai Super teiginiai, pagrindę daugelį kitų vystymo teorijų, pažymi, kad karjeros vystymas yra tam tikrais apibrėžtais periodais visą gyvenimą besitęsiantis procesas ir kad asmenybės savivaizdis kinta visą gyvenimą atsižvelgiant į kiekviename jo etape patiriamas įtakas (Zunker, 1998).

Socialinio mokymosi teorija

Socialinio mokymosi karjeros vystymo teorijos ištakos siejamos su Banduros socialinio mokymosi teorija. (1971, 1986). Asmens individualumas ir elgesys gali būti paaiškinti remiantis individo asmeninio mokymosi patirtimi ir įgimtais polinkiais (Mitchell & Krumboltz, 1990). Socialinio mokymosi teorija pabrėžia, kad žmonės yra mąstančios būtybės, sąveikaujančios su aplinka ir gebančios savo poreikius derinti prie besikeičiančios aplinkos.

Profesinio apsisprendimo socialinio mokymosi koncepcijai svarbios dvi mokymosi rūšys: instrumentinis mokymasis ir asociatyvinis mokymasis (Mitchell & Krumboltz, 1990). Žmonės išmoksta teikti pirmenybę veiklai, kurioje patys patyrė sėkmę arba kurioje jų veiksmai buvo apdovanoti; jeigu veikla nepasiseka arba už veiksmus toje veikloje buvo nubausti, interesas veiklai gęsta. Tai ir yra instrumentinio mokymosi pavyzdys. Asociatyvinio mokymosi patirtis įgalina pamatyti, kad įvairios profesijos ir veiklos yra

susijusios su pozityviomis arba negatyviomis vertybėmis. Mokydamiesi individai įgyja skirtingą patirtį, mokymosi rezultatus jie interpretuoja skirtingai, dėl to požiūriai į save ir aplinką yra labai skirtingi. Krumboltz nuomone, žmonių sprendimams, renkantis profesiją, daro įtaką keturios veiksmų grupės (Mitchell & Krumboltz, 1990):

- Genetinės predispozijos – paveldimos savybės, kurios apriboja mokymosi galimybes ir profesijų pasirinkimą;
- Aplinkos sąlygos ir įvykiai – tai socialinės, kultūrinės, politinės, ekonominės, gamtinės sąlygos, kurių individas nekontroliuoja, o jų padariniai gali būti planuojami arba neplanuojami ir turėti didelės įtakos individo profesiniam apsisprendimui;
- Mokymosi patirtis – kiekvienas individas turi unikalią mokymosi istoriją, ir tai daro įtaką profesijos pasirinkimui;
- Užduoties atlikimo įgūdžiai – juose reiškiasi veiksmo atlikimo standartai ir vertybės, darbi įpročiai, pažinimo procesai, emocinės reakcijos.

Socialinio mokymosi teorija teikia plačias galimybes profesijos rinkimosi tyrimams.

Karjeros sprendimų priėmimo teorijos

Sprendimų teorijose susikerta **ekonominiai ir vadybiniai** principai, pirmiesiems labiau atskleidžiant turinį, o antriesiems – proceso logiką. Sprendimų priėmimo proceso prigimtis yra ekonominio pobūdžio: individas renkasi tai (pvz., profesiją), kas kuo labiau padidintų jo pajamas ir sumažintų išlaidas materialinių ir kitų jam reikšmingų vertybių (prestižas, saugumas, mobilumas ir kt.) prasme. Individai priima sprendimus galvodami apie būsimus rezultatus, bandydami apskaičiuoti jiems pasiekti būtinas investicijas ir tų pageidaujamų pasiekimų tikimybę. Taigi investavimo dimensija (psichologine ir materialine išraiška) yra neabejotinai reikšminga, nes individas privalo įvertinti turimus išteklius ir nutarti, kokią kainą jis yra pasirengęs mokėti siekdamas tam tikros alternatyvos, didindamas galimą pelną ir mažindamas praradimų mastą ir tikimybę.

Priimant sprendimus tenka atlikti tam tikras kombinacijas tarp to, kas įmanoma, tikėtina ir pageidautina. Įmanomas sprendimas akcentuoja saugumą, stabilumą ir patikimumą. Tikėtinas sprendimas orientuoja individą į sunkiau pasiekiamą nei pirmuoju atveju, tačiau didesnes individo reikškes galimybes teikiančią sprendimą. Pageidautina akcentuoti ne tai, kas galėtų, bet tai, kas turėtų (privalėtų) būti pasiekta, mobilizuojant visas individo pastangas. Toks sprendimas kartais panašus į ne visai racionalų, nepakankamai pagrįstą, kiek avantiūristišką, tačiau skatinti individą siekti tik to, kas tuo metu objektyviai įmanoma, reikštų riboti jo potencialą.

Būtina sprendimo priėmimo prielaida – pasirinkimo alternatyvų egzistavimas. Kiekvienos alternatyvos vertingumo ir tikimybės sandauga leidžia jas palyginti ir pasirinkti tą, kurios suma didžiausia. Todėl svarbu gebėti prognozuoti kiekvienos pasirinkimo alternatyvos tikėtinus rezultatus. Tada galima pasirinkti tai, kas garantuoja investicijų atsipirkimą su minimalia nesėkmės tikimybe.

Ekonominiai sprendimų priėmimo modeliai dažniausiai pabrėžia tris svarbiausius veiksnius (Kalder, Zytowski, 1969):

1. investavimas (asmeniniai ištekliai, laikas ir pan.),
2. alternatyvos (geriausia alternatyva priklauso nuo individo vertybių, t. y. ta, kuri žada didžiausias vertybes),
3. rezultatai (galimos atliktų veiksmų pasekmės).

Būtina šių sprendimų prielaida – individas turi visą reikalingą informaciją apie asmenines savybes, vertybes ir galimus įvairių pasirinkimų rezultatus.

Formali sprendimų teorija sprendimų priėmimą traktuoja kaip procesą, turintį racionalų pagrindą ir pasireiškiantį kaip vienos iš daugelio alternatyvų pasirinkimas tam tikru laiku. Svarbiausiais sprendimų priėmimo veiksniais laikomi nuoseklumas (logiškumas), pagrįstumas informacija, vertybės, prognozavimas, rizikavimas, kurių reikšmę įvairūs sprendimų priėmimo modeliai vertina nevienodai. Dažniausiai sprendimų seka apima tokius pagrindinius elementus (Herr, Cramer, 1997, p. 100–105):

1. tikslų išskėlimą;
2. galimų pasirinkimo alternatyvų radimą;
3. kiekvienos alternatyvos tikėtinų rezultatų numatymą;
4. rezultatų vertinimo pagal jų ir individo tikslų atitikimą numatymą.

Tačiau galimas ir išplėstinis sprendimo modelis:

1. problemos apibrėžimas;
2. alternatyvų radimas;
3. informacijos rinkimas;
4. informacijos apdorojimas;
5. tikslų pasirinkimas ir planų kūrimas;
6. planų įgyvendinimas ir vertinimas.

Priimant karjeros sprendimus patogiausias yra šis sprendimų priėmimo modelis:

1. numatymas (galimos profesijos pasirinkimo alternatyvos, galimi veiksmų rezultatai, pageidautinų rezultatų tikimybės lygis (žemas, aukštas, vidutinis), įvairių rezultatų ir individo vertybių sistemos atitikimas, galimi veiksmai ir jų rezultatai);
2. vertybių sistema (galimų rezultatų patrauklumo ir prioritetiškumo skirtumai);
3. sprendimas (prioriteto suteikimas vienai iš alternatyvų).

Taiigi svarbu, kad individo vertybių sistema būtų susiformavusi ir apie ją individas turėtų pakankamai informacijos. Individo sprendimų kokybė labai priklauso nuo to, kaip jis sugeba apsvastyti ir įvertinti savo sėkmės šansus ir kiek sėkmė ar nesėkmė yra jam svarbi, o tam atskaitos taškas ir yra jo vertybės. Visi sprendimai susiję su rizika. Ji egzistuoja visuose sprendimų priėmimo etapuose. Individui svarbiausia yra rizika, susijusi su galutiniais rezultatais. Kuo adekvatesne ir išsamesne informacija

remiasi individas, tuo aiškesnis rizikos laipsnis. Dažnai individas gali nedaug kontroliuoti riziką, tačiau netgi jos įsisažmoninimas leidžia racionaliau planuoti savo veiksmus ir juos įgyvendinti, apsisprendžiant, kokio dydžio rizika yra priimtina ir kada atlygis už riziką laikomas pernelyg žemu. Kaip jau aukščiau minėta, žmonių polinkis rizikuoti skiriasi, ir ji galima laikyti viena iš individualaus gyvenimo stiliaus charakteristikų, darančių įtaką ir sprendimų priėmimui. Polinkį rizikuoti galima laikyti būdinga gyvenimo stiliaus charakteristika. Sprendimų priėmimas netikrumo arba rizikos aplinkybėmis vyksta visą laiką. Objektyvi tikimybė priimant sprendimus yra tik teorinė fikcija, "idealinis modelis", ji realybėje nepasireiškia, tai sudėtinė subjektyvios tikimybės dalis. Svarbi individo nuomonė apie įvairių alternatyvų vertinimus ir savo galimybių jas įgyvendinti vertinimas. Vis dėlto individai priima informaciją ir ją apdoroja "filtruodami" per savo asmeninių stereotipų ir įsitikinimų sistemą, todėl ugdant karjerai siektina, kad būtų surenkama kuo objektyvesnė informacija, o jos naudojimas būtų kuo racionalesnis. Remiantis tuo, kad individualus subjektyvumas interpretuojant informaciją apie save ir pasirinkimo alternatyvas yra neišvengiama sudėtinė karjeros pasirinkimų dalis, iš tiesų sprendimų priėmimas yra "labiau psichologiškas negu logiškas" (Herr, Cramer, 1997, p. 4).

KRITINIS MĄSTYMAS, UGDYMAS IR GEBĖJIMAS ĮSIDARBINTI

Dr. Joseph Giordmaina, Malta

Įvadas

Projektas, pavadintas *Kritinis mąstymas ateities karjerai* ir vykdomas su Europos Sąjungos parama *Socrates* programos rėmuose buvo novatoriškas susiejant du skirtingus pastebėjimus: kritinį mąstymą ir ugdymą būsimai profesijai. Viso projekto pamatinė prielaida yra ta, kad tas, kas sugeba geriau kritiškai mąstyti, yra geresnėse sąlygose ir gebės susirasti geresnę vietą savo ateities karjeroje.

Šioje dalyje nagrinėjamas praktinis mokymas kritiškai mąstyti. Šiame skyriuje įrodysiu, kad, norint išmokyti veiksmingai kritiškai mąstyti, reikia trijų pagrindinių sudedamųjų dalių: žinių apie kritinį mąstymą, kritinio mąstymo įgūdžių ir taip pat požiūrio į kritinį mąstymą.

Pirmoje dalyje apžvelgsime kai kurias kritinio mąstymo idėjas, kad parodytume, jog yra skirtingų nuomonių dėl kritinio mąstymo ugdymo metodų ir kokių įgūdžių reikia kiekvienam metodui. Pagrindinis dėmesio centras bus Džono Diujio idėjos. Taip pat pažymėsiu svarbą idėjos, kad svarbu išsiugdyti nuostatas kritinio mąstymo ugdymo atžvilgiu, ypač kaip tai akcentavo Richardas Paulis. Dar vienas šios dalies tikslas yra suteikti mokytojui ugdytojui būtinų žinių apie kritinį mąstymą, kurių jam/jai prireiks kad galėtų aptarti šį klausimą su savo kolegomis ir auditorija.

Antroje pranešimo dalyje bus įrodinėjama, kad „pasakymas“ mokytojui kaip ugdyti kritinį mąstymą yra paties mokytojo/s svarbos sumenkinimas. Kaip alternatyva čia pateikiama idėjų ir pavyzdžių, kuriuos mokytojas gali perkelti į savo paties kuriamą sritį – šiuo atveju įvairaus amžiaus mokinių sugebėjimus ilgainiui susirasti darbą ES ribose.

Dvi programos, kurių metodika bus apžvelgta ir skleidžiama siekiant išmokyti sėkmingos karjeros ES, yra Lipmano (1988) sukurtas filosofijos vaikams metodas ir žadinimo, prasmės suvokimo, apmąstymo (ŽPA) schema, sukurta Meredito ir Stilio.

Kritinio mąstymo pagrindimas Džono Diujio darbuose

Mokymas mąstyti ir „mąstymo įgūdžių“ ugdymas yra daugumos tiek pradinio, tiek ir viduriniojo lavinimo mokymo programų darbotvarkėje. Panašu, kad yra bendras susitarimas, jog refleksyvusis mąstymas yra išsilavinusio žmogaus bruožas, kad jis yra privalomas atsakingam piliečiui, priemonė, kurios dėka galima įnešti savo indėlį į demokratinės visuomenės kūrimą, taip pat ir priemonė susirasti darbą.

Sparčių pokyčių pasaulyje refleksyvusis mąstymas padidina patikimų pasirinkimų galimybę. Pagrindiniai skirtumai tarp mokymo geriau mąstyti per skirtingus mokymo dalykus glūdi daugiausia tame, kaip tai padaryti, o ne tame, ar to reikia mokyti (nors tai irgi yra diskusinis klausimas). Coles ir Robinson (1989) išspausdino vieną iš pirmųjų mokymo mąstyti programų apžvalgų, apžvalgą, kuri išryškino labai skirtingus požiūrius. Fišeris (1990) pateikia panašią bet labiau praktišką kai kurių programų apžvalgą, nustatydamas pagrindines sąvokas ir metodus, naudojamus ugdant mąstymą. Jo apžvalgos stiprioji pusė yra pasiūlymai, kaip tuos skirtingus požiūrius galima integruoti į įprastą klasės mokymo programą.

Požiūrių į mąstymo ugdymą spektras dar akivaizdesnis Europos programų apie mąstymo ugdymą apžvalgoje (Hamers, Overtoon 1997). Redaktoriai sugrupuoja programas į dvi kategorijas: programos su bendraisiais ugdymo tikslais, labiau pabrėžiančios įgūdžiais pagrįstą požiūrį, pagal kurį į vaikų programas įtraukta filosofija, ir programos su konkrečiais ugdymo tikslais, tokias, kurios įpintos į mokomuosius dalykus. Ši antroji kategorija dar yra suskirstyta į dvi dalis: tos, kurios įpintos į vieną mokomąjį dalyką, ir tos, kurios įpintos į daugiau negu vieną. Autoriai aprašė 42 skirtingas programas, aprėpiančias lygius nuo ikimokyklinio iki viduriniojo mokslo. Toks pat suskirstymas naudojamas ir redaktorių Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos konferencijos *Mokyti kad mąstyti, mąstyti kad išmokyti* protokoluose (Maclure, Davies 1991). Panašiai Kotonas (1991) aprašė 12 būdingiausių ir sėkmingai taikomų mąstymo ugdymo programų. Įspūdingas yra interneto svetainių, kuriose galima rasti pamokos pastabų, kaip mokyti mąstyti, taip pat ir konferencijų ta tema, skaičius. Teorija, kuria pagrįstos dauguma šių programų, siekia filosofo Džono Diujio darbus.

Diujis, iš esmės per savo samprotavimus knygoje tokiose kaip *Demokratija ir ugdymas* (1997), *Kaip mes mąstome* (1991) ir *Protas šiuolaikiniame pasaulyje* (1939) kalbėdamas apie pagrindimo ir gero mąstymo ugdymo mokykloje svarbą, palietė tiek amerikiečių, tiek anglo-saksų ugdymo filosofus. Jis parodė svarbų ryšį tarp privačios srities ir socialinės srities, kaip pats rašo knygoje *Visuomenė ir jos problemos*:

Daugelis asmeniškų veiksmų yra socialiniai; jų padariniai prisideda prie visuomenės gerovės arba paveikia jos būklę bei perspektyvas (Dewey 1927: p. 13–15)

Žinoma, tai labai svarbi išvalga tiems, kurie dirba ugdymo ateities karjerai srityje. Šis projektas ir reiškia, kad toks augimas, skatinimas vyksta tada, kai mokinių kritinio mąstymo gebėjimai yra ugdomi ir puoselėjami dar mokykloje. Tai įmanoma tik tuo atveju, jeigu mokytojai patys atsiskleidžia kaip kritiškai mąstantys. Šiuo atžvilgiu tiek mokiniai tiek ir mokytojai tampa mokiniais. Tokio ugdymo pagrindas yra bendravimo įgūdžiai. Anot Diujio, bendravimas yra svarbiausias dalykas, nes be jo nebūtų visuomenės, o be jos nebūtų nei bendrų socialinių tikslų, nei aktyvių piliečių.

Anot Diujio, atsakingus piliečius galima išugdyti tik ugdant individo kritinį mąstymą, tik pasitelkiant žmogaus protą „socialinėms“ reikmėms. Toks protinių gebėjimų panaudojimas atveda prie veiksmų: atsakingų piliečių ir „individų“ bei „visuomenės“ suvienijimo per bendravimą, per apmąstymą, kūrybišką mąstymą ir kritinį mąstymą; ką jis pavadino tyrinėjimu. Tyrinėjimas ir pasidalijimas patirtimi yra įmanomas per bendravimą (Dewey 1997).

Savo darbe *Kaip mes mąstome* (1991) Diujis įrodinėja, kad negalima išmokyti vaikų mąstyti. Mąstymas yra įgimtas polinkis, kuris pasireiškia bet koku atveju. Ko galima išmokyti, tai gebėjimo protingai mąstyti, pagerinti savo mąstymą, pagrįsti savo įsitikinimus. Diujis išskiria įvairias refleksyviojo mąstymo rūšis, teigdamas kad pats ugdymas turėtų būti refleksyviai apmąstomas per tyrinėjimus, kas turėtų įtakos įsitikinimams. Taigi, refleksyvusis mąstymas yra pateikiamas kaip aktyvus, nuolatinis ir atidus dėmesys

bet kokiam požiūriui ar spėjimai (numatomi) žinių formai, atsižvelgiant į jį pagrindžiančius argumentus ir paskui į jo siūlomas išvadas. (Dewey 1991: p. 6)

Ir apima mąstymo procesą, kuris apibrėžiamas kaip procesas, kuriame esami faktai nurodo kitus faktus (arba tiesas) tokiu būdu, kad įtikintų pastaraisiais remiantis ankstesniųjų sąlygomis.. (Dewey 1991: 8)

Šis procesas apima „svyravimo etapą“, „suglumimą“, „abejojimą“ ir tyrinėjimą, nukreiptą nušviesti tolimesniems faktams, kuris turi paremti arba atmesti siūlomą nuomonę. Tačiau Diujis pabrėžia, kad tokiam procesui reikalinga patirtis. Ši patirtis yra tai, ko daugumai vaikų stinga norint pasitelkti mąstymą. Vienas iš svarbiausių skirtumų tarp vaikų mąstymo ir suaugusiųjų mąstymo yra tai, kad suaugusieji turi daugiau „patirties“, didesnį „bagažą“, iš kurio jie gali pasirinkti pavyzdžių ar panašių aplinkybių, kurios padėtų jiems sprendžiant esamas problemas. Iš Diujio įžvalgos seka išvada, kad klasė ir mokytojas turi suteikti patirties – tikros ar įsivaizduojamos – kuria vaikai galėtų remtis prireikus ištirti esamas aplinkybes; kai jiems reikia mąstyti ir apmąstyti. Klausimas, kurį kelia mokytojas, ugdydamas kritinį mąstymą, susijusį su būsima profesine veikla, yra: Kokios patirties prireiks per pamokas vaikams, kad jie galėtų mąstyti, eksperimentuoti ir gvildinti problemas, susijusias su jų būsima profesine veikla ir įsidarbinimo galimybėmis? Kokius bendravimo įgūdžius turėčiau ugdyti šiems vaikams, ir kas dar svarbiau, kaip aš kaip mokytojas galėčiau paversti savo klasę tyrinėjimų bendruomene, kurioje mokiniai galėtų tyrinėti jiems svarbias problemas, šiuo konkrečiu atveju, susijusias su jų ateities karjera ir galimybėmis įsidarbinti.

Diujis atkreipia dėmesį į vieną svarbią vaikų kritinio mąstymo ugdymo problemą. Tai yra vaikų žinių, jų pasitikėjimo savo žinojimu destabilizavimo problema, galimybė sužadinti labai stiprų skepticizmo jausmą labai ankstyvame amžiuje. Diujis (1991: p. 10) pažymi kad refleksyvusis mąstymas yra varginanti veikla. Jis apima nuolatinius klausimus, ką pasirinkti kaip tam tikrą prieštarinę klausimą svarstymų objektu. Problema čia yra, ar tokia vaikų destabilizacija turi būti skatinama, ir ar to pasėkoje vaikai suvoks tiesą kaip visiškai reliatyvią. Vis dėlto, Diujio nurodytas svarbus skirtumas, susijęs su mūsų diskusija, yra jo išskyrimas ugdymo, kai vaikams nuolat suteikiamos žinios ir informacija, ir refleksyviojo ugdymo, tokio, kuris turi būti perteikiamas vadovaujant mokytojui. Diujis išskaido tokį apmąstymo procesą į penkis atskirus žingsnius, kurie yra:

1. patirtas sunkumas
2. jo vieta ir apibrėžimas
3. galimų sprendimų pasiūlymas
4. argumentuotas sprendimų įgyvendinimo padarinių numatymas
5. tolesni stebėjimai ir eksperimentai, vedantys prie galimo sprendimo priėmimo arba atmetimo, t. y. išvados patikimumo ar nepatikimumo. (Dewey 1991: p. 72)

Tai iš esmės yra reziumė mokslinio metodo, kurį Diujis taip skatino mokyklose. Deja, šis mąstymo metodas yra labai griežtas ir sistemiškas, todėl nepalieka laisvės kitokiam mąstymui, tokiam kaip nurodė

Eganas (1997). Tačiau tai yra mąstymas, pagrįstas daugiausiai sąveika tarp individo ir kitų bendruomenės narių, taip pat ir sąveika su savo aplinka.

Diujis teigia, kad mokytojai turėtų pasiūlyti mokiniams problemas, apimančias stebėjimus ir atradimus, bei skatinti mokinius surasti tose problemose slypinčius prieštaravimus, kad jie paskui galėtų kelti hipotetinius paaiškinimus ir patikrinti iškeltas idėjas. Toks santykis tarp mokytojo ir mokinių tokia mokyme yra apibūdintas taip.

„Būtent per mokytoją vaikas įsisavina tai, kas slypi vadovėlyje; tiesiog nuo mokytojo pamokos medžiagos suvokimo laipsnio – gyvybiškai svarbus, pakankamas ar suprantamas – priklauso, ar ta medžiaga pasieks vaiką ta pačia forma; jeigu mokytojo suvokimas yra mechaniškas, paviršutiniškas ir ribotas, vaiko vertinimas irgi bus atitinkamai ribotas ir iškreiptas (Dewey 2001: p. 397)

Nuostatos

Diujis nurodo to, ką jis apibūdina sąvoka „klaidingi“ įsitikinimai, žalą ir šaltinius, teigdamas kad jie yra pavojingi, o vienas iš būdų kaip jų išvengti yra proto lavinimas tokiose aplinkybėse. Anot Diujio, mokymas turėtų „sustiprinti protą prieš socialinės aplinkos neracionalių polinkių sroves ir padėti pakeisti jau įsitvirtinusius klaidingus įpročius“ (Dewey 1991: p. 26). Tai įmanoma per išvadų darymo procesą, praktiką, kuri apima „sukrėtimą“, šuolį nuo žinomo prie nežinomo; pavojingą veiksmą, nes klaidingas žingsnis gali sukelti sumaištį. Geriausia situacija tokios užduoties praktikavimuisi, pabrėžia Diujis, yra klasė, nes būtent klasėje mokytojas gali sukurti tinkamas sąlygas, kur galima panašiai rizikuoti saugioje aplinkoje. Ugdymas perkelia tokį išvadų darymą į informacijos, procesų kritinio nagrinėjimo įpročius, kurių dėka galima išvengti klaidingų įsitikinimų. Toks prasmės kūrimas turėtų būti vienu iš pagrindinių ugdymo proceso tikslų:

Ir jeigu mūsų mokyklos įskiepytų savo mokiniams tokį mąstymo požiūrį, kuris leistų priimti teisingus sprendimus bet kokiomis aplinkybėmis, prieš kurias mokiniai priešpastatomi, jos padarytų daugiau, negu išleisdamos savo mokinius tiesiog prikimštus daugybe informacijos arba aukšto lygio specializuotų sričių įgūdžių. (Dewey 1991: p. 101)

Pasiremdamas Loku, Diujis kaip galimas klaidingų įsitikinimų priežastis pamini dogmatiškus principus, uždarus požiūrius, stiprią aistrą (pavyzdžiui pinigams), taip pat ir priklausomybę nuo kitų įtakos. Paulis (1993) pasinaudoja šiomis priežastimis, kai nurodo dvi skirtingas kritiškai mąstančiųjų rūšis: „stipraus jausmo“ ir „silpno jausmo“ kritiškai mąstytojai. Antrosios kategorijos mąstytojai yra:

1) *Tie, kurie neišlaiko savo pozicijų arba tie, su kuriais jie sutapatina savąjį ego tiek, kiek jie atremia savo „oponentus“.* 2) *Tie, kurie neišmokę argumentuoti laikydami tam tikro požiūrio ar pažiūrų sistemos, su kuria jie nesutinka.* 3) *Tie, kurie linkę mąstyti monologu.* 4) *Tie, kurie iš esmės nepriima kritinio mąstymo vertybių, nors žodžiais gali jas ir palaikyti.* 5) *Tie, kurie naudojasi protavimo įgūdžiais kritiškai mąstyti pasirinktinai ir, apgaudinėdami save, skatina ir tarnauja savo asmeniniams interesams*

(tiesos suradimo sąskaita); geba nustatyti kitų samprotavimo trūkumus ir atmesti juos; geba pagrįsti savo įsitikinimus argumentais.” (Paul 1993: p. 488)

Panašumai tarp Diujio ir Paulio idėjų yra akivaizdūs.

Anot Diujio, mąstymo procesas apima ir tai, ką jis vadina „prielaida“, po kurios seka hipotezė, kai tyrinėjimo ir išvadų priėmimo procese patikrinama tokios prielaidos vertė, prieš ją priimant. Šis procesas apima tris etapus, kurie klasės mokytojui turi esminės reikšmės:

(a) tam tikras patirties „bagažas“ arba „saugykla“ ir faktai, iš kurių daromos prielaidos (b) prielaidų tikslumas, lankstumas ir vaisingumas; ir (c) prielaidų tvarka, nuoseklumas ir tinkamumas. (Dewey 1991: 30)

Tai turi įtakos pamokoms ir mąstymo ugdymui, nes reikalauja, kad mokytojas pateiktų kaip galima daugiau skirtingos ir tinkamos praktikos, pasitelktų pedagogiką, pagrįstą ne žinių perteikimu, bet žaidimais, mokymusi per atradimus ir tyrinėjimus, bei sukurtų bendravimą skatinančią aplinką. Tai atvestų prie mąstymo proceso, kurį Diujis savo darbe 1916 *Demokratija ir ugdymas* vadina sumanaus mokymosi metodu, mokymosi, kai pasitelkiamas ir ugdomas mąstymas (Dewey 1997: p. 153). Diujis pabrėžia, kad mąstymas nevyksta izoliuotoje aplinkoje, bet remiasi patirtimi. Tai „atidėliojimas to, kas turi būti padaryta“, „uždelstas atsakymas“ (Dewey 1939: p. 191). Diujis žiūri į ugdymą kaip į patirtį ir pabrėžia, kad patyrimas greičiau yra pasidalijimas kitų patirties rezultatais, negu fiksuotos žinios. (Baker 1955: 43). Kiekvienam reikia patirties, kad galėtų mąstyti. Kuo daugiau patirties turi, tuo geriau mąštai. Taigi, mokytojo vaidmuo ir yra – pateikti tokios patirties. O tokia patirtis geriausiai pateikiama duodant mokiniams ką nors padaryti, o ne ko nors išmokti.

Protinga veikla skiriasi nuo betikslės veiklos tuo, kad ji apima tam tikras priemones: analizę – įvairių esamų sąlygų ir jų pritaikymo (suderinimo), sintezę – siekiant numatyto tikslo ar rezultato. Taigi, akivaizdu, kad kuo mažiau subrendęs yra mokinys, tuo paprastesnis jo požiūris ir tuo paprastesnės jo pasitelkiamos priemonės. (Dewey 1938: p. 84)

Diujis akcentuoja santykius tarp mokymo ir mokymosi, teigdamas kad mokymąsi gali atlikti tik pats besimokantysis. Mokytojas, anot Diujio (1939: 615), yra tik vadovas, dirigentas, kuriantis būtiną aplinką, kurioje vaikai gali įsitraukti į mąstymą daugiausia per aktyvią veiklą. Aktyvi veikla, anot Diujio, yra „toks pat būdo bruožas kaip poreikis mąstyti, arba apgalvotas ryšių nustatymas; natūralių rezultatų išmokimas“ (Dewey 1997: p. 154). Diujis pabrėžia, kad, norint efektyviai mąstyti,

...reikia būti įgijus arba įgyti patirties, kuri yra esamos problemos nagrinėjimo šaltinis. Problema yra būtina sąlyga mąstymui sužadinti, tačiau ne visos problemos sužadina mąstymą. Kartais jos sutriuškina, nugramzdina ir atima drąsą. (Dewey 1997: p. 157)

Šio skirsnio pabaigoje Diujis išreiškia svarbų perspėjimą. Diujis teigia, kad reikia saugotis dviejų dalykų: pirmasis, kad vaikams nepakanka patirties, ir šis trūkumas gali paveikti jų nagrinėjamų problemų suvokimą. Antra, mokytojai niekada neturėtų pateikti vaikams problemų ar situacijų, kurios jiems

nesuvokiamos, problemų ar situacijų, kurios gali juos „sugniuždyti“. Taigi, labai svarbu pasirinkti tinkamą mokomąją programą, ką Diujis vadina vaikams tinkama „patirtimi“. Diujis taip pat pabrėžia, kad mąstymas tiesiog kaip mintys yra nepilnas. Jos yra tik prielaidos, požymiai. Mintys yra išbaigtos tik tada, kai jos pritaikomos patirties aplinkybėms, kai patikrinama jų prasmė. Mąstymo proceso vertė yra reziumuota Diujio knygos *Protas šiuolaikiniame pasaulyje* įžangoje

“Leiskite pripažinti konservatorių argumentą: jei mes jau pradėjome mąstyti, niekas negali garantuoti, kuo mes baigsime, išskyrus tai, kad daugelis dalykų, išvadų ir institucijų bus pasmerktos pražūčiai. Kiekvienas mąstytojas įdeda savo dalį į išoriškai rizikai atsparų pasaulį, ir niekas negali tiksliai numatyti, kas iškils jo vietoje“ (Dewey 1939: Preface).

Pagal amerikietišką tradiciją Diujio idėjos apie mąstymo ugdymą buvo iš esmės perimtos Izaelio Šeflerio. Anot Šeflerio (1973: p. 76), ugdymo tikslas yra išugdyti „racionalaus žmogaus“, žmogaus, kurio „veiksmai ir mąstymas yra nuoseklus, kuris pats laisva valia paklūsta nešališkiems visuotiniams principams ir jų laikosi“. Harvėjus Siglis (1988), kuris savo darbą apibūdina kaip „Šeflerio tyrinėjimų apie „kritinio mąstymo kaip svarbiausio dalyko suvokiant ir organizuojant ugdomąją veiklą“ tąsą (Siegel 1988), teigia, kad ugdymas turi du svarbius uždavinius: skatinti mokinių gebėjimą gerai argumentuoti, įvertinti pateiktus argumentus konkrečioms požiūriams pagrįsti, sprendimus ir veiksmus, taip pat ugdyti vaikų įgimtą gebėjimą arba polinkį vadovautis taip įvertintais argumentais, tikėti, spręsti ir atsižvelgti į tokius pagrįstus įvertinimus.

Siglis (1988) teigia, kad susidomėjimas mąstymo ugdymo problemomis yra susijęs daugiausia su *Neformalaus loginio judėjimo* veikla, judėjimo, susijusio su tam tikru argumentavimu, reikalingu paprastose kasdieninėse situacijose. Tokio požiūrio pavyzdys yra Thomson (1996) kuris naudoja visą eilę tekstų siekdamas paskatinti mokinius atpažinti, analizuoti ir įvertinti įvairias argumentavimo rūšis, kurias galima sutikti literatūroje (pavyzdžiui Luiso Karolio ir Desmond Moriso darbuose), laikraščiuose (*The Guardian, The Independent, The Times*), stojamuosiuose testuose į Teisės mokyklą ir t. t. Šiam požiūriui gali būti priešpastatytas Kopio (1990) klasikinės logikos vadovėlis *Logikos įvadas*, kuriame, nors ir naudojantis tuo pačiu įvairių literatūros šaltinių pavyzdžių metodu (Copi, Cohen 1990: 372 t.p. Lewis Carroll), pateikiamas daug formalesnis požiūris. Siglis taip pat pasinaudoja Eniso ir Paulio darbais apibrėždamas kritiškai mąstantį kaip „tą, kuris tinkamai vadovaujasi argumentais“ (Siegel 1988: 23).

Kritinis mąstymas, kuris, anot Siglio (1997: 19), apima įsitikinimą ir veikimą remiantis protu ir apima racionalų pagrindimą, bendriausiai yra apibrėžtas Eniso (Norris, Ennis 1989: 3) kaip „*pagrįstas ir refleksyvus mąstymas, tai yra sutelktas į tai, kuo tikėti ir ką daryti*“. Enisas pateikia svarbų pastebėjimą, kad kritinio mąstymo ugdymas nėra vien įgūdžių perteikimo problema. Taip pat turi būti išugdyti gebėjimai ir nuostatos. Norisas ir Enisas suskirstė gebėjimus į tokias keturias grupes:

Tuos, kurie apima aiškų mąstymą

Tuos, kurie apima išvadų darymą ir įvertinimą

Tuos, kurių reikia susikurti patikimą pagrindą išvados padaryti

Tuos, kurie apima tvarkingą ir nuoseklų kritinio mąstymo procesą

(Norris and Ennis 1989: p. 10)

Norisas ir Enisas (1989) taip pat teigia, kad reikia turėti tam tikras nuostatas norint pasinaudoti kritinio mąstymo gebėjimais ir taip pat neturėti išankstinio nusistatymo. Paulis ir kiti (1989) siūlo būdą, kaip gali būti pakeista įprasta pamoka, kad mokymas kritiškai mąstyti įprastą pamoką. Kiekvienas gali lengvai įtraukti šiuos pasiūlymus į savo pamokas kaip rekomenduoja *Kritinis mąstymas sėkmingai ateities karjerai* (ES Komisija, 2003) siekiant pakeisti pamokos planus ir paversti juos taip pat ir kritinio mąstymo ugdymo pamokomis.

Jungtinėje Karalystėje Džonas Pasmoras dar 1967 metais irgi rašė apie poreikį mokyti kritiškai mąstyti. Pasmoras įrodinėjo, kad, norint išmokyti vaikus būti kritiškais, nepakanka nei perduoti žinias, nei sužadinti kritinį mąstymą kaip „įprotį“, kadangi įpročiai susilpnina sąmoningą dėmesį, panašiai tarsi kas kasytųsi galva. Tai aiškiai kritikuoja Diujio anksčiau minėtą požiūrį. Pasmoras pasisako prieš požiūrį, kai kritinis mąstymas prilyginamas tik įgūdžiui. Anot Pasmoro, kritinis mąstymas yra daugiau „charakterio bruožas“, idėja, kurią toliau plėtojo Paulis (1990). Pedagogas, anot Pasmoro, turėtų būti suinteresuotas paskatinti „kritiškos dvasios“ plėtrą, ko sunku išmokyti. Priešingai nei žinios ar įgūdžiai, tokios dvasios ugdymas gali ir turėtų būti atliekamas daugiausia per pavyzdžius, per paslėptą mokomąją programą, per „mokyklos atmosferą“. Anot Pasmoro, kritinį mąstymą gali ugdyti tik „žmonės, kurie patys gali dalyvauti kritinėse diskusijose“.

Vaikas gali būti paskatintas būti kritiškas tik tada, jei jis supranta, kad tiek jis, tiek ir jo mokytojas gali bet kada apginti tai, ką jie sako – pateikti atitinkamą pagrindą. Tai labai skiriasi nuo to, kai prašoma nurodytomis sąlygomis pateikti požiūrį, išreiškiantį vienos debatų pusės nuomonę. (Passmore 1967: p. 198)

Pasmoras taip pat nurodo eilę sunkumų, išskylančių ugdant kritinį mąstymą. Pirmasis sunkumas yra tai, kad mokytojai patys gali turėti įsitikinimus, kurių nėra pasirengę aptarti su savo mokiniais arba laikydami juos privačiais, arba bijodami, kad tai turės nepageidaujamos įtakos mokiniams. Tokie įsitikinimai gali būti, pavyzdžiui, religiniai ar politiniai įsitikinimai. Ir antra, anot Pasmoro, netgi jei mokytojas nusiteikęs kritiškai aptarti tokias nuostatas, gali būti išoriniai veiksniai, kaip pavyzdžiui mokyklos vadovybės spaudimas, skatinantis mokytojus skiepyti tuo metu paplitusią nuomonę. Trečias sunkumas susijęs su pačių mokymų pasirengimu priimti mokymą, neskatinantį mąstyti kritiškai. Pasmoras primena mums kad:

Kiekvienas, pasiryžęs mokyti savo mokinius būti kritiškais turi būti nusiteikęs nuolatiniams keblumams. Jis taip pat turi būti nusiteikęs būti nuolat trukdomas tiek klasės mokinių, tiek direktoriaus, tiek ir tėvų. Jei jis atsisako minties mokyti savo mokinius būti kritiškais ir nuramina sąžinę mokydamas juos tik įgūdžiu,

tai visai nestebina. Tačiau jis turėtų bent jau aiškia pasakyti, ką jis daro, ir dar svarbiau, ko jis nedaro.
(Passmore 1967: p. 209)

Petersas (1967) taip pat reaguoja į Diujio idėjas apie kritinį mąstymą. Pagrindinis skirtumas tarp Diujio ir Peterso požiūrių yra tai, kad Petersas pabrėžia, jog mokymas kritiškai mąstyti yra neatskiriamas nuo tam tikros žinių visumos. Anot Peterso (1967), mokytojo vaidmuo yra perteikti žinių visumą tokiu būdu, kad kartu su jomis būtų ugdomas ir kritinis požiūris į jas. Ši diskusija galų gale atvedė prie to, ką Siglis (Bailin, Siegel 2003) apibūdino kaip klausimą, kuris „kaip niekas kitas suskaldė kritinio mąstymo teoretikus“. Ginčijamasi dėl to, ar kritinis mąstymas turėtų būti suprantamas kaip visuotinis, ar kaip priklausantis tam tikrai sričiai. Nesutarimai dėl to, ar reikia ugdyti bendrus mąstymo įgūdžius, ar kaip tam tikros srities įgūdžius, tęsėsi gana ilgai. Vieni, tokie kaip Enisas (1995), Paulis (1990), Švarcas ir Perkins (1990), Fišeris A., (2001), teigė kad yra tokie bendri įgūdžiai, kurie gali būti pritaikyti daugumoje sričių, tuo tarpu kiti, kaip Makpekas (1981) įrodinėjo, kad mąstymas susijęs su tam tikra sritimi. Smitas (2002) parodo, kad problema yra ne „arba tas /arba kitas“, bet „ir“ klausimas, kuriame yra tai, ką vienas gali pavadinti „bendraisiais mąstymo įgūdžiais“, kurie gali būti taikomi įvairiomis aplinkybėmis taip pat ir kaip tam tikros srities įgūdžiai; konkretūs mąstymo įgūdžiai, atsirandantys tada, kai kas nors pritaiko juos konkrečiai žinių sričiai. Pavyzdžiui, Muro, Makan ir Makano (1985) darbuose teigiama, kad kritinis ir kūrybiškas mąstymas (kurių sumą jie pavadino veiksmingu mąstymu) yra ugdomas per „taikomąją“ logiką, kuri, pasak autorių, padeda mokiniams priimti sprendimus. Jų požiūris išdėstytas kurse, padedančiame mokiniams „tiesiogiai susipažinti su veiksmingo mąstymo metodais“. Jų nuomone „logiškas mąstymas yra per daug sudėtingas procesas kad būtų laikomas tik tam tikro kurso, nagrinėjančio kitus dalykus, priedu ir yra per daug svarbus, kad būtų taikomas tik laisvu laiku (Moore, McCann and McCann 1985).

Makpekas primygtinai teigia, kad mąstymo įgūdžių ugdymas yra papildomas, kadangi tokie įgūdžiai „*nėra nei kažkas skirtingi, nei daugiau, nei papildomi prie dalykinio mąstymo... bet, faktiškai, yra neatskiriama dalykinio mąstymo dalis*“ (McPeck1990: p. 34). Makpeko pateikti argumentai yra tai, kad mąstymas susijęs su tam tikru mokymo dalyku, kad mąstymas per vieną dalyką yra kitokios prigimties negu mąstymas per kitą mokymo dalyką (pavyzdžiui, mąstymas istorijos pamokoje iš esmės skiriasi nuo mąstymo per tikslųjų mokslų pamoką), ir kad mąstymas turi būti apie ką nors: niekas negali tiesiog paprasčiausiai mąstyti. Makpekas čia pakartoja Diujį (1991), kuris irgi pažymėjo, kad:

Mąstymas yra konkretus, ne mašinalus, gatavas aparatas, kurį reikia įjungti nepriklausomai nuo visų dalykų ir kada tik panorėjus, kaip kad žibintas gali nukreipti šviesą į arklius, gatves, sodus, medžius ar upę. Mąstymas yra konkretus, kadangi skirtingi dalykai turi tik jiems būdingas reikšmes, reiškia tik su jais susijusias istorija, ir atlieka tai labai skirtingais būdais ir su skirtingais žmonėmis.... Mąstymas nėra dešreles gaminanti mašina, kuri indiferentiškai visą medžiagą paverčia viena paklausia preke, tačiau yra

gebėjimas sekti ir susieti kartu specifines prielaidas, išskylančias specifiniuose dalykuose. (Dewey 1991: p. 39)

Panašiai teigė Petersas, sakydamas kad ugdyme svarbiausia suvokti konceptualią faktų tvarkymo schemą; ir kad įvairios mąstymo formos tokios kaip istorinis, moralinis, mokslinis, estetinis ir t. t., visos turi savo schemas ir todėl „pateikia skirtingus patirties interpretavimo požiūrius“ (Peters 1967: p. 20–21). Anot Peterso, svarbu, kaip tokios schemas ir tokios žinios yra perduodamos toliau, „įžiebdamos aistrą tiesai, kuri glūdi kiekvienoje iš jų“.

Ar tokia aistra kyla skatinant įgimtą vaiko smalsumą, [Dewey] galima suprasti iš tų, kurie jau apimti jos, [Passmore] ar atsiranda dėl individualaus susidūrimo su prieštarinomis nuomonėmis, yra sunku nustatyti. (Peters 1967: p. 21)

Savo darbe *Kaip mes mąstome* Diujis pateikė dar vieną svarbų pastebėjimą. Pagal Diujį, mąstymas yra ne tik susijęs su konkrečiu dalyku, bet jis yra susijęs ir su konkrečiu individu tuo požiūriu, kad egzistuoja didžiuliai individualūs skirtumai, kaip mokiniai mąsto, ir kad mokytojai „turėtų nemėginti taikyti vieno modelio visiems mokiniams“ (Dewey 1991: p. 143).

1960 metais Hirstas pateikė idėją apie konkrečias „žinių formas“, su kuriomis mokiniai turėtų būti „supažindinami“ (Peters 1965: p. 110) siekdami pilno humanitarinio išsilavinimo.

Trumpai tariant, siūloma kad žinių formos būtų klasifikuojamos taip.

(i) *Atskiros disciplinos ar žinių formos (dalijamos į smulkesnes dalis): matematika, fizikos mokslai, mokslai apie žmogų, istorija, religija, literatūra ir vaizduojamasis menas, filosofija.*

(ii) *Žinių sritys: teorinės, praktinės (joms gali būti priskiriamos arba nepriskiriamos moralinio suvokimo elementai). Tai yra atskiros disciplinos, kurios iš esmės sudaro spektrą įvairių būdų, kaip mes suvokiame patirtį, jeigu prie jų pridėsime ir moralinio suvokimo kategoriją.* (Hirst 1974: 46)

Anot Hirsto (1974: p. 52), pasiremiant Oukšotu, šios žinių formos gali būti traktuojamos kaip „balsai pkalbyje, pokalbyje, kuriame kiekvienas iš jų savitai dalyvauja“. Hirstas ir Petersas (1970: p. 31) įrodinėja, kad tokios žinių formos yra būtina kritinio mąstymo atsiradimo sąlyga. Jos yra priemonės kritiškai, kūrybiškai ir autonomiškai mąstyti. Autoriai teigia, kad niekas negali būti kritiškas, nesiremdamas turiniu, kurio atžvilgiu tas kritiškumas pasireiškia. „Proto galia“ negali pasireikšti vakuume (Hirst, Peters 1970: 54). Neįgijus tokių žinių formų, racionalumo plėtojimas jo plačiąja prasme, paties proto prasme, yra „logiškai neįmanomas“ (Hirst 1974: p. 22). Kiekviena žinojimo forma apima kūrybiškos vaizduotės, vertinimo, mąstymo ir bendravimo įgūdžių ugdymą pagal kiekvieno suvokimo patirtį.

Kaip ir Pasmoras, Hirstas ir Petersas (1970: p. 31) taip pat teigia, kad „žmonės turi būti mokomi mąstyti kritiškai; tai nėra kažkokia mieganti sėkla, kuri savaimė pražysta“. Iš tiesų Hirstas ir Petersas daro skirtumą tarp kritinio mąstymo ir nepasidavimo įtaigai. Kritinis mąstymas reikalauja meistriško patirties taikymo ir konkrečių metodų taikymo įgūdžių. Žinoma, pagrindinė problema yra tai, ką reiškia būti kritiškam ugdymo ateities karjerai klausimu? Ar mes ketiname suteikti vaikams tik bendrus mąstymo

įgūdžius, kaip minėta anksčiau? Ar yra kokie nors konkretūs mąstymo įgūdžiai, tiesiogiai susiję su šia sritimi? Tai klausimai, į kuriuos klasės mokytojas turi atsakyti siedamas kritinį mąstymą su ugdymu profesinei veiklai.

Praktinis požiūris

Ankstesnėje dalyje buvo nušviesti pagrindiniai kritinio mąstymo ugdymo tikslai ir siekiai, taip pat ir skirtingi požiūriai bei idėjos. Tokia apybraiža norėta padėti mokytojui nustatyti mokinių suvokimą, įgūdžius, kurių jie turi išmokti ir nuostatas, kurias jis/ji turi padėti mokiniui susiformuoti, ir visa tai atlikti per savo įprastas pamokas bei per pamokas, nurodytas *Kritinis mąstymas ateities karjerai* (ES Komisija, 2003). Šioje dalyje smulkiau paaiškinsiu anksčiau dviejuose požiūriuose apžvelgtas, vienas jų buvo pateiktas Mereditas ir Stilis (*žadinimas – prasmės suvokimas – apmąstymas, ŽPR*), o kitą pateikė Lipmanas (*filosofija vaikams*).

ŽPR reiškia žadinimas, prasmės suvokimas, apmąstymas. Autoriai pažymi, kad procesas, kurio pagalba perteikiamas turinys, yra toks pat svarbus, kaip ir pats turinys. Autoriai taip pat pabrėžia metapažinimo svarbą – tai yra, kai mokiniai suvokia, žino, kas vyksta jų sąmonėje. Šis procesas sužadina prasmingą mokymąsi. Autorių rekomenduojamas metodas yra paprastas – mokiniai paprašomi pamąstyti apie konkrečią temą, šiuo atveju tai galėtų būti kas nors susijusio su įsidarbinimu ES, pavyzdžiui, darbo jėgos judėjimo ES ribose klausimai. Tai vadinama „sužadinimu“. Šiame etape dalyviai paprašomi išvardyti tai, ką jie žino ta tema – turint omenyje, kad dalyviai iš tiesų išvardija viską, ką jie žino – suteikiant jiems būtino pasitikėjimo, kad jie nėra „tabula rasa“ (švari lenta), kad jie kažką žino, tačiau jie žino dar ne viską. Šis procesas apima savarankišką mąstymą, mąstymą poromis ir mažose grupėse. Jis taip pat apima jau minėtą bendravimo procesą; bendravimo, būtino paaiškinti savo pačių mintis visai grupei. Autoriai taip pat prašo dalyvių šio proceso metu suklasifikuoti iš temos gautą informaciją į keturias dalis: informaciją, kurią jie jau žino; informaciją, prieštaraujančią tam, ką jie žino; naują informaciją ir informaciją, kuri dalyviams atrodo gluminanti. Tai vadinama „prasmės suvokimu“. Šios keturios grupės padeda besimokančiajam suvokti savo žinias ir savo galimybes įgyti daugiau žinių – paprastas metodas, kurio pagalba kiekvienas gali aiškiai nustatyti, ką jis žino. Paskutinis etapas vadinamas „apmąstymu“. Šiame etape dalyviai paprašomi apmąstyti patį procesą: kas įvyko, ko aš išmokau, ką aš jau žinojau? Čia dažnai pasitelkiamos vaizdinės priemonės, tokios kaip mąstymo žemėlapiai ir idėjų schemos, sena ir nauja. Būtent šiame etape mokiniai įsisavina naujas žinias.

Kita veikla, skatinanti kritinį mąstymą per pamokas yra *filosofijos vaikams* metodas, sukurtas Amerikoje aštunto dešimtmečio pradžioje, tas pats, kuris paplito daugumoje kontinentų. Terminas „filosofija vaikams“ nereiškia jokios konkrečios programos, bet naudojamas daugiausiai kaip „skėtinis“ terminas, po kuriuo patenka programos, teigiančios kad jų pagalba ugdomas kritinis mąstymas. Šios programos bando plėtoti kritinį mąstymą, arba geresnį mąstymą, pasitelkdamos filosofiją kaip mokymo dalyką. Be šių dviejų bendrųjų tikslų, vienas turi du bruožus, būdingus visoms tokioms programoms. Tai pasirinkta

metodika, kuri vadinama „tyrinėjimų bendruomene“, ir taip pat platus dialogų naudojimas ieškant prasmės, pasiremiant daugiau šnekamąja kalba, negu spausdintu žodžiu; tradicija, kurios šaknys siekia Sokratiškuosius dialogus. Dialogas daugiausia skatinamas tarp mokinių, o iš mokytojo tikimasi diskusijų padėjėjo vaidmens, paskui buvimo žinių skleidėju, tuo tarpu mokiniams suteikiama galimybė pasirinkti diskusijų temą ir patiems palaikyti diskusijas, jei tai įmanoma. Visos programos linkusios kritinį mąstymą sutapatinti su filosofine veikla. Skirtumai tarp skirtingų programų slypi daugiau požiūryje ir sužadavimo medžiagoje, naudojamoje išprovokuoti vaikus kritiškai mąstyti. Vienos programos naudojami specialiai tam parašytomis novelėmis, kitos naudoja vaikų pasakojimus, eilėraščius, paveikslėlių knygas ar einamuosius įvykius. Taip pat yra dideli skirtumai, kaip šių programų rašytojai patys suvokia filosofiją. Vieną iš pirmųjų šios srities programų sukūrė Lipmanas ir Šarpas (1994). Tai programa *Filosofija vaikams*, kuri apima laikotarpį nuo ankstyvosios vaikystės iki viduriniojo lavinimo mokyklos. Vienas iš Limano tikslų yra leisti vaikams patirti klasėje, ką tai reiškia egzistuoti „*tarpusavio pagarbos, drausmingo dialogo, tyrinėjimo bendradarbiaujant, laisvės nuo despotiškumo ir manipuliacijų*“ sąlygomis (Lipman 1988: 48). Ir tai gali būti padaryta pasinaudojant jo idėja apie „tyrinėtojų bendruomenę“, kuri yra jo pasiūlytas *filosofijos vaikams* metodas. Žinoma, tokia atmosfera gali būti sukurta ir už *Filosofija vaikams* programos ribų, tačiau Lipmanas susieja šį metodą su filosofiniu turiniu. Pagrindinė Lipmano teorijos apie vaikų kritinio mąstymo ugdymą prielaida yra ta, kad mąstymas visada vyksta tam tikrame kontekste. Limano pasiūlytas kontekstas yra filosofija, nes tai dalykas, kurio dėka kiekvienas gali lavinti logiką ir taip pat ugdyti sprendimų, ypač vertingų sprendimų, priėmimo įgūdžius. Limano pasiūlytos sąlygos gali būti „istorija“, istorija, kuri pati atspindi grupės vaikų mąstymo procesą, kai šie samprotauja apie savo mąstymą (metapažinimas). Limano pasiūlytas metodas dėl veiklos *Filosofija vaikams* programoje vadinamas „tyrinėtojų bendruomene“. Tyrinėtojų bendruomenėje mokiniai susodinami (sustatomi) taip, kad būtų vienas priešais kitą. Toks sutvarkymas yra vienas didelis ratas, kuriame kiekvienas gali matyti kitą, visi gali lengvai vesti dialogą – ir visų (įskaitant ir mokytoją) padėtis yra lygi. Toks išdėstymas daro tyrinėjimą įmanomą. Tyrinėtojų bendruomenė yra alternatyva tradiciniam išdėstymui, kai mokytojas (suvokiamas kaip žinių teikėjas) stovi priešais klasę (kartais ant pakylės) ir perduoda žinias kaip produktą, kurį reikia suprasti ir prisiminti, o ne sukurti. Esant tokiam išdėstymui mokiniai lengviau įsitraukia į veiklą. Svarbiausi tyrinėtojų bendruomenei dalykai turi būti pasitikėjimas ir pagarba. Klasės taisyklės nusistato pati grupė. Tai paprastos taisyklės, tokios kaip pagarba vienas kitam, vienas kito išklausymas, laukimas savo eilės ir t. t. Pokalbis, ar dar geriau, tyrinėjimas, yra skatinamas pirmiausia pasitelkus istoriją, į kuria jie turi reaguoti atsakydami į klausimus, kuriuos norėtų aptarti. Tai vyksta dialogo, pagrįsto sokratiškuoju modeliu, forma, kai per klausinėjimo ir atsakymų procesą pasiekiamas geresnis visos klasės problemos suvokimas (dialektinis metodas). Mokytojas esant tokiam išdėstymui yra daugiau pagalbininkas arba stebėtojas, negu įprastas tam tikros žinių srities

autoritetas. Akcentuojamas verbalinis mąstymas. Šio modelio laikosi visi rašytojai, besilaikantys šios tradicijos.

Limano pagrindinė *Filosofijos vaikams* idėja buvo perimta kai kurių autorių, kurių dauguma kurį laiką studijavo jo vadovaujami. Kai kurie iš šių autorių turėjo konkrečių rūpesčių susijusių su Limano mokymo programa, kadangi jie buvo arba ne visiškai įsitikinę arba dėl siūlomo metodo, arba dėl naudojamos sužadinančios medžiagos, arba dėl vietos mokymo programoje. Tokie autoriai sukūrė savo pačių programas ir medžiagą. Pavyzdžiui, Muris (1992: p. 12) reziūnuoja savo požiūrį, teigdama, kad tai yra „mokymas užduodant klausimus“, pradedant nuo mokinių klausimų ir tik kai būtina, pavyzdžiui, kai diskusija įklimpsta, mokytojas pateikia savo klausimą kad paskatintų tyrinėjimą. Paveikslėlių knygos yra tik išeities taškas diskusijai, apie tai kas yra gera ar bloga, teisinga ar klaidinga, meilė ar neapykanta ir t. t., pradėti. (Murriss 1992: p. 14). *Filosofija vaikams* yra apžvelgta knygoje *Vaikų mokymas mąstyti*, kurioje Fišeris (1990) parodo, kaip galima ugdyti mąstymą per tam tikras programas, įskaitant *filosofiją vaikams*, *Instrumentų tobulinimą* ir problemų sprendimo užduotis. Mąstymas, kūrybiškas mąstymas ir kritinis mąstymas bei ryšiai tarp jų yra diskutuojami. Knyga, kurioje kalbama tik apie *filosofiją vaikams* yra jo (1998) *Mokymas mąstyti: filosofinis tyrimas klasėje*. Šioje knygoje Fišeris pateikia praktinį filosofijos ir filosofijos panaudojimo vaikų mąstymui paskatinti filosofuojant pavyzdį. Vienas argumentas, palaikantis kritinio mąstymo ugdymą, kurio nepaminėjo kiti šios tradicijos autoriai, yra mąstymo ugdymas dėl malonumo, kurį gauname iš šios mąstymo veiklos. Fišeris (1998: p. 6) teigia, kad mąstymo paskatos ir iššūkiai suteikia tam tikrą malonumą, duodantį tiek naudos, tiek ir pasitenkinimo. Be mąstymo naudingumo, Fišeris taip pat teigia, kad sėkminga visuomenė „bus mąstanti visuomenė, kurioje jos piliečių galimybės mokytis visą gyvenimą bus pilniausiai realizuojamos“ (Fisher 1998: p. 8). Makalas (1989) praplėtė filosofijos vaikams idėją pritaikydamas ją suaugusiesiems.

Išvada

Pirmoje dalyje pateikiau trumpą apžvalgą pagrindinių rašytojų idėjų, kurie vienaip ar kitaip pasisakė už vaikų kritinio mąstymo ugdymą. Tarp jų yra Diujis, kurį laikau šios krypties pradininku. Nagrinėdamas jo nuostatas, mėginau išryškinti pagrindines sudedamąsias dalis kaip galima skatinti kritinį mąstymą per pamokas. Tai apima asmenišką sujungimo su visuomeniniu idėją, augimo visuomenėje per bendravimą idėją. Taip pat nušviečiau tam tikrus įgūdžius, kuriuos galima išugdyti tyrinėtojų bendruomenės viduje. Be įgūdžių akcentavau poreikį susidaryti konkretų požiūrį į kritinio mąstymo panaudojimą. Antroje esė dalyje nurodžiau du požiūrius, kurie abu sukasi apie dialogo idėją. Abiejuose diskusijos/dialogo sužadinimui reikalingi stimulai. Metodai skiriasi savo pateikiamu ugdymo stiliumi, nes ŽPA laikosi trijų nustatytų žingsnių, o *filosofija vaikams* prasideda nuo stimulo, paprastai teksto plačiaja prasme, teksto, kuris yra problemiškas ir aptariamas tyrinėtojų bendruomenėje kaip aprašyta anksčiau. Vaikai gali prieiti prie konkrečių išvadų, tačiau šios išvados traktuojamos kaip laikinos tol, kol jie prieina prie vietos, kai klausimai vėl aptariami ir galbūt priimamas naujas požiūris. Mokytojai, susiję su kritinio mąstymo

ugdymu sėkmingai ateities karjerai, turi kelias opcijas. Jie gali laikytis ŽPA metodo naudodamiesi tam tikru su dalyku susijusiu tekstu. Arba jie gali naudoti *filosofijos vaikams* metodą, norėdami pradėti diskusijas/debatus tam tikra tema, nustatyta arba jų pačių, arba mokinių. Taip pat abu metodai gali būti sujungti. Mokytojai taip pat gali naudotis Paulio metodais, įpindami juos į pamokos planą, aprašytą pirmoje projekto dalyje. Laikantis tokio projekto, kiekvienas gali padaryti išvadą, kad išsilavinęs žmogus, kritiškai mąstantis žmogus, yra tas, kuris sugeba pasirinkti ir planuoti savo karjerą. Kokiu keliu bepasuktų mokytojai, tikiu kad jiems pasiseks ugdyti vaikų kritinį mąstymą, o tai neabejotinai sąlygos geresnius piliečius ne tik rytojaus Europoje, bet ir šiandieninėje.

Internetiniai šaltiniai

<http://www.criticalthinking.org>

<http://www.austhink.org/critical/>

<http://www.criticalthinking.com/index.jsp>

<http://www2.sjsu.edu/depts/itl/graphics/main.html>

<http://www.sonoma.edu/cthink/>

<http://falcon.jmu.edu/~ramseyil/critical.htm>

<http://www.library.ucsb.edu/untangle/jones.html>

http://www.insightassessment.com/pdf_files/what&why98.pdf

<http://www.churchofcriticalthinking.com/index.shtml>

<http://my.execpc.com/~dboals/geneo.html>

<http://www.phact.org/>

<http://wsuctproject.ctlt.wsu.edu/ctr.htm>

<http://scholar.lib.vt.edu/ejournals/JTE/jte-v7n1/gokhale.jte-v7n1.html>

<http://www.humboldt.edu/~act/HTML/>

<http://www.calpress.com/critical.html>

<http://www.insightassessment.com/>

<http://www.chss.montclair.edu/ict/homepage.html>

<http://www.santarosa.edu/~dpeterso/>

<http://www.coun.uvic.ca/learn/crit.html>

<http://www.kcmetro.cc.mo.us/longview/ctac/corenotes.htm>

<http://www.library.ucsb.edu/untangle/jones.html>

<http://www.wadsworth.com/>

<http://chiron.valdosta.edu/whuitt/col/cogsys/critthnk.html>. [

http://www.ed.uiuc.edu/PES/92_docs/Ennis.HTM.

<http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/envrnmnt/drugfree/sa3crit.htm>

<http://skepdic.com/refuge/ctlessons.html>

<http://eduscapes.com/tap/topic69.htm>

<http://lonestar.texas.net/~mseifert/crit2.html>

<http://philosophy.hku.hk/think/>

<http://www.ithaca.edu/library/training/think.html>

<http://www.drury.edu/ess/critthink.html>

<http://www.freeinquiry.com/critical-thinking.html>

<http://ailact.mcmaster.ca/>

<http://www.ncrel.org/sdrs/areas/issues/methods/assment/as7thnkc.htm>

Literatūros sąrašas

- Baker M. C., (1955) *Foundations of John Dewey's Educational Theory*. New York: King's Crown Press.
- Baum, R. (1990) 'Finishing Touches--10 Top Programs.' *LEARNING*. Vol.18 No.6 pgs. 51–55.
- Burt E. A., (1960) *The Core of Dewey's Way of Thinking*. *The Journal of Philosophy*. Vol.57., No.13 pgs: 401–419.
- Coles M. J. and Robinson W. D., (ed.) (1989) *Teaching Thinking: A Survey of Programmes in Education*. Bristol: The Bristol Press.
- Copi I.M. and Cohen C. (1990) *Introduction to Logic*. London: Collier Macmillan Publishers.
- Cotton K (1991) *Teaching Thinking Skills*. School Improvement Research Series. NW Regional Educational Laboratory Close-Up #11. <http://www.nwrel.org/scpd/sirs/6/cu11.html>
- Dewey J., (1902) *The Child and the Curriculum*. Chicago: University of Chicago Press.
- Dewey J., (1927) *The Public and Its Problems*. USA: Swallow Press.
- Dewey J., (1937) 'Democracy and Educational Administration', in Strain J. P., (1971) *Modern Philosophies of Education*. New York: Random House.
- Dewey J., (1938) *Experience and Education*. London: Collier Macmillan Publishers
- Dewey J., (1939) *Intelligence in the Modern World: John Dewey's Philosophy*. (ed. Joseph Ratner). New York: The Modern Library.
- Dewey J., (1991) [1910] *How We Think*. New York: Prometheus Books.
- Dewey J., (1997)[1916] *Democracy and Education: An Introduction to the Philosophy of Education*. USA: The Free Press.
- Dewey J., (2001) 'The Educational Situation: as concerns the elementary school'. From John Dewey (1902) *The Educational Situation*. Contributions to Education No.III. Reprinted in *Journal of Curriculum Studies* 2001 Vol.33 No.4 pgs: 387–403.
- Egan K., (1997) *The Educated Mind: How Cognitive Tools Shape Our Understanding*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Ennis R., (1995) *Critical Thinking*. N.J.: Prentice Hall.
- Fisher A., (1990) 'Philosophy and Transferable Thinking Skills', in *Cogito* Summer 1990 pgs: 122–128.

- Fisher A., (2001) *Critical Thinking: An Introduction*. Cambridge: Cambridge University Press Company.
- Fisher R., (1998), *Teaching Thinking: Philosophical Enquiry in the Classroom*. London: Cassell.
- Glaser J., (no date of publication) 'Reason and the Reasoner', in *Thinking: The Journal of Philosophy for Children*. Vol. 10, No. 2, pgs: 23–29.
- Hamers J.H.M and Overtoon M.Th., (ed.) (1997) *Teaching Thinking in Europe: Inventory of European Programmes*. The Netherlands: Sardes.
- Hirst P.H. and Peters R.S., (1970) *The Logic of Education*. London: Routledge
- Hirst P. H., (1974) *Knowledge and the Curriculum: A Collection of Philosophical Papers*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Lipman M., (1988) *Philosophy Goes to School*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lipman M., (1988) *Philosophy Goes to School*. Philadelphia: Temple University Press.
- Lipman M. and Sharp A.M. (1994) *Growing Up With Philosophy*. Iowa: Kendall/Hunt Publishing Company.
- Lipman M., (1996) *Deciding What To Do: Instructional Manual to Accompany Nous*. N.J.: The Institute for the Advancement of Philosophy for Children, Montclair State University
- Maclure S. and Davies P., (1991) *Learning to Think: Thinking to Learn*. The Proceedings of the 1989 OECD Conference Organised by the Centre for Educational Research and Innovation. Oxford: Pergamon Press
- McPeck J. E., (1981) *Critical Thinking and Education*. London: Martin Robertson
- McPeck J. E., (1990) *Teaching Critical Thinking: Dialogue and Dialectic*. London: Routledge
- Mead G.H., (1935) 'The Philosophy of John Dewey', in *International Journal of Ethics*. Vol.46, No.1 Oct. pgs: 64–81.
- Moore W.E., McCann H. and McCann J., (1974) *Creative and Critical Thinking*. Boston: Houghton Mifflin Company.
- Morris K. (1992) *Teaching Philosophy with Picture Books*. London: Infonet.
- Norris S. T. and Ennis R. H., (1989) *Evaluating Critical Thinking*. CA: Critical Thinking Press and Software.
- Oakeshott, M, (1962) *Rationalism in Politics and Other Essays*. London: Methuen.
- Passmore J., (1967) 'On Teaching to be Critical', in Peters R.S., (1967) *The Concept of Education*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Paul R.W., (1990) *Critical Thinking: What Every Person Needs to Survive in a Rapidly Changing World*. CA: Foundation for Critical Thinking
- Peters R.S., (1965) 'Education as Initiation' in Archambault R. D. (Ed.), (1965) *Philosophical Analysis and Education*, London: Routledge Kegan Paul.
- Peters R.S., (1967) *The Concept of Education*. London: Routledge and Kegan Paul.

- Pogrow, S. (1988) 'HOTS: A Thinking Skills Program for At Risk Students'. *Principal*. Vol. 67 No. 4 pgs. 19–24.
- Scheffler I. (1973) *Reason and Teaching*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Siegel H., (1997) *Rationality Redeemed? Further Dialogues on an Educational Ideal*. London: Routledge.
- Smith G., (2002) 'Are There Domain-Specific Thinking Skills?' in *Journal of Philosophy of Education*. Vol.36, no. 2, pgs.207–227.
- Sternberg, R. G., and Bhana, K. (1986): 'Synthesis of Research on the Effectiveness of Intellectual Skills Programs: Snake-Oil Remedies or Miracle Cures?', in *Educational Leadership* Vol.44, No.2, pgs.60–67.
- Swartz R.J. and Perkins D. N., (1990) *Teaching Thinking: Issues and Approaches*. CA: Midwest Publications
- Thomson A., (1996) *Critical Reasoning: A Practical Introduction*. London: Routledge.
- Van Den Brink-Budgen R', (1996) *Critical Thinking for Students*. UK: How To Books.
- Worsham, A. W., and Austin, G. R., (1983) 'Effects of Teaching Thinking Skills on SAT Scores.' *Educational Leadership* Vol. 41 No.3 pgs. 50–51.

MOKYTOJŲ KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO PROGRAMA (I)

1 diena

- 09.00–10.00 Dalyvių susipažinimas. Seminaro pristatymas. Kritinis mąstymas karjeros ugdymui: įvadas
- 10.00–10.30 Mokytojų rengimas programos įgyvendinimui: mokytojų profesinės kvalifikacijos tobulinimo programa ir vadovai
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–13.00 Ryšys tarp kritinio mąstymo ir rengimo profesinei veiklai: veiksmingi mokymo metodai
- 12.30–14.00 Pertrauka
- 14.00–15.15 Kritinio mąstymo ugdymo schemas taikymo modelis
- 15.15–16.30 Jautrumas ir pagarba specialiesiems poreikiams
- 16.30–17.00 Tekstų panaudojimo galimybės
- 17.00–17.30 Pirmosios dienos apibendrinimas ir vertinimas

2 diena

- 09.00–09.15 Pirmos dienos klausimų atsakymai. Praktiniai pamokų pavyzdžiai: įvadas
- 09.15–10.30 Priešmokyklinis ugdymas: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–12.30 Priešmokyklinis ugdymas: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 12.30–13.30 Pertrauka
- 13.30–15.30 Grupinė veikla: pamokų planavimas remiantis kritinio mąstymo ugdymo schema
- 15.30–17.00 Grupių darbo pristatymas, aptarimas
- 17.00–17.30 Antrosios dienos apibendrinimas ir vertinimas

3 diena

- 09.00–09.15 Antrosios dienos klausimų atsakymai.
- 09.15–10.30 Pradinis ugdymas: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–12.30 Pradinis ugdymas: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 12.30–13.30 Pertrauka
- 13.30–15.30 Grupinė veikla: pamokų planavimas remiantis kritinio mąstymo ugdymo schema
- 15.30–17.00 Grupių darbo pristatymas, aptarimas
- 17.00–17.30 Trečiosios dienos apibendrinimas ir vertinimas

4 diena

- 09.00–09.15 Trečios dienos klausimų atsakymai.
- 09.15–10.30 Pagrindinis ugdymas: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–12.30 Pagrindinis ugdymas: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 12.30–13.30 Pertrauka
- 13.30–15.30 Grupinė veikla: pamokų planavimas remiantis kritinio mąstymo ugdymo schema
- 15.30–17.00 Grupių darbo pristatymas, aptarimas
- 17.00–17.30 Ketvirtos dienos apibendrinimas ir vertinimas

5 diena

- 09.00–09.15 Ketvirtos dienos klausimų atsakymai.
- 09.15–10.30 Gimnazijos lygmuo: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–12.30 Gimnazijos lygmuo: praktiniai pamokų pavyzdžiai
- 12.30–13.30 Pertrauka
- 13.30–15.30 Grupinė veikla: pamokų planavimas remiantis kritinio mąstymo ugdymo schema
- 15.30–17.00 Grupių darbo pristatymas, aptarimas
- 17.00–17.30 Seminaro apibendrinimas, vertinimas ir įvertinimas

MOKYTOJŲ KVALIFIKACIJOS TOBULINIMO PROGRAMA (II)

1 diena

- 09.00–10.00 Dalyvių susipažinimas. Seminaro pristatymas. Kritinis mąstymas karjeros ugdymui: įvadas
- 10.00–10.30 Mokytojų rengimas programos įgyvendinimui: mokytojų profesinės kvalifikacijos tobulinimo programa ir vadovai
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–12.30 Ryšys tarp kritinio mąstymo ir rengimo profesinei veiklai: veiksmingi mokymo metodai
- 12.30–14.00 Pertrauka
- 14.00–15.15 Kritinio mąstymo ugdymo schemas taikymo modelis.
- 15.15–16.30 Jautrumas ir pagarba specialiesiems poreikiams
- 16.30–17.00 Tekstų panaudojimo galimybės
- 17.00–17.30 Pirmosios dienos apibendrinimas ir vertinimas

2 diena

- 09.00–9.30 Praktiniai pamokų pavyzdžiai: įvadas
- 9.30–10.30 Priešmokyklinis ugdymas
- 10.30–11.00 Pertrauka
- 11.00–12.30 Pradinis ugdymas
- 12.30–14.00 Pertrauka
- 14.00–15.30 Pagrindinis ugdymas
- 15.30–17.00 Gimnazijos lygmuo
- 17.00–17.30 Seminaro apibendrinimas ir įvertinimas

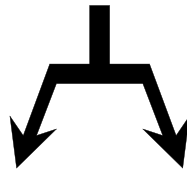
RYŠYS TARP KRITINIO MĄSTYMO IR RENGIMO PROFESINEI VEIKLAI: VEIKSMINGI MOKYMO METODAI

Joseph Giordmaina, Malta

Mąstymo rūšys

- Vaikų aukštesnio lygio mąstymo įgūdžiai
- Metapažinimas
- Kritinis mąstymas
- Kūrybiškas mąstymas
- Savarankiškas mąstymas
- Globėjiskasis mąstymas
- Reflektyvusis mąstymas
- Veiksmingas mąstymas

Mokymas mąstyti

Pasitelkiant tiesioginius metodus – naudojant specialias programas

Pasitelkiant dalykus, įeinančius į mokymo programą

Raida
Žinios
Įgūdžiai
Nuostatos

Mąstymo įgūdžiai – Jungtinės Karalystės mokymo programa

Informacijos apdorojimas

- Susijusios informacijos radimas
- Informacijos tvarkymas
- Informacijos palyginimas (sugretinimas ar supriešinimas)
- Sąsajų nustatymas ir analizė

Pagrindimas

- Veiksmų/pasirinkimo argumentavimas
- Numatymas
- Išvadų darymas

- Kompetentingų sprendimų priėmimas
- Mokėjimas sklandžiai pagrįsti sprendimus

Nagrinėjimas

- Klausimų uždavimas
- Nagrinėjamų klausimų suformulavimas
- Tyrimo planavimas
- Laukiamų rezultatų numatymas
- Padarinių numatymas
- Išvadų darymas

Kūrybiškumas

- Idėjų generavimas
- Minčių plėtojimas
- Hipotezių kėlimas
- Naudojimasis vaizduote
- Novatoriškų alternatyvų paieška

Įvertinimas

- Įvertinimo kriterijų nustatymas
- Įvertinimo kriterijų taikymas
- Informacijos ir idėjų vertingumo nustatymas

35 Kritinio mąstymo dimensijos

Paulas, Binker, Jensen ir Kreklau (1990) parengė sąrašą iš 35 kritinio mąstymo dimensijų:

- Emociniai metodai

S–1 savarankiškas mąstymas

S–2 egocentrizmo ir sociocentrizmo įžvalgos

S–3 teisingumas, bešališkas požiūris

S–4 už jausmų slypinčių minčių ir už minčių slypinčių jausmų išsiaiškinimas

S–5 intelektualio nuolankumo ir susilaikymo nuo vertinimų ugdymas

S–6 intelektualinės drašos lavinimas

S–7 intelektualio sąžiningumo arba dorumo ugdymas

S–8 intelektualio atkaklumo ugdymas

S–9 pasitikėjimo protu ugdymas

- Pažintiniai metodai: makrogebėjimai

S–10 apibendrinimų tobulinimas ir per didelio supaprastinimo vengimas

S–11 analogiškų aplinkybių palyginimas : įžvalgų perkėlimas į naujas sąlygas

S–12 savo požiūrio formavimas: įsitikinimų, argumentų ar teorijų kūrimas ir tyrinėjimas

- S–13 problemų, išvadų ar įsitikinimų nuskaidrinimas
- S–14 žodžių ar frazių skirtingų reikšmių išsiaiškinimas ir analizė
- S–15 įvertinimo kriterijų suradimas: vertybių ir normų išsiaiškinimas
- S–16 informacijos šaltinių patikimumo įvertinimas
- S–17 svarbių klausimų nagrinėjimas: esminių ar svarbių klausimų kėlimas ir atsakymų ieškojimas
- S–18 argumentų, interpretacijų, įsitikinimų ar teorijų analizė arba vertinimas
- S–19 sprendimų paieška ir įvertinimas
- S–20 veiksnių ar politikos analizė ir įvertinimas
- S–21 kritiškas skaitymas: tekstų išsiaiškinimas
- S–22 kritiškas klausymasis: tylaus dialogo menas
- S–23 tarpdalykinių ryšių nustatymas
- S–24 sokratiškos diskusijos: įsitikinimų, teorijų ir perspektyvų išsiaiškinimas ir patikrinimas
- S–25 dialoginis pagrindimas: perspektyvų, interpretacijų ar teorijų palyginimas
- S–26 dialektinis pagrindimas: perspektyvų, interpretacijų ar teorijų įvertinimas
 - Pažintiniai metodai: mikrogebėjimai
- S–27 idealų ir realios tikrovės palyginimas
- S–28 mąstymas apie mąstymą: kritinio žodyno vartojimas
- S–29 svarbių panašumų ir skirtumų pastebėjimas
- S–30 prielaidų nagrinėjimas ar įvertinimas
- S–31 susijusių ir nesusijusių faktų atpažinimas
- S–32 patikimų išvadų, numatymų ar interpretacijų formulavimas
- S–33 akivaizdžių ir tariamų faktų įvertinimas
- S–34 prieštaravimų atpažinimas
- S–35 išvadų ir rezultatų tyrinėjimas" (56 p.)

Enniso, Paulo, Siegel, McPecko apibrėžimai

Kai kurie Enniso apibrėžimai:

- kritinis mąstymas yra teisingas teiginių vertinimas
- kritinis mąstymas yra protingas reflektyvusis mąstymas, sutelktas ties sprendimo kuo tikėti arba ką daryti priėmimu
- Ennisas pateikia kritinio mąstymo „grynųjų įgūdžių“ sąvoką.

„Žmogus mąsto kritiškai tik tada, jeigu jis/ji turi įgūdžių, sugebėjimų ar patyrimo, reikalingų teisingai įvertinti teiginį“

Kritinio mąstymo įgūdžiai:

- Teiginio prasmės suvokimas.
 - Ar jis prasmingas?

- Įvertinimas, ar pagrindimas nėra dviprasmiškas.
 - *Ar jis aiškus?*
- Sprendimas, ar teiginiai neprieštarauja vienas kitam.
 - *Ar tai derinasi?*
- Sprendimas, ar būtinai iš to seka kokias nors išvadas.
 - *Ar tai logiška?*
- Sprendimas, ar teiginys yra pakankamai specifinis.
 - *Ar jis tikslus?*
- Sprendimas, ar teiginys atitinka principą.
 - *Ar jam galioja taisyklė?*
- Sprendimas, ar stebėjimo teiginys yra patikimas.
 - *Ar jis tikslus?*
- Sprendimas, ar indukcinė išvada turi pagrindą.
 - *Ar ji pagrįsta?*
- Įvertinimas, ar problema nustatyta.
 - *Ar tai susiję?*
- Sprendimas, ar ką nors galima laikyti tik prielaida..
 - *Ar tai savaime suprantama?*
- Sprendimas, ar apibrėžimas yra pakankamas.
 - *Ar jis gerai apibrėžtas?*
- Sprendimas, ar teiginys, kuriuo remiamasi, yra priimtinas.
 - *Ar jis teisingas?*

Kai kurie Richardo Paulo apibrėžimai

Apibrėžimas:

- *Kritinis mąstymas – kai mąstote apie tai, kaip pagerinti savo mąstymą.*
- Mes mąstome kritiškai, kai turime išspręsti bent vieną problemą.
- Anot Paulo, kritinis mąstymas
 - paskatina savęs tobulinimą
 - yra metodiškas mąstymas
 - pakelia mūsų mąstymo kokybę

Silpnas ir stiprus kritinis mąstymas

- Paulas geriausiai žinomas dėl savo „stipraus ir silpno“ kritinio mąstymo išskyrimo.
- Silpnai kritiškai mąstantis žmogus turi argumentavimo įgūdžius, tačiau jais naudojasi tik savanaudiškiems tikslams pasiekti.
- Stipriai kritiškai mąstantis žmogus turi argumentavimo įgūdžių ir juos taiko „sąžiningai“.

- Paulas teigia, kad kritinis mąstymas apima ne tik įgūdžius, bet taip pat ir žmogaus charakterio bruožus.

R. Paulas: Savanaudis mąstytojas

Nekritiškas mąstytojas	Savanaudis mąstytojas	Protingas mąstytojas
↓	↓	↓
Nepakankamai įgudęs	Turi įgūdžių	Turi įgūdžių
↓	↓	↓
Juo lengva manipuliuoti	egocentriškas	sąžiningas
↓	↓	↓
Mąstymas nekritis	Kritis mąstymas silpnas	Kritis mąstymas stiprus

Harvey Siegel: intelektinės savybės

- Intelektinė drąsa

Gebėjimas atpažinti kitus požiūrius, prieštaraujančius mūsų pačių teiginiams, ir sąžiningai vertinti tas idėjas, įsitikinimus ir požiūrius.

- Intelektinis atkaklumas

Gebėjimas tvirtai atstovauti savo įsitikinimams nepaisant kitų opozicijos. Tai mus taip pat verčia pertvarkyti savo mąstymą susidūrus su painiava ir pasiekti gilesnį problemos suvokimą ar įžvalgą.

- Intelektinis nuolankumas

Žinojimas, kad mes, mūsų žinios ir nuojautos yra ribojamos konkrečių aplinkybių.

- Intelektinė empatija

Gebėjimas garbingai pasijusti kieno nors kito vietoje ir gebėjimas iš tikrųjų suvokti kito jausmus. Mums reikia suprasti kitų motyvus, argumentus ir prielaidas.

- Tikėjimas protu

Įsitikinimas, kad ugdant savo gebėjimą argumentuoti galiausiai žmonėms reikia prieiti prie savo išvadų. Kiekvienas gali išmokyti mąstyti savarankiškai ir daryti protingas išvadas, o visuomenei bus tik geriau, jei žmonėms bus leidžiama laisvai tyrinėti savo mintis ir patiems daryti savo išvadas.

- Nešališkumas

Visų požiūrių lygiavertis traktavimas.

Johnas McPeckas

Apibrėžimas:

- kritinis mąstymas – tai tinkama reflektivaus skepticizmo dozė nagrinėjant tam tikrą svarstomos srities problemą.
- McPeckas abejoja teiginiu, kad egzistuoja bendrieji ir apibendrinantieji protavimo įgūdžiai, peržengiantys mokymo dalyko ar mokslo srities ribas.

- McPeckas pateikia argumentą, kad nėra – ir negali būti – jokio atskiro kritinio mąstymo įgūdžio, kuris galėtų būti taikomas visų dalykų srityse apskritai.

Filosofija vaikams

Metodika: *istorijos pasakojimas*

- Istorijos pasirinkimas
- Istorijos žinojimas
- Vaizdinių priemonių naudojimas:
 - gestai, mimika, iliustracijos, lėlių (marionečių) naudojimas
- Vaikų įtraukimas į istorijos pasakojimą: akių kontaktas, dalyvavimas, pokštavimas

Pagrindinis priėjimas

- Pasakojimo naudojimas
- „Tekstų“ skaitymas
 - Vaikų istorijos
 - Dienoraščiai ir biografijos
 - Paveikslėliai
 - Vaizdo juostos
 - Laikraščiai
 - Tikrų įvykių aprašymai
 - Multimedijinės programos

Ugdymosi tikslai

- Kalbos įgūdžiai
- Bendravimo įgūdžiai
- Skaitymo įgūdžiai
- Supratimo įgūdžiai

Skaitymas

Rašymas

Klausymas

Kalbėjimas

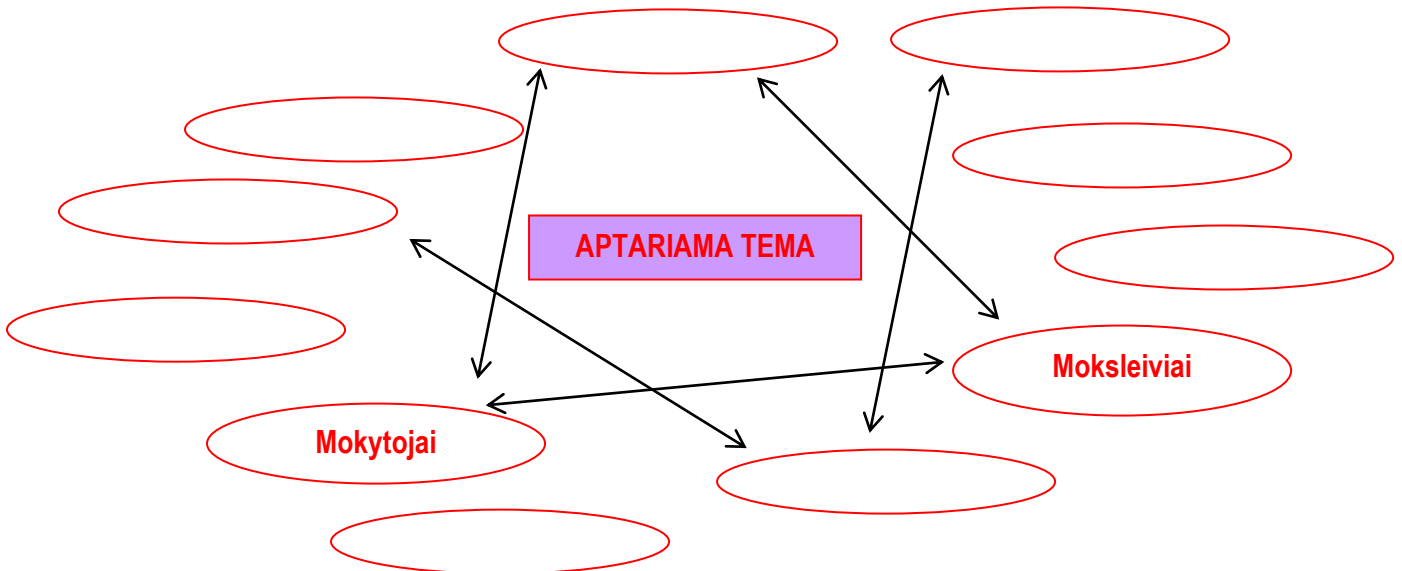
Ugdymosi tikslai...

- Socialiniai įgūdžiai
- Bendradarbiavimo įgūdžiai
- Klausymo įgūdžiai
- Pedagoginiai vizitai
- Darbas prie projektų
- Perėjimas nuo *apmąstymo* prie *veiksmo*

Asmeninis ir socialinis ugdymas

- Rengimas dalyvauti demokratiame gyvenime
- Bendruomenės jausmo ugdymas
- Pagarba įvairovei
- Teigiamų nuostatų ugdymas
- Etninis ir moralinis ugdymas
- Raiškos priemonių (medijos) ugdymas
- Identitetas: asmeninis ir tautinis
- Gebėjimas įsidaibinti

Klasės paruošimas (išdėstymas)

Reagavimas į istoriją

- Reakcijos iššaukimas kam nors skaitant/pasakojant istoriją
- Istorijos atpasakojimas
- Klausimų iš girdėtos istorijos aptarimas
- Vaizdinių priemonių reaguojant į istoriją sukūrimas
 - Plakato piešimas
 - Modelis
 - Interviu
 - Eilėraščio/apsakymo parašymas istorijos tema

Istorijos panaudojimas

- Istorijos nagrinėjimas – klausimų apie istoriją uždavimas
- Istorijos interpretavimas – prasmės paaiškinimas
- Istorijos aptarimas ir tyrinėjimas

Taisyklės

- Vaikai turi susikurti savo pačių klasės taisykles, pavyzdžiui:
 - Duoti kiekvienam laiko pasisakyti
 - Nepertraukti
 - Nesišaipoma iš to ką kitas sako
 - Pagalvok, prieš užduodamas klausimą

Klausimų uždavimas

- Susitelkimo (fokusuojantys) klausimai
 - Koks tavo požiūris, tavo idėja, tavo nuomonė...
- Pagrindimo klausimai
 - Kodėl taip sakai?
 - Ar gali paaiškinti, kodėl taip sakai?
- Apibrėžimas
 - Kaip tu supranti...

Kūrybinės užduotys

- Alternatyvų sugalvojimas
 - Kas turi kitokių minčių ar idėjų
 - Pateikite pavyzdį
- Tiesos ieškojimas
 - Kaip mes žinome?
 - Kaip galite pasakyti?
- Apibendrinimas

- Kas gali režiuruoti tai, ką mes pasakėme?

Veikla

- „Mąstymo sąsiuvinio“ vedimas
- Piešimo pratimai
 - Pavyzdžiui, nupieškite ką nors, ko bijote, ir paaiškinkite kodėl
- Rašymo pratimai
 - Įsivaizduokite, kad Bernardas – tai jūs? Kaip jaustumėtės jo vietoje?
- Vaidinimas

Įvairių mąstymo rūšių lavinimas

- Verbalinis
- Vaizdinis
- Loginis
- Fizinis
- Muzikinis
- Asmeninis
- Socialinis
- Gamtinis
- Egzistencinis

Klausinėjamosios klasės sukūrimas

PIRAMIDĖ

Žinios

- Medžiaga / situacijos

Įvykiai, žmonės, laikraščiai, žurnalų straipsniai, apibrėžimai, vaizdajuostės, vaidinimai, vadovėliai, filmai, televizijos programos, įrašai, medijos prezentacijos, internetas

- Pasireiškia mokėjimu
 - apibrėžti, apibūdinti, įsiminti, pažymėti, atpažinti, įvardinti, nupiešti, pasakyti, nustatyti, pasirinkti, užrašyti, surasti, pasakyti mintinai

Suvokimas

- Medžiaga / situacijos
 - kalba, istorija, vaidinimas, multiplikacinis filmas, diagrama, grafikas, reziumė, metmenys, analogija, plakatas, skelbimų lenta
- Pasireiškia mokėjimu
 - apibendrinti, pakartoti, perfrazuoti, iliustruoti, surasti atitikmenį, paaiškinti, apginti, susieti, padaryti išvadas, sugretinti, supriešinti, apibendrinti

Taikymas

- Medžiaga / situacijos
 - diagrama, skulptūra, iliustracija, inscenizavimas, numatymas, problema, mįslė (keblus klausimas), tvarkymas, klasifikavimas, taisyklės, sistemos, rutinos
- Pasireiškia mokėjimu
 - pritaikyti, pakeisti, sudėti kartu, sujungti, atrasti, pagaminti, padaryti, pranešti, nupiešti eskizą, išspręsti, parodyti, surinkti, paruošti

Analizė

- Medžiaga / situacijos
 - apžvalga, anketa, argumentas, modelis, rodymas, demonstravimas, diagramos, sistemos, išvados, ataskaitos, grafinė informacija
- Pasireiškia mokėjimu
 - išnagrinėti, suklasifikuoti, suskirstyti į kategorijas, ištirti, supriešinti, sugretinti, išardyti, diferencijuoti, atskirti, ištirti, suskaidyti

Sintezė

- Medžiaga / situacijos
 - eksperimentas, žaidimas, daina, ataskaita, eilėraštis, proza, samprotavimas, kūryba, dailė, išradimas, vaidinimas, taisyklės
- Pasireiškia mokėjimu
 - derinti, kelti hipotezes, konstruoti, duoti pradžia, sukurti, suprojektuoti, suformuluoti, suvaidinti, išplėtoti

Įvertinimas

- Medžiaga / situacijos
 - rekomendacijos, savęs įvertinimas, grupės diskusijos, debatai, bylos nagrinėjimas teisme, normos, vedamieji (straipsniai), vertybės
- Pasireiškia mokėjimu
 - palyginti, rekomenduoti, įvertinti, vertinti, išspręsti, kritikuoti, pasverti, turėti galvoje, ginčytis

Tekstai: vienintelių nuotraukų naudojimas

Informacija

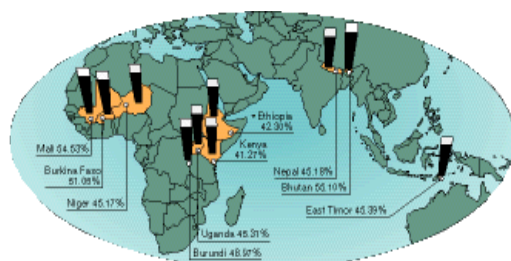
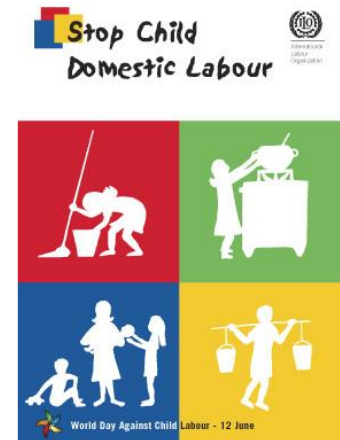
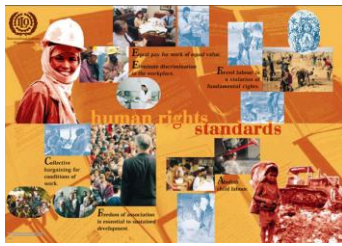

Foto-esė naudojimas

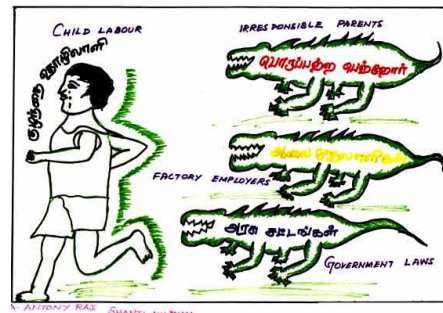

(UNICEF/HQ97-028.2/SHEHZHO NOORANI)

Plakatai

Vaikų piešiniai

Jūs esate geras kritinio mąstymo mokytojas, jeigu

- besimokantieji palaiko nuolatinį dialogą su mokytoju;
- mokymasis yra statyba, o ne tiekimas;
- teisingi atsakymai surandami, o ne pasakomi;
- mokytojas „vadovauja iš už nugaros“;
- mokytojas veikia kaip pagalbininkas/mentorius, o ne kaip lektorius;
- į klausimus atsakoma su paaiškinimais arba klausimais, o ne paprastu „taip“ arba „ne“;
- klausimai retai kada turi vieną teisingą atsakymą;
- aktualiais klausimais kyla savalaikės diskusijos;
- dažnai vyksta debatai;
- bendraamžiai dalijasi idėjomis;
- didėja besimokančiųjų ir mokytojų pasitenkinimas;
- mokytojai dažnai susiduria su klausimais, į kuriuos ne visada turi atsakymus;
- bendra socialinė sąveika ir palankumas klasėje yra aukštas.

Kai kurie naudingi klausimai:

1. Ar jūsų mokymo tikslai, veikla ir vertinimai yra tokie, kad skatintų aukštesnio lygio mąstymą?
2. Ar *visi* mokiniai turi galimybę bendrauti su jumis ir su kitais?
3. Ar jūs skiriate laiko per pamokas debatams ir diskusijoms?

Keliais žodžiais:

- Mes tikimės paskatinti mokinius
 - tyrinėti jiems asmeniškai rūpimus klausimus,
 - susidaryti savo požiūrį,
 - pagalvoti apie kitų požiūrius,
 - aiškiai reikšti savo mintis,
 - išklaudyti ir gerbti kitų nuomones,
 - patirti mąstymo ir apmąstymo akimirkas.

KRITINIO MĄSTYMO UGDYMO SCHEMOS TAIKYMO MODELIS

Daiva Penkauskienė, Lietuva

PAGRINDIMAS

Pedagogai ilgai nesutarė, kas svarbiau: faktinės žinios ar praktinis mokymasis ir sąvokų supratimas. Tie, kurie teigė, kad faktinės žinios svarbiausia, paprastai buvo įsitikinę, kad egzistuoja tam tikri faktai, kuriuos atitinkamai išmokę mokiniai bus visiškai pasiruošę aktyviai dalyvauti socialiniame gyvenime. Tie, kurių manymu, viską nulemia sąvokų supratimas ir praktinė patirtis, teigė, kad vien tik žinių nepakanka. Maža to, jie tvirtino, kad žinios yra vertingos tik tada, kai jos naudingos, o jos naudingos tik tada, kai suprantamos sąvokomis ir gali būti praktiškai, kūrybiškai bei kritiškai pritaikytos.

Žinios vertingos tik tada, kai jos naudingos ir suprantamos sąvokomis.

Niekas neabejoja, kad faktinės žinios yra svarbios. Yra daugybė dalykų, kuriuos žmonės privalo žinoti, kad galėtų sėkmingai tvarkyti kasdieninius reikalus. Tačiau, kuo sparčiau keičiasi visuomenė, tuo mažiau palaikoma mintis, kad egzistuoja tam tikros žinios, kurios atitinkamai parengs mokinius ateičiai. Kaip sunku sukaupti tokį išminties rinkinį, suprantama tik tuomet, kai suvokiama, kad 100 procentų to, ką žinome dabar, sudarys tik 10–15 procentų po 25 metų prieinamų žinių. Be to, šis sparčiai besiplečiantis žinojimas bus vis labiau prieinamas kiekvienam. Visame pasaulyje vis labiau plintant elektroninėms komunikacijų priemonėms, mokyklos ir namai tampa informacijos centrais, leidžiančiais pasiekti viso pasaulio informaciją. Kad galėtų sėkmingai dalyvauti besikeičiančiame gyvenime, mokiniai turės sugebėti persijoti informaciją ir atsirinkti, kas svarbu, o kas ne. Jie privalės suprasti, kaip skirtinga informacija gali būti suderinama. Jiems prireiks gebėjimo suteikti prasmę naujoms idėjoms ir žinioms, suvokti naujų netikėtų susidūrimų reikšmę ir atmesti nepagrįstą bei netinkamą informaciją. Mokiniais prireiks kritiškai, kūrybiškai ir produktyviai įprasminti tą visuotinės informacijos dalį, su kuria jie susiduria.

Ateitis priklauso tiems, kurie kritiškai vertina informaciją ir kuria savo pačių realybę.

Kad galėtų puikiai valdyti informaciją, mokiniai turės gerai žinoti, kaip pritaikyti praktinius mąstymo įgūdžius, įgalinančius juos veiksmingai rūšiuoti informaciją į prasmingas idėjas, kurios vėliau galės būti praktiškai įgyvendintos. Trumpai tariant, jiems reikės tapti kritiškai mąstančiais ir besimokančiais. Tačiau mokiniai kritiškai mąstančiais netampa automatiškai (Collins ir Mangieri, 1992). Jie privalo turėti susidūrimo su informacija, jos apdorojimo, asmeninės ir naudingos informacijos bei idėjų kaupimo patirties. Jie privalo pereiti sistemingą kritinės analizės ir kritinio apmąstymo procesą. Procesą, kuris ne tik orientuoja juos į informaciją, kol jie mokosi mokykloje, bet ir yra vėlesnio nepriklausomo kritinio mąstymo ir apmąstymo schema. Kad taip atsitiktų, mokytojai per pamokas turi pateikti mąstymo ir mokymosi, kuris būtų tiek sistemingas, tiek ir savaime aiškus, schemą. Schema turi būti sisteminga, kad mokiniai galėtų perprasti bei nuosekliai taikyti procesus, ir savaime aiški, kad mokiniai galėtų atpažinti, kokioje mąstymo pakopoje jie yra, ir kad gebėtų stebėti bei valdyti mąstymo procesus savarankiškai mokydamiesi.

Kritinis mąstymas – išdava gerai sumanytos pamokos, kurioje per mokymą puoselėjamas kritinis mąstymas.

SCHEMOS IŠBANDYMAS

Schemos išbandymas pradedamas nuo trumpos lektoriaus instrukcijos, ką dalyviai patirs, ko iš jų bus reikalaujama: dalyviai bus paprašyti paskaityti tekstą ir įsitraukti į įvairią individualią bei grupinę veiklą. Dalyviai turėtų pabandyti dalyvauti šiame procese dviem lygiais. Pirma, jie turėtų įsitraukti ir išgyventi mokymosi procesą tokį, koks jiems atsiskleidžia. Antra, jie turėtų paprasčiausiai atsiminti, kaip vyksta mokymasis, apmąstydami, kaip jie reaguoja į mokymą.

1 etapas

Dabar prašysime paskaityti trumpą tekstą "Sėkmės juodraščių rašymas", parengtą pagal nacionalinį dienraštį "Lietuvos Žinios". Tačiau, prieš pradėdami skaityti, prisiminkite, kaip jūs, besimokydami mokyklos paskutinėje klasėje, įsivaizdavote savo karjerą, kaip jūs ją planavote? Dalyviai paprašomi užrašyti savo mintis. Šiame etape labai svarbu, kad visos dalyvių mintys būtų užrašytos. Visai nesvarbu, ar tai, ką užrašysite, yra tikslu, ar ne. Vėliau dalyviai paprašomi pasidalinti savo mintimis porose. Kai diskusija baigiama, dalyvių mintys gali būti užrašomos ant didelio popieriaus lapo ar lentos.

2 etapas

Dabar skaitysime tekstą. Skaitydami žymėsite paraštėse 4 skirtingus ženklus, atitinkančius jūsų žinias ir supratimą:

- padėkite "✓" (paukščiuką) paraštėje, jeigu skaitomas tekstas patvirtina tai, ką žinojote ar manėte žiną;
- padėkite "–" (minusa), jeigu perskaityta informacija prieštarauja ar skiriasi nuo to, ką jūs žinojote ar manėte žiną;
- padėkite "+" (pliusą) paraštėje, jeigu perskaityta informacija jums yra nauja;
- padėkite "?" (klaustuką) paraštėje, jeigu jums kas nors neaišku arba norite sužinoti apie tai daugiau.

Nebūtina žymėti ties kiekviena eilute ar pateikiama idėja, bet padėkite ženklą, parodantį jūsų santykį su informacija apskritai. Pastraipoje gali būti vienas ar du ženklai, kartais daugiau, kartais mažiau. Dabar pradėkite skaityti straipsnį ir nepamirškite žymėti ženklų".

SĖKMĖS JUODRAŠČIŲ RAŠYMAS

Parengta pagal nacionalinį dienraštį "Lietuvos Žinios"

Dažnai mes pykstame ant savęs, kad nemokame ar negalime pasiekti tokių rezultatų moksle, darbe ar kitoje gyvenimo srityje, kaip mūsų draugai ar pažįstami, pamiršdami, kad net lietuvių liaudies išmintis mums liudija, kad "pats esi savo gyvenimo kalvis". Todėl patikėkite, jog sėkmės juodraščius privalome rašyti patys.

Vien jau suvokimas, kad yra kažkas neįmanoma, pusė kelio į sėkmę kiekvienos žmogaus veiklos srityje. Yra keletas svarbiausių žingsnių norint pasiekti įnoringiausią savo svajonę

1. Suvokti, ko norite ir užsibrėžkite sau tikslą

Labai nesunku pasakyti sau: "Aš noriu, kad man sektųsi". Apsispręskite ir įvardinkite kas jums yra toji sėkmė. Ar tai "noriu gerai mokytis", ar "noriu susirasti darbą", ar "noriu eiti tokias ir tokias pareigas" ir t. t.

Pagrindinė taisyklė: trokštamų pasikeitimų pagrindiniu herojumi turite būti jūs pats, ne atsitiktinumas ir ne kiti žmonės.

Beprasmiška tikėtis rasti gatvėje lagaminą su pinigais, išlošti loterijoje ar burti: "Tegu Karjeros centras ar kiti geri dėdės ar tetos man pasiūlo darbą!" Verčiau pagalvokite, ką turite padaryti pats, kad minėti asmenys būtų taip ir pasielgtų?

Pabandykite pasirašyti savo CV ir pažiūrėkite į jį darbdavio akimis, patrauklus jūs kaip būsimo darbuotojas ar ne, įvertinkite ar pakankamai turite realių galimybių pvz. suderinti studijas ir darbą, ir tinkamumo tam tikrai darbo sričiai pvz. gal dar iki pradėdant savo darbinę karjerą, turite išlaikyti vairuotojo teises, gal papildomai pasimokyti užsienio kalbos ar sudalyvauti projekto rašymo ir įgyvendinimo veikloje, kad įgytumėte komandinio darbo patirties ir t. t.

Tikslą svarbu suformuluoti be neiginių. Pavyzdžiui, sakydami: "Aš nenoriu dirbti šio darbo!", dėmesį sutelkiate į tai, kas nemėgta, nepageidaujama. Nepasiliekate sau jokios alternatyvos, ir nori nenori privalote daryti tai, ko nesinori. Nusiteikite pozityviai ir pasakykite sau: "Aš noriu tai daryti!"

2. Nebijokite permainų

Kai mintys sutelktos į iškelto tikslą mūsų protas ieško visų įmanomų būdų jam pasiekti. Kaip rašė Goethe, "kai tik žmogus nusprendžia kam nors atsidėti, tučtuojau pagelbėti ateina Apvaizda..."

Jei norite gyvenime ką nors pakeisti, būtina elgtis ryžtingai ir naujoviškai. Svarbu nutarti, koks bus pirmasis pasikeitimas, ir iš karto nors šį tą dėl to padaryti. Šios krypties laikykitės kiekvieną dieną, kiekvieną valandą, kiekvieną minutę! Taip pajusite realią permainų pradžią, įtikinsite save, jog tai neišvengiama.

Ir jokių būdų neatidėliokite savo siekių ar veiksmų įgyvendinimo vėlesniam laikui po atostogų, pirmadienį ar po naujų metų! Jūsų protas pripras prie panašių išsisukinėjimų ir nė kiek nesirūpins jūsų siekių įvykdymu.

3. Visagalis ŽODIS !

Kad iš nevykėlio ir nelaimėlio taptumėte sėkmės kūdikiu, pirmiausia nustokite sau priekaištauti ir liaukitės jautėtis atpirkimo ožiu. (Aš negražus, nemoku bendrauti su aplinkiniais, man nesiseka, jau bandžiau susirasti darbą, bet manęs nepakvietė pokalbiui). Supraskite jog neigiama patirtis nėra nuosprendis jūsų išsvajotam tikslui, tai yra jūsų sėkmės juodraštis. Užuoat nuolat klausinėję: "už ką?" ir "kodėl visada aš?", geriau gerai pamąstykite, kodėl būtent pasirinkta taktika šįkart nepasitvirtino, ir apgalvokite kitus variantus.

Norint save pastūmėti imtis aktyvių veiksmų naudinga paklausti: o kas bus, jei nesieksiu šių pasikeitimų? Psichologai tikina, kad noras išvengti ko nors nemalonaus yra daug stipresnis stimulus veikti nei svajonės trauka.

Paprasčiausias ir neįtikėtinais veiksmingas būdas pakeisti savo nuomonę į tai, kas vyksta, – sugebėjimas tinkamai parinkti žodžius. Žodžiai – mūsų emocijų raktas. Jei po sunkios mokslų ar darbo dienos išstosite frazę: "Kažko truputį pavargau", užuot pasakę: "Esu visiškai lavonas", pasijusite geriau, nors ir kaip būtumėte pervargę. Ilgai ir ne itin sėkmingai dirbdami jums pavestą darbą, rašydami kursinį ar diplominį galite pasakyti: "Vis atsimušu į sieną!" arba: "Triūsiu kaip bitutė!" Verta būtų pasirinkti optimistiškesnį variantą.

Jei siekti užsibrėžto tikslo trukdo baimė (vėl nepasiseks, ar aš tai sugebėsiu), prisiminkite, kad ne "švenčiausieji puodus lipdo.."

4. Visu kūnu pajauskite savo naujumą

Jei jau tvirtai nutarėte išsikapstyti iš nesėkmių jūros ir žengti pirmą žingsnį sėkmės link, skatinkite save ne tik iš vidaus, bet ir iš išorės. Mėginkite įsivaizduoti, kaip elgiasi žmogus, į kurį panašūs norite tapti ir jūs: kokia jo laikysena, eisena, šypsena, kaip jis rengiasi, valgo, sveikinasis, žvelgia, kvėpuoja, ir nepasikuklinkite "švelniai nukopijuoti" jo manierų.

Dauguma žmonių, naudodamiesi patarle "Nėra to blogo, kas neišeitų į gera", mano: norint išplaukti į paviršių iš pradžių reikia pasiekti dugną, patį žemiausią jo tašką. Tai netiesa. Patikėkite: sąmoningai stengiantis galima kiekvieną akimirką nutraukti grimzdimą į nesėkmių ir negandų liūną. Ir čia puikiai pagelbėtų koks nors nepaprastas pojūtis: prisiversti kas rytą pabėgioti, kas rytą palįsti po šaltu dušu ar užsirašyti šuoliui su parašytu... Tai lyg antausis, lyg sukrėtimas į depresiją grimztančiai sąmonei, kai liudytojų akivaizdoje įveikus baimę ar tingulį suvokiama turint neatskleistų vidinių galimybių ar valios. Niekas neuždega labiau kaip pergalė prieš save patį, kaip pergalė prieš savo nelankstų, nerangų ir nepaklusnų kūną.

5. Pažvelkite į save

Jei jau turite tikslą, ir aiškius kelius į jį, koja jau tuoj žengs pirmą žingsnį, tačiau... kažkas trukdo pajudėti iš vietos. Žymus psichologas Tony Robbinsas tikina, kad dažnai priežastį slepia abejonės: "Ar man to reikia?"

Paprastai labai gerai žinome, ko norime, bet retai susimąstome, kokie norime būti patys. Pavyzdžiui, žmogus, kuriam asmeninė laisvė svarbiau už viską, vargu ar galės padaryti karjerą kontoroje. Ir pilietis, labiausiai už viską branginantis ramybę ir stabilumą, niekada nesukurs didelės kompanijos ir nesukaups kapitalo biržoje.

Gerai pagalvokite ir sudarykite savo gyvenimo malonumų reitingą (meilė, sėkmė, valdžia, sveikata, laisvė, nuotykių, poilsis, santykiai...), dauguma žmonių jame aptiks tarpusavyje nederančių dalykų.

Pavyzdžiui, vienu metu jūs norite sveikatos ir rizikingų nuotykių, žmogaus šilumos ir valdžios, sėkmės ir

ramybės... Būtent dėl tokių prieštaravimų ir sunku apsispręsti.

Jūsų valia ir galia įvertinti savo vidines vertybes ir rasti kiekvienai vietą: tada sprendimus priimsite bemaž automatiškai – kaip tikslą turinčios asmenybės. Priešingu atveju jokia šlovė, pinigai ir sėkmė nesuteiks pasitenkinimo.

Pagrindinis žingsnis į sėkmę – tai žingsnis į save!

Dalyviams baigus skaityti tekstą, lektorius prašo jų pamąstyti apie tai, ką skaitė, aptarti su partnerius tai, ką perskaitė. Kokios žinios pasitvirtino? Kokie spėjimai nepasitvirtino? Su kokia nauja informacija susidūrėte? Kokių klausimų iškilo? Dalyviai gali peržvelgti sąrašą arba grįžti prie straipsnio ir peržiūrėti ženklus. Jie turėtų pasitarnauti kaip patogi nuoroda, patvirtinanti ar paneigianti ankstesnes žinias, turėtų nurodyti naują ar painią informaciją, apie kurią dalyviai norėtų daugiau sužinoti.

Būtų gerai, kad kiekvienas dalyvis tuo metu susidarytų individualią lentelę, susisteminančią informaciją, panašiai kaip šiame pavyzdyje:

√	+	–	?
Niekas neuždega labiau kaip pergalė prieš save patį, kaip pergalė prieš savo nelankstų, nerangų ir nepaklusnų kūną	Neigiama patirtis nėra nuosprendis jūsų išsvajotam tikslui, tai yra jūsų sėkmės juodraštis.	Žmogus, kuriam asmeninė laisvė svarbiau už viską, vargu ar galės padaryti karjerą kontoroje. Ir pilietis, labiausiai už viską branginantis ramybę ir stabilumą, niekada nesukurs didelės kompanijos ir nesukaups kapitalo biržoje.	CV rašymas
Patikėkite: sąmoningai stengiantis galima kiekvieną akimirką nutraukti grimzdimą į nesėkmių ir negandų liūną.	Psichologai tikina, kad noras išvengti ko nors nemalonaus yra daug stipresnis stimulus veikti nei svajonės trauka.		

3 etapas

Dabar kartu su grupe aptarkite tekstą, grįždami prie to, kas po grupinio minčių lietaus buvo užrašyta ant didelio popieriaus lapo arba lentos. Aptarkite nesutarimus: ar tekstas juos išsprendė, ar reikia kitų šaltinių. Tai bus detalus ir smagus pokalbis, jei kils klausimų ir nesutarimų.

PROCESO ANALIZĖ

Pirmoji pakopa – žadinimas

Pasibaigus pokalbiui, paaiškinkite, kad dabar analizuosite procesą, kuriame dalyvavo visi seminaro dalyviai. Mintimis pasiūlykite dalyviams sugrįžti į pačią seminaro pradžią ir paprašykite jų paanalizuoti, kokią veiklą jie darė, kaip veikla vyko?

Paaiškinkite dalyviams, kad minčių lietuvi pateikdami savo prisiminimus ir aptardami juos porose dalyviai buvo skatinami atgaivinti visą informaciją, kurią jau turi sukaupę nagrinėjama tema. Tai pirmoji iš trijų mąstymo ir mokymosi schemos pakopų. Ji vadinama žadinimo pakopa. Per pamokas pagal schemą žadinimo pakopos metu mokiniai dažnai prašomi naudojantis minčių lietaus metodu pirmiausia išvardyti, ką jie žino. Kartais minčių lietus vyksta individualiai, kartais poromis, o paskui su visa grupe. Kas nors užrašo grupės minčių lietaus metu pasakytas idėjas ant lentos arba taip, kaip čia nurodyta, priimdamas visas idėjas, nesvarstydamas, ar jos teisingos. Mokytojas gali „Išpešti“ iš mokinių kai kurias mintis, pateikdamas klausimų apie tai, kas nebuvo svarstyta, bet susiję su skaitomu tekstu. Šioje pakopoje svarbu, kad mokytojas kuo mažiau kalbėtų ir leistų kuo daugiau kalbėti mokiniams. Mokytojų vaidmuo – nukreipti ir ištraukti mintis bei atidžiai klausytis mokinių.

Šioje pirmoje pakopoje susiduriama su keleriopa pažintine veikla. Pirmiausia besimokantys aktyviai bando prisiminti, ką jie jau žino ta tema. Tai verčia besimokančius patikrinti savo žinias ir pradėti mąstyti ta tema, kurią jie netrukus pradės smulkiai nagrinėti. Tokio pradinio įsitraukimo svarba paaiškės aprašant likusias dvi pakopas. Tačiau svarbiausia, kad per šią pradinę veiklą besimokantys susikuria asmeninių žinių pagrindą, prie kurio vėliau bus galima pridurti naujas žinias. Tai siejasi su kritiniu mąstymu, nes visos toliau įgyjamas žinios suprantamos per tai, kas jau žinoma ir suvokta. Informacija, pateikiama be konteksto, arba informacija, kurios besimokantys nesugeba susieti su turimomis žiniomis, greitai užmirštama.

Sužadinkit, sudominkit, priverskit susižavėti, sutelkti jėgas, išprovokuokit mokinius mąstyti apie tai, ką jie žino.

Mokymasis – tai procesas, jungiantis tai, kas nauja, su tuo, kas žinoma. Besimokančių naujas supratimas remiasi ankstesnėmis žiniomis ir įsitikinimais. Taigi, padedant mokiniams performuoti ankstesnes žinias ir įsitikinimus, gali būti sukurtas platesnis pagrindas, kuriuo remsis naujos informacijos ilgalaikis supratimas. Tai taip pat padės išsiaiškinti neteisingai suprastas, supainiotas ir klaidingas žinias, kurios neišryškėtų aktyviai netyrinėjant turimų žinių ir įsitikinimų.

Antras žadinimo pakopos tikslas – išjudinti besimokančius. Mokymasis yra daugiau aktyvi negu pasyvi veikla. Mokiniai juk taip dažnai pasyviai sėdi klasėje klausydamiesi mokytojų išvedžiojimų ir nieko negalvodami užsirašinėja ar svajoja.

Mokymasis – tai aktyvi ir sveika veikla.

Tik mokiniams aktyviai įsitraukus į mokymąsi, atsiranda prasmingas, ilgalaikis, kritiškas supratimas. Aktyvus įsitraukimas reiškia, kad mokiniai turi visa tai įsisaugoti ir išreikšti savo kalba. Paskui jie

privalo išreikšti savo žinias ir supratimą aktyviai mąstydami, rašydami ar kalbėdami. Tokiu būdu įsisąmoninamos asmeninės žinios ir iškyla mokinių anksčiau tam tikra tema susikurta schema. Iškilus tokiai schemai, mokiniams bus lengviau sujungti naują informaciją su jau žinoma, kadangi padėtis bus jau savaime aiški.

Kadangi tolesnis supratimas – tai procesas, kai nauja informacija jungiama prie ankstesnės schemos, tai trečias žadinimo pakopos tikslas irgi labai svarbus. Šioje pakopoje atsiranda susidomėjimas nagrinėjama tema ir nustatomas tikslas. Susidomėjimas ir tikslo nusistatymas yra svarbiausi palaikant besimokančių aktyvų įsitraukimą. Tikslingas mokymasis yra veiksmingesnis už netikslingą. Tačiau tikslai yra dvejopi: apibrėžtas mokytojo ar teksto ir pačių besimokančiųjų. Pačių besimokančiųjų tikslai yra stipresni, nei sąlygoti išorinių šaltinių, ir dažnai susidomėjimas lemia tikslą. Nesant susidomėjimo, motyvacija pertvarkyti schemą ar priimti naują informaciją išblėsta. Prieš skaitant straipsnį apie jūrinius vėžlius, susidomėjimas buvo sužadintas proto šturmu sudarant sąrašą to, ką mokiniai jau žinojo apie vėžlius. Grupei aptariant iškilo naujų minčių. Kai kurios mintys ir įsitikinimai gali būti priešaringi. Tai svarbu išsiaiškinti klasėje, nes dėl tokių skirtumų gali kilti asmeninių klausimų, o asmeniniai klausimai gali būti stiprus stimulus skaityti ir suprasti. Vienas Amerikos tyrinėtojas supratimą apibrėžė kaip “atsakymą į savo paties klausimus” (Pearson, 1991). *Tai, ką žinome, sąlygoja tai, ką galime išmokti.*

Antroji pakopa – prasmės suvokimas

Antroji mąstymo ir mokymosi schemos pakopa yra vadinama prasmės suvokimu. Šioje pakopoje besimokantys susiduria su nauja informacija ir idėjomis. Šis kontaktas gali užsimegzti įvairiomis formomis: skaitant tekstą, kaip pavyzdyje su Sėkmės juodraščių rašymu, žiūrint filmą, klausantis kalbos ar eksperimentuojant. Šios mokymosi pakopos metu mokytojai daro mažiausią įtaką besimokantiems. Būtent šioje pakopoje besimokantys turi aktyviai savarankiškai dalyvauti.

Dabar paklauskite dalyvių, ką jie ką tik darė šioje pamokos dalyje. Duokite laiko apmąstyti tai, ką jie išmoko. Kai jie viską aptars, pasitelkdami AŽSNESM (aktyvaus žymėjimo sistema) metodą, paklauskite, kokią jiems tai padarė įtaką.

Yra mokymo metodų, kuriais galima padėti mokiniams būti aktyviems. Skaitantiems tekstą apie sėkmės juodraščių rašymą buvo nurodyta pasinaudoti AŽSNESM metodu stebint, kaip suprantamas tekstas (Vaughan ir Estes, 1986). Ženklų, kuriuos mokiniai naudoja per pamokas, skaičius kinta priklausomai nuo mokinių amžiaus ir subrendimo. Patartina, kad pirmos – ketvirtos klasių mokiniai nenaudotų daugiau kaip dviejų ženklų. Siūlome naudoti ‘√’ “Aš tai žinau” ir ‘?’ arba ‘–’ “Aš to nežinau”. Mokinių naudojami ženklai skiriasi priklausomai nuo skaitymo tikslų ir turimos žymėjimo patirties.

AŽSNESM – tai galingas įrankis, leidžiantis mokiniams aktyviai kontroliuoti, kaip jie supranta skaitomą tekstą. Visiems pasitaiko, kad perskaičius puslapį iki galo visiškai neprisimenama, apie ką ten rašyta. Tai geriausias pavyzdys, kaip skaitoma nesuprantant, aktyviai neįsitraukiant ir neskant, kaip suprantamas tekstas. Taip dažnai mokiniai skaito ar imasi kitos mokymosi veiklos nesusidomėję.

Prasmės suvokimo pakopa yra labai svarbi mokymosi proceso dalis, bet galimybės mokytis gali likti neišnaudotos, jei besimokantis liks pasyvus.

AŽSNESM – tai įrankis, skirtas išlaikyti susidomėjimą tekstu.

Svarbiausios šios antros, prasmės suvokimo, pakopos užduotys: pirma, išlaikyti susidomėjimą, sustiprinti žadinimo pakopoje atsiradusius dėmesį ir impulsą. Antra, padėti besimokantiems kontroliuoti savo suvokimą. Tikrai besimokantys, produktyviai skaitantys, priimdami naują informaciją, kontroliuoja savo supratimą. Jei skaitydami ko nors nesuprato, geri skaitytojai perskaitys iš naujo. Klausytojai, norėdami išsiaiškinti neaiškia ar painią informaciją, užduos klausimų ir padarys pastabų. Pasyvūs besimokantys paprasčiausiai nekreips dėmesio į tokias supratimo spragas, neįsisąmonindami painios, neaiškios ar praleistos informacijos.

Be to, kontroliuodami savo suvokimą, mokiniai taiko informaciją prie jau susikurtų schemų. Jie tikslingai jungia tai, kas nauja, su tuo, kas žinoma. *Prasmei suvokti reikia nuolatinio susidomėjimo – suvokimo kontrolės.*

Daug galima ginčytis dėl šios pakopos. Ilgai galima ginčytis ir dėl susidomėjimo sustiprinimo ir maksimalaus suvokimo. Pokalbis neturėtų nukrypti nuo prasmės suvokimo tikslų, kritinės analizės, be to, turėtų būti skatinama lyginamoji analizė ir sintezė.

Trečioji pakopa – apmąstymas

Paklauskite dalyvių, kas buvo padaryta perskaičius tekstą, ir trumpai aptarkite tiek individualaus, tiek grupinio minčių lietaus apžvalgą.

Trečioji schemos pakopa – apmąstymo pakopa. Nors ši pakopa dažnai pamirštama mokant, bet ji yra tokia pat svarbi kaip ir pirmosios dvi pakopos. Būtent apmąstymo pakopoje besimokantieji įtvirtina tai, ką išmoko, ir aktyviai keičia savo schemą, pritaikydami naujas sąvokas. Būtent šioje pakopoje besimokantieji įgyja naujų žinių. Būtent čia vyksta ilgalaikis mokymasis. Mokymasis – tai keitimasis, tai tapimas truputį kitokiu. Nesvarbu, ar tas pasikeitimas pasireiškia nauju supratimu, ar nauju elgesiu, ar naujais įsitikinimais, mokymuisi būdingas tikras ir ilgalaikis pokytis. Tas pokytis įvyksta tik tada, kai besimokantys aktyviai įsitraukia į savo schemos keitimą pritaikydami tai, kas nauja.

Pavyzdyje su sėkmės juodraščių rašymu ši pakopa buvo pasiekta peržiūrint prieš skaitymą sudarytą sąrašą ir nustatant, kurios žinios pasitvirtino ir kurios ne. Po to buvo sudaryta lentelė, skirta grafiškai pavaizduoti įvairiems suvokimo ženklams, pažymėtiems naudojantis AŽSNESM metodu. Paskui vyko aptarimas grupėje, siekiant apsispręsti ir nustatyti, ar reikia papildomos informacijos. Per tokią įvairią veiklą skaitytojai privalėjo peržvelgti tekstą ir apmąstyti jo turinį. *Besimokantys perpranta mintis, kai pakartoja jas savais žodžiais.*

Apmąstymo pakopoje siekiama kelių tikslų. Pirma, tikimasi, kad mokiniai pradės savais žodžiais išreikšti naują informaciją ir idėjas. Tai būtina naujoms schemoms susidaryti. Besimokantys informaciją geriausiai prisimena, kai ją išanalizuoja savose situacijose ir savais žodžiais. Supratimas yra ilgalaikis,

kai informacijai surandama prasminga kontekstą atitinkanti schema (Pearson ir Fielding, 1991). Aktyviai performuluojant supratimą pažįstamais savais žodžiais, sukuriamas asmeninis prasmingas kontekstas.

Jeigu jums reikia prisiminti – pamiršite, jei reikia suprasti – prisiminsite.

Antras šios pakopos tikslas – skatinti tarp mokinių sveiką pasikeitimą idėjomis, kartu plečiant jų žodyną bei pateikiant svarstyti įvairias kitų mokinių schemas, kol jie susikuria savo. Apmąstymo pakopoje leidžiant diskutuoti mokiniams tenka apsvarstyti įvairias hipotezes. Tai – pasikeitimo ir permąstymo mokantis laikas. Įvairių naujos informacijos integravimo būdų aiškinimas leidžia susikurti lankstesnes struktūras, kurias bus galima praktiškiau ir tiksliau taikyti ateityje.

Apibendrinimas

Schema, pritaikyta mokymui, sukuria mokytojams sąlygas, kuriomis išryškėja mokymosi patirtis ir kurios įgalina juos orientuoti mokinius per visą mokymosi procesą. Ji sukuria mokytojams sąlygas, kuriomis jie gali:

- formuoti mokinių mąstymą;
- nustatyti mokymosi tikslus;
- organizuoti turiningas diskusijas;
- motyvuoti mokinių mokymąsi;
- aktyviai įtraukti mokinius į mokymąsi;
- skatinti pasikeitimus;
- skatinti apmąstymus;
- pateikti besimokantiems įvairių nuomonių;
- padėti mokiniams užduoti savus klausimus;
- garantuoti, kad mokiniai apdorotų informaciją;
- padėti kritiškai mąstyti.

Pasikeičia mokytojo vaidmuo mokymosi procese: mokiniai į mokymosi aplinką turi įsitraukti aktyviai protaudami ir turėdami pakankamai energijos asmeniniams pasikeitimams, kurių reikia įgyjant ilgalaičių žinių. Mokytojai, pasitelkiantys mokymo ir mokymosi schemą, pagrįstą aktyviu mokinių susidomėjimu, turi naudoti iš visų klasės mokinių žinių, schemų ir kūrybiškumo. Visi mokiniai tampa mokytojais ir klasė tampa aktyvia besimokančia bendruomene. *Kai klasė tampa besimokančių bendruomene, klesti nuomonių įvairovė.* Pereidami per šią mokymosi schemą, mokiniai iki galo išbando įvairių mokymąsi, kuris padeda jiems sėkmingai papildyti nauja informacija jau turimas žinias.

Taip pat svarbu prisiminti, kad ši schema yra tiek mokymo, tiek mokymosi. Todėl mokiniai visada turėtų būti mokomi dviem lygiais. Jie, žinoma, turėtų būti mokomi tam tikro dalyko žinių. Taip pat jie turėtų būti mokomi mokytis. Geriausias mokymas yra toks, kai jis yra aiškus ir mokiniai gali stebėti, kaip jis vyksta.

JAUTRUMAS IR PAGARBA SPECIALIESIEMS POREIKIAMS

Vera Janikova, Ivan Janik, Čekija

Vadovui

Čia pateikiami pasiūlymai darbui tema “Jautrumas ir pagarba specialiesiems poreikiams”.

Čia rasite keletą galimybių – galimos užduotys, kuriomis galite naudotis pagal poreikius ir atsižvelgdami į siekiamus tikslus.

Galite atmesti kai kurias užduotis, galite jas keisti arba galite panaudoti viską, kas aprašyta. Tai priklauso tik nuo jūsų.

Jūsų darbo specifika priklausys nuo dalyvių skaičiaus, nuo turimo laiko ... ir nuo daugelio kitų dalykų.

Norėtume paprašyti jūsų tik vieno dalyko:

Prašom gerbti kiekvieną dalyvį kaip nedalomą asmenybę, į kiekvieną žmogų žiūrėkite kaip į visumą.

Kiekvienas dalyvis ateina jūsų praktikumą ar seminarą ne tik su tam tikromis žiniomis, bet taip pat ir su patirtimi, emocijomis, nuostatomis, vertybėmis... Ir kaip skelbia šio skyriaus antraštė – “Jautrumas ir pagarba...” – prašom būkit jautrūs ir rodykite pagarbą.

Norėdami išugdyti ar sustiprinti dalyvių jautrumą bei pagarbą specialiesiems poreikiams, turime patys laikytis šių principų savo darbe.

Ačiū.

APŽVALGA

Kiekvienas žmogus nori nugyventi sėkmingą ir laimingą gyvenimą. Mes stengiamės būti gerais darbuotojais, draugais, sutuoktiniais ir tėvais...

Kaip mes pasirengę įgyvendinti šį norą – pasirinkti tinkamą profesiją?

Kaip mokykla žiūri į kitokius – specialiuosius – mokinių poreikius rengdama juos gyvenimui?

Ar mes laikomės holistinio požiūrio pedagoginėje praktikoje ir ugdome mokinius kaip asmenybes kad padėtume jiems pasirengti būsimai profesijai?

Ar mes pajėgūs ugdyti visus mokinių gebėjimus?

Tolesniuose puslapiuose bandysime kartu ieškoti atsakymo į šiuos klausimus. Ši programa parengta taip, kad padėtų dalyviams puoselėti jautrumą ir pagarbą specialiesiems poreikiams ir laikytis holistinio požiūrio ruošiant profesinei veiklai ar ugdymo srityje apskritai.

MOKYMO TIKSLAI:

Dalyviai turės galimybių suprasti:

- sąvoką „specialiųjų poreikių vaikai“ kiek galima plačiau
- kad tam tikro specifinio poreikis nebūtinai reiškia nesėkmingą karjerą
- kad faktas, jog vaikas turi kokių nors ypatingų poreikių negali sąlygoti diskriminacijos
- sąvoką „holistinis požiūris“
- kad rengimas profesinei karjerai susijęs su visos vaiko, mokinio, studento asmenybės sklaida, o tai ir yra holistinė raida.

REIKALINGA MEDŽIAGA IR PRIEMONĖS:

UŽDUOČIŲ LAPAI – „Specialiųjų poreikių vaikai“ (šis užduočių lapas turi būti pritaikytas šalies sąlygoms ir atitikti šalies įstatymus)

„Holistinė filosofija – Gėlė“

„Holistinis ugdymas“

“MIND – Temos visoms kategorijoms” (galite nusikopijuoti jas iš vadovėlio)

popieriaus lapų dalyviams;

didelių popieriaus lapų;

pieštukų ir spalvotų pieštukų;

maskuojančios juostelės;

didelio popieriaus lapo su paveikslu „Gėlė“;

didelio popieriaus lapo su paveikslu „Pamąstymai apie specialiųjų poreikių vaikus keturiose gyvenimo srityse“.

Tekstas parašytas juoda spalva – pastabos, rekomendacijos lektoriui

Tekstas parašytas mėlyna spalva – tekstas, kuriuo gali naudotis lektorius

PROGRAMOS KONTŪRAI:

ĮVADAS

1 UŽDUOTIS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAS 15 min

- 2 UŽDUOTIS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAI IR ĮSTATYMAS BEI VISUOMENĖ 15 – 20 min
- 3 UŽDUOTIS SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAI IR PROFESINĖ VEIKLA 15 min
- 4 UŽDUOTIS PAMAŠTYMAI APIE SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKUS KETURIOSE GYVENIMO SRITYSE 40 min
- 5 UŽDUOTIS HOLISTINIS POŽIŪRIS Į SVEIKATĄ – SVEIKATA IR SPECIALIEJI POREIKIAI 50 min.

IŠVADOS

Laikas nurodytas apytikslis

PROGRAMOS KRYPTYS:

ĮVADAS

„Esame įsitikinę, kad kiekvienas tėvas norėtų turėti sveiką vaiką. Deja, šis noras ne visada išsipildo.

Nors dauguma vaikų gimsta sveiki ir vystosi be jokių problemų, yra vaikų turinčių tam tikrų fizinių trūkumų ar nukrypimų, kurie gali būti arba įgimti, arba pasireikšti vėliau.

Nustatyti, kas laukia šių vaikų, nėra paprasta, dėl savo būklės jie gali būti labai smarkiai pažeisti arba gali būti tik truputį diskredituojami.

Lavinant šiuos vaikus labai svarbu sutelkti dėmesį tiek į jų gebėjimus, tiek ir į jų poreikius, todėl mes vadiname juos „specialiųjų poreikių vaikais“.

1 UŽDUOTIS: SPECIALIŲJŲ PROREIKIŲ VAIKAS

Laikas – maždaug 15 minučių (priklausomai nuo dalyvių skaičiaus)

Metodai: – individualus darbas;

- diskusija poromis arba mažose grupėse;
- diskusija su vadovu visoje grupėje.

Reikalingos priemonės: popieriaus kiekvienam, didelis popieriaus lapas vadovui, rašiklių arba pieštukų

UŽDUOTIS

„Prašom parašyti, ką reiškia „specialiųjų poreikių vaikai“; galite pateikti tokių vaikų pavyzdžių.“

Dalyviai užrašo savo pastabas, o paskui visi pasidalija savo mintimis pasiskirstę poromis arba mažose grupėse. Skirkite pakankamai laiko pasidalyti mintimis ir prireikus padėkite jiems.

Vėliau aptarkite atsakymus su visa grupe ir užrašykite visas mintis ant didelio popieriaus lapo.

Pasibaigus diskusijai galite pereiti prie kitos užduoties.

2 UŽDUOTIS: SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAI IR ĮSTATYMAS BEI BENDRUOMENĖ

Laikas: apie 15 minučių

Metodas: aktyvaus žymėjimo sistema, naudojama efektyviai skaitant ir mąstant

Reikalingos priemonės: Užduoties lapai „Specialiųjų poreikių vaikai“ kiekvienam dalyviui (jei reikia – pertvarkykite tekstą kad jis atitiktų šalies įstatymus)

Išdalykite užduoties lapus „Specialiųjų poreikių vaikai“ kiekvienam dalyviui.

UŽDUOTIS

Pažymėkite ženklais:

* *Ką jau žinojote anksčiau*

+ *Ko nežinojote*

– *Jeigu nesutinkate*

? *Jeigu neaišku*

Skirkite jiems pakankamai laiko peržiūrėti visą tekstą.

Atlikus darbą, kartu peržvelkite mokinių sudėtus ženklus – užrašydami jų mintis ant didelio popieriaus lapo. Diskusijos pabaigoje būtina pasakyti, kad **sąvoka „specialiųjų poreikių vaikai“ yra bendra, tačiau gana prieštaringa sąvoka apibūdinti vaikams, reikalingiems vienokios ar kitokios papildomos pagalbos bei paramos. Tikslaus apibrėžimo duoti neįmanoma, nes jų poreikiai gali būti labai įvairūs.** Toliau galite pereiti prie kitos užduoties.

3 UŽDUOTIS: SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAI IR PROFESINĖ VEIKLA

Laikas: 10–15 minučių

Metodai: – individualus darbas;

– diskusija su vadovu ir visa grupe.

Reikalingos priemonės: nieko arba popieriaus kiekvienam dalyviui.

UŽDUOTIS

Mūsų programa susijusi su pasirengimu profesinei veiklai. Gal galite užbaigti tokį sakinį:

(Užrašykite sakinio pradžią ant didelio popieriaus lapo)

KAI PAGALVOJU APIE SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKŲ PROFESINĘ VEIKLĄ...

Dalyviai gali užbaigti sakinį paeiliui pasisakydami žodžiu, arba kiekvienas gali užrašyti sakinį ir paskui iškabinti savo lapus vienoje vietoje. Kai visi lapai iškabinti, vadovas apibendrina visas grupės mintis.

Dalyviai gali klausytis sustoję ratu aplink tą vietą, kur iškabinti lapai, arba jie gali sėdėti savo vietose.

Pasibaigus aptarimui dalyviai galėtų pagalvoti, kokioje padėtyje arba sąlygose atsiduria specialiųjų poreikių vaikas. Tai galima atlikti per kitą užduotį:

4 UŽDUOTIS: PAMAŠTYMAI APIE SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKUS KETURIOSE GYVENIMO SRITYSE

Laikas: apie 30 - 40 minučių

Metodai: – darbas mažose grupėse;
– pristatymas visai grupei.

Reikalingos priemonės: didelis popieriaus lapas su paveikslu vadovui, 4 dideli popieriaus lapai kiekvienai grupei, spalvotų pieštuku, maskuojančios juostelės.

[VADAS:

Paašškinkite paveikslo, pavaizduoto ant didelio popieriaus lapo, tikslą – jame pavaizduota vaiko figūra o aplink ją – iš vienos pusės užrašytas žodis „šeima“, iš kitos „mokykla“, iš trečios „bendraamžiai“, o iš ketvirtos „visuomenė“.

Galite pasakyti:

Įsivaizduokite vaiką. Šis vaikas gimė šeimoje, kuri daro jam didžiulę įtaką. Tačiau kai šis vaikas paauga, jis sutinka naujų draugų, pradeda lankyti mokyklą ir gyvena platesnėje visuomenėje (jam daro įtaką visuomenės informavimo priemonės, vaikščiojimas į parduotuves, gyvenimas gatvėje, autobusuose.... politika....). Visi šie aspektai turi tam tikros įtakos vaikui. Bet – įsivaizduokite, kad šis vaikas turi specialiųjų poreikių.

UŽDUOTIS

Padalykite visą grupę į 4 mažas grupes ir paprašykite, kad kiekviena grupelė įsivaizduotų vaiko, turinčio specialiųjų poreikių, padėtį vienoje srityje:

Kokios patirties jis/ji turi šiose srityse? Ką jis galėjo suprasti tose srityse?

Kaip jo/jos specialieji poreikiai atsispindi šioje srityje?

Taigi viena grupė aptaria ir išreiškia savo mintis – žodžiais arba paveikslėliais – apie šeimą

Kita grupė – apie mokyklą.

Prieš atliekant šį darbą, pravartu pasakyti, kiek laiko grupės turės šiai užduočiai atlikti. Turėtų pakakti 15 minučių.

Paskui kiekviena grupė pristato savo popieriaus lapą visai grupei ir paaiškina apie ką jie diskutavo.

Iškabinkite visus lapus – plakatus ant sienos.

5 UŽDUOTIS: ATVIRI KLAUSIMAI IR TEKSTO ANALIZĖ

Daiva Penkauskiene, Lietuva

Laikas: apie 45–50 minutės

Metodai:

- Skaitymas ir numatymas
- Atviri klausimai
- Diskusijos poromis ir grupėse
- Rašymas laisva tema

Reikalingos priemonės: Tekstas „Berankis vunderkindas“.

Klausimų iškėlimas – galingas įrankis skatinant arba varžant kritinį mąstymą. Priklauso nuo klausimų, kuriuos mokytojai užduoda kurdami klasės atmosferą. Šie klausimai apibrėžia, kas labiausiai vertinama, gerai ar prastai apibrėžta, kas yra (arba nėra) kas, informacijos šaltinius ir žinias. Klausimai, skatinantys mokinius mąstyti, spėlioti, pertvarkyti, įsivaizduoti, kurti ar atidžiai pasverti, kelia mokinių mąstymo lygį ir parodo mokiniams, kad jų mąstymas yra vertinamas, ir kad jie gali prisidėti prie visuomenės supratimo ir įsitikinimų. Nuo to, kokie klausimai užduodami, priklauso mokinių suvokimas, kad žinios nėra fiksuotos, o idėjos nesunkiai formuojamos.

Parodysime, kaip mokytojo užduodami klausimai per pamokas gali paskatinti įvairių lygių mokinių kritinį mąstymą ir padidinti jų gebėjimą apmąstyti.

PAMOKOS MODELIS

Tai yra kryptingai vedamas skaitymas, kuriuo siekiama įtraukti mokinius į aktyvaus skaitymo procesą. *Žadinimo - prasmės suvokimo – apmąstymo (ŽPA)* schema pateikta su pasakojimo tekstu yra tokia pat kaip ir su ankstesniu tekstu. Ši pamoka susideda iš 2 dalių. Pirmoje dalyje dalyviai veikia kaip mokiniai ir dalyvauja vedamoje pamokoje. Dalyviai paprašomi ne tik įsitraukti į mokymosi procesą, bet ir atkreipti dėmesį į tai, ką jie daro ir kokį poveikį jiems daro įvairi pamokos veikla kad vėliau sugebėtų apmąstyti savo patirtį antroje pamokos dalyje.

Šiame pamokos modelyje naudojamas apsakymas „Berankis stebuklas“ (visas tekstas pateiktas priede) Pradėkite pamoką pasakydami mokiniams, kad jie skaitys apsakymą kartu. Paprašykite nežiūrėti į tekstą, kai jūs jį išdalinsite, kadangi jie jį skaitys su visa grupe ir nėra gerai pasiskaityti iš anksto.

Prieš pradėdant skaityti tekstą, paprašykite mokinių, kad kiekvienas atskirai arba poromis, remdamiesi tik antrašte „Berankis vunderkindas“, pagalvotų, apie ką bus tekstas.

Skirkite jiems nuo 3 iki 5 minučių pamąstyti, o paskui tegu pasidalija savo mintimis su visa grupe. Jūs turite priimti visus samprotavimus ir juos užrašyti.

Paskui išdalykite apsakymą, paaiškinkite, kad norite jog jie skaitytų tik taip, kaip nurodyta. Perspėkite juos, kad labai svarbu sustoti prie nurodyto pauzės ženklo. Jie turi skaityti tik pirmą pastraipą. Perskaito pirmą pastraipą ir sustoja.

Gimęs kūdikis nebuvo toks kaip visi. Pirmoji tai pastebėjo pribuvėja. Ji suvyniojo rėkiantį berniuką į antklodę ir išskubėjo su juo į gretimą kambarį, kuriame nekantravo tėvas, kaimo mokytojas.

Gotfrydo Antano veidas nušvito. Bet kai moteris praskleidė antklodę, šypsena sustingo jo veide.

Nuo kiekvieno naujagimio sūnaus peties, vietoje rankų karojo bigės su vienu mažyčiu pirštu.

Tėvas tylėjo.

Bet pribuvėja – ne. Ji pasakė, kad tokiam vaikui geriau negyventi.

PIRMA PAUZĖ

Kad aptartumėte šią dalį, galite pateikti tokius klausimus: „Kodėl, jūsų nuomone, tėvas tylėjo?“, „Kodėl pribuvėja pasakė, kad šiam vaikui būtų buvę geriau iš viso negimti?“, „Kokiame amžiuje (kelintais metais), jūsų nuomone, vyko aprašyta istorija?“, „Prašom paspėlioti, kokia galėjo būti motinos reakcija?“ Tegu mokiniai spėlioja ir reiškia įvairias nuomones. Tada pereikite prie antrosios skaitymo dalies.

Motina ilsėjosi, ir niekas nenorėjo jos trukdyti. Kai po kurio laiko paprašė atnešti kūdikį, mokytojas kiek galėdamas švelniau paaiškino, kad berniukas gimė be rankų.

Motina praskleidė antklodę ir apžiūrėjo savo vaiką. Jos akys sudrėko.” Tai mūsų sūnus. Dievas atsiuntė jį mums ir Dievas jo neapleis. “

Naujiena apie tai, kad 1848 m. balandžio penktąją gimė berankis vaikas, greitai pasklido po Rytų Prūsiją. Dauguma žmonių pritarė pribuvėjai. Ką veiksias šiame pasaulyje berankis, jeigu net sveikiems žmonėms sunku...

Mažasis Hermanas augo puikiai. Kai jam buvo devyni mėnesiai, nustebęs tėvas pastebėjo, kad vaikas siekia daiktų kojomis. Pasišaukęs žmoną, paprašė: “Daugiau nebemauk mažajam išdykėliui nei kojinių, nei batų”.

Nuo tol Hermanas didžiąją laiko dalį praleisdavo basas. Jo kojos darėsi vis stipresnės ir jautresnės. Jis galėdavo jomis prisitraukti daiktus, atimti žaislus iš vaikų, kaip kad jie atimdavo iš jo, ir netgi apsiginti nuo jų kojomis, kai šie mušdavosi.

ANTRA PAUZĖ

„Prašom palyginti savo pradinį spėjimą su vaiko motinos reakcija. Ar jūsų spėjimas buvo panašus? Ar tikėjotės tokios reakcijos, kokią aprašo autorius?“

„Kodėl, jūsų nuomone, daugelis žmonių buvo panašios nuomonės kaip ir pribuvėja?“, „Kaip galėtumėte paaiškinti tėvo požiūrį?“, „Kaip, jūsų nuomone, vaikas augs vėliau?“ Prieš skaitydami kitą pastraipą, prašom paspėlioti, kas bus toliau?“

Leiskite mokiniams padiskutuoti ir pasižymėkite jų atsakymus. Tada pereikite prie trečios dalies:

Suaugusieji, išvydę šitą vaiką, dažnai imdavo rypuoti: „Vargšas vaikelis. Kokia siaubinga nelaimė. Melskimės Dievui, kad greičiau jį pas save pasiimtų“. Vaikas nesuprasdavo jų žodžių, bet, pajutęs gailėstį, imdavo verkti taip, kad sunku būdavo numaldyti.

Tėvas tą greit pastebėjo. Jis suprato, kad vaikas, kurio gailimasi, greitai pradės ir pats savęs gailėtis, ir to jausmo nebeatsikratys visą gyvenimą. Mokytojas uždraudė artimiesiems verkšlenti vaikui girdint.

Kartą, ką tik atšventus antrąjį Hermano gimtadienį, šeima pietavo. Kol mama gaišo su sesute, išalkęs berniūkštis pakėlė koją, pakabino ją košės ir greitai susikišo į burną. Visi nusijuokė, žiūrėdami į jo košę išterliotą veidelį.

– Nuprauskite padaužą, – paliepė tėtis, – duokite jam šaukštą ir leiskite valgyti pačiam.

Berniukas gavo šaukštą. Dalis košės pakliūdavo į burną, bet ne ką mažiau – ant grindų. Visi puolėsi padėti vaikui –išskyrus tėvą.

– Palikite tai pačiam mažiui, – paliepė jis. – Kiekvienas, kuris bandys jam padėti, turės reikalų su manimi...

Vaikas išmoko valgyti pats. O tėvo žodžiai ir panašūs susitikimai su namiškiais įstrigo atmintyje visam gyvenimui. Tais įsakymais tėvas dėjo pamatus sūnaus savarankiškumui ir nepriklausomumui ateityje.

TREČIA PAUZĖ

„Prašom palyginti įvairių žmonių – kaimynų, tėvo, šeimos, šeimos narių – reakciją ir požiūrį į vaiką.“ „Ar manote, kad jeigu tėvas nebūtų buvęs mokytojas, jo požiūris būtų buvęs kitoks?“ Prašom pamąstyti apie paskutinį pastraipos sakinį. Tokie tėvo nurodymai davė tvirtą pagrindą jo sūnaus nepriklausomybei. „Prašom paspėlioti, kaip ta nepriklausomybė berniukui pasireiškė ateityje?“

Duokite laiko pasisakyti. Nesijaudinkite, jei bus tylu. Mąstymas reikalauja laiko. Labai svarbu neparodyti savo pritarimo ar nepritarimo tam, kas pasakyta, bet tiesiog priimti visus atsakymus.

Kitos dalies skaitymas:

Būdamas ketverių, Hermanas ėmė mokytis rašyti ir skaityti. Jis sėdėdavo tėvo pamokose, viena koja prispaudęs grifelinę lentelę, kita vedžiodavo joje raides. Niekas neatkreipė dėmesio ką tas vaikas

veikia po stalu. Tik šešerių metų jis oficialiai buvo priimtas į mokyklą. Tėvas apstulbo, kai sužinojo, kad jo sūnus jau moka rašyti ir skaityti. Kaimo staliui užsakė specialų suolą – tokį žemą, kad būtų patogų rašyti koja. Antraisiais mokslo metais Hermanas tiek pralenkė bendraklasius, kad tėvas jam pavedė padėti atsiliekantiems.

Didžiausias berniuko džiaugsmas buvo dainavimo pamokos. Jis turėjo puikią klausą ir greitai išmoko dainuoti iš natų – net sudėtingiausias melodijas.

Būdamas dešimties, Hermanas išmoko visko, ko galėjo išmokti mažoje kaimo mokyklėlėje. Tėvas suprato, kad vaikas yra vertas geresnės ateities nei ūkininkavimas kaime ir įteikė sūnui lotynų kalbos gramatiką. Tuo metu atsitiko tai, kas pakeitė Hermano gyvenimą.

KETVIRTA PAUZĖ

„Ar tikėjotės panašios įvykių tėkmės kaip aprašė apsakymo autorius?“, „Kodėl? (kitais atvejais) „Prašom pamėginti įsivaizduoti, kaip galėtų atrodyti dešimtmetis berniukas ir nupieškite žodinį jo portretą“. Prašom paspėlioti, kas galėtų pakeisti berniuko gyvenimą“.

Skirkite laiko diskusijoms. Tegu visi laisvai reiškia savo nuomonės. Dalyviai (mokiniai) turėtų kalbėti vieni su kitais, o ne per mokytoją. Paskatinkite tai ką nors pasakydami, pritariamai linktelėdami ar sutikdami su mokinais.

Kitas skaitymas:

Mokytojo padėjėjas Fricas griežė smuiku. Spindinčiomis akimis Hermanas klausydavosi muzikos. Nieko pasaulyje jis nenorėjo taip, kaip pats išmokti griežti. Per vienus pietus sukaupė drąsą ir paprašė tėvo leisti jį mokytis smuikuoti.

Visi aplinkui leidosi kvatotis. Hermanas leidosi iš kambario verkdamas. Kai aprimo, nusprendė: jei manęs niekas nemokys, išmoksiu pats.

Po pamokų jis nusigriebė Frico smuiką, palenkęs galvą, prispaudė jį prie peties, ir tokiu būdu parsinešė jį į savo kambarį. Pabandė griežti, bet negalėjo nulaikyti smuiko. Laikant taip, kaip atsinešė, nieko neišėjo. pasidėjo ant grindų, bet tokioje padėtyje galėjo griežti tik viena styga. Jis visaip vartė smuiką, tačiau tas nieko negelbėjo.

Hermanas apsipylė ašaromis. Vadinasi jo šeima buvo teisi... Jis niekada neišmoks griežti... Žiūrėdamas į smuiką, tą stebuklą, gulintį jam ant grindų jis pagalvojo, kad vis dėlto turi būti koks nors būdas griežti be rankų. Tereikia nepasiduoti nevilčiai. Jis atsinešė virvę ir pririšo smuiką prie žemos kėdės. Dabar kaire koja laikė stryką, o dešinės pirštai gulėjo ant stygų. Perbraukė per stygas. Tai, kas pasigirdo, nebuvo muzika. Tai buvo tiesiog triukšmas, panašus į tą, kurį sukeltų varna, jei kas nors jai įkištų smuiką...

Hermanas vis bandė ir bandė kasdien ir kartais išgudavo švarius garsus.

Vieną vakarą berniukui „bemuzikuojant“ įėjo tėvas. „Tęsk,“ – pasakė. Drebančiom kojomis berniukas ėmė griežti. Kai baigė, tėvas šypsojosi. „Aš paprašysiu kaimo mokytojo pamokyti tave“.

PENKTA PAUZĖ

„Prašom šioje pastraipoje surasti vietas, apibūdinančias Hermano pastangas kovoti už save“, „Pagalvokite, kaip dažnai jūs patys kovoja už savo svajones“. „Pabandykite prisiminti ir papasakokite apie kokį nors įvykį, kai jūs kovojo ir laimėjote“. Arba: „Papasakokite, ar jums teko girdėti apie panašius atsitikimus mūsų laikais? Paspėliokite, kad nutiks berniukui vėliau?“

Paskutinės pastraipos skaitymas:

Būdamas penkiolikos, Hermanas išmoko viską, ko galėjo išmokyti kaimo mokytojas. Tėvas išsiuntė jį į Karaliaučių. Hermanas mokėsi taip sparčiai, kad tėvai pradėjo tikėti jį tapsiant profesionaliu smuikininku. Po metų jaunas Hermanas iškeliavo į Leipcigo aukštąją muzikos mokyklą.

Žiūrovams Hermanas pirmą kartą griežė labdaros koncerte. Jis atliko solo partiją. Kai, pasidėjęs prieš save smuiką, nusiavė batus ir liko vien su kojineėmis nukirptais galais, salė aiktelėjo.

Baigus griežti, niekas nė nekrustelėjo Hermanas pakilo ir nusvilęs žengė link laiptų. Jį pasivijo plojimų audra. „Tai ne aš, tai smuikas“, galvojo vaikinai.

Kitą rytą pasirodė recenzijos. Kritikai išgyrė jo nuostabius sugebėjimus, tačiau dauguma jų parašė, kad kaip smuikininkas jis neturi ateities. Hermanui pakirto kojas. Devynerius metus iš nugyventų devyniolikos jis atidavė muzikai. Ruošėsi smuikuodamas užsidirbti sau duoną. O dabar viskas žlugo, ir jis, berankis, nemoka dirbti jokio kito darbo...

Paskui žmonės vis dėlto suprato, kad Hermanas – ne paprastas, o berankis smuikininkas. Koncertuodamas jis važinėjo po pasaulį. Jo klausėsi ir sveikino Francas Listas. Hermanas išmoko plaukti, jodinėti ir šaudyti. Paskui vedė. Ir vedė laimingai. Būdamas aštuoniasdešimties metų, parašė knygą, kaip nugalėjo savo bėdą. Knyga prasideda žodžiais:

TEN, KUR YRA VALIA, YRA ATEITIS.

ŠEŠTA PAUZĖ

„Prašom palyginti savo pirmąsias mintis prieš pradėdant skaityti tekstą ir dabar, kai jūs jį jau perskaitėte.“ „Kaip galėtumėte paaiškinti Hermano knygos pradžią?“ –

Dabar būtų pravartu paprašyti mokinių individualiai apmąstyti istoriją.

6 UŽDUOTIS: HOLISTINIS POŽIŪRIS Į SVEIKATĄ IR SPECIALIUOSIUS POREIKIUS

Laikas: apie 50 minučių

Metodai: – paskaita;

- darbas mažose grupėse;
- pristatymas visai grupei;
- aptarimas su visa grupe.

Reikalingos priemonės: didelis popieriaus lapas su paveikslu, 4 dideli popieriaus lapai kiekvienai grupei, spalvotų pieštukų, maskuojančios juostelės

[VADAS – PRADINIS KLAUSIMAS:

Jeigu pradėjome savo eilinę sesiją klausimu: „Ką reiškia „specialiųjų poreikių vaikas“, norėtume pradėti šią paskutinę dalį klausimu „Ką reiškia būti sveikam?“

Dalyviai gali laisvai reikšti savo mintis, gali reaguoti į vienas kito nuomones... jūs turite atidžiai klausytis ir priimti išsakytas idėjas.

PASKAITA:

Gėlė – paaiškina holistinį sveikatos suvokimą, pabrėžia faktą, kad jei vaikas turi problemą vienoje dalyje, gali būti, kad gali būti pažeistos ir kitos (kita) dalys...

(Dalyviai gali gauti padalijamus lapus su holistinio požiūrio į sveikatą paaiškinimu.)

DARBAS MAŽOSE GRUPĖSE:

Po paaiškinimo kiekvienas dalyvis gauna kortelę su trumpu specialiųjų poreikių vaiko apibūdinimu. Galite rasti kai kuriuos apibūdinimus vadovui skirtame tekste šio dokumento pabaigoje, tačiau galite jį susikurti ir patys.

Jums reikės keletą tokių aprašymų – tai priklauso nuo dalyvių skaičiaus.

Kiekvienas aprašymas yra keletą kartų nukopijuojamas, siekiant sukurti mažą grupę.

Kai kortelės išdalijamos kiekvienam dalyviui, jie turi jas perskaityti ir paskui pasiskirstyti į mažas grupes pagal savo turimus aprašymus – taigi, visi gavę Peterio aprašymą, sudaro vieną grupę... ir t. t.

Kai sudaromos mažos grupės, duokite kiekvienai grupei po didelį popieriaus lapą ir paprašykite jų:

UŽDUOTIS

Pabandykite išvardinti, kurios vaiko „gėlės“ dalys ir kaip gali būti pažeistos. Užrašykite tai. Galite piešti arba rašyti.

Be to, pasakykite, kiek laiko dalyviai galės dirbti prie šios užduoties (15 minučių).

Pristatymai.

Kiekvieno pristatymo pabaigoje galite paklausti grupės, kokiose sveikatos srityse šiam vaikui reikalinga pagalba arba parama...

Pasibaigus pristatymams:

UŽDUOTIS

Pamąstykite apie šių dienų mokyklą ir pasirinkite tą gėlės dalį, kuriai ši mokykla skiria daugiausiai dėmesio. Kuria gėlės dalį mokykla labiausiai plėtoja?

Diskusija.

UŽDUOTIS

Pasirinkite tą gėlės žiedlapį – mokytojų rengimo universitetuose požiūriu – kuriam būsimieji mokytojai yra daugiausiai pasirengę.

Diskusijas

Jeigu jie nustatys, kad dabartinė mokykla ir būsimųjų mokytojų rengimas daugiausiai dėmesio skiria psichinei sveikatai – galite tęsti toliau. Jei ne – pamėginkite pasitelkti praktinių pavyzdžių, kai mokytojas buvo nepasirengęs ir susidūrė su tokiomis situacijomis (pavyzdžiui, bendravimas su tėvais, darbas su vaiku, turinčiu elgesio problemų, darbas su neurotišku vaiku, ir konfliktų tarp vaikų suvaldymas, elgesio problemos klasėje...)

Galite tęsti:

Galbūt toks mokyklos vaidmens suvokimas yra atėjęs iš praeities, kai pagrindinis dėmesys buvo skiriamas svarbiausiems įgūdžiams tokiems kaip skaitymas, rašymas ir skaičiavimas.

Toks požiūris atitiko to meto visuomenės poreikius.

Jis buvo naudingas siekiant išmokyti plačias mases raštingumo, o paprasčiausias būdas to pasiekti buvo per kolektyvinį švietimą, atliekamą vieno mokytojo.

Tai labai paprastas paaiškinimas, bet esmė yra užčiuopta.

Dauguma vaikų nebūtų įgiję pagrindinių raštingumo įgūdžių niekur kitur.

Gyvenimui reikalingų žinių kiekis nebuvo toks didelis kaip šiandien, tačiau paprastas žmogus galėjo su jomis nugyventi visą gyvenimą.

Praeityje nebuvo tokios būtinybės sutelkti dėmesį į praktinių, socialinių ir kitokių įgūdžių lavinimą, nes būtina tokių gebėjimų minimumą vaikai gaudavo iš šeimos arba iš supančios aplinkos.

Visuomenei – tuo metu – mokykla buvo reikalinga daugiausia psichinės sveikatos gerinimui.

TOKS MOKYKLOS VAIDMENS SUVOKIMAS ATITIKO TO LAIKMEČIO DVASIA.

Tačiau dabartinė visuomenė yra kitokia – šeima yra kitokia, pasikeitė jos požiūris, pasikeitė vaidmenys šeimoje, pasikeitė profesijos... beveik viskas pasikeitė.

Ir kadangi mes manome, kad mokykla turi reaguoti į visuomenės poreikius – tai dabartinė mokykla taip pat turi pasikeisti. Ji turėtų padėti kiekvienam vaikui pasirengti būsimai savo profesinei veiklai.

Vis dėlto dauguma žmonių dar ir dabar švietimą suvokia kaip vien intelektinių gebėjimų ugdymą. Tačiau tai nėra tikras švietimas. Švietimas yra susijęs ne tik su žiniomis ir mokymusi, bet taip pat ir su socialinių bei kitų įgūdžių ugdymu, dvasinių, moralinių ir estetinių vertybių formavimu, tinkamų santykių su kitais žmonėmis ir visuomene apskritai puoselėjimu, su emocijų ir valios ugdymu ir, kas galų gale ne mažiau svarbu, gebėjimu išgyventi besikeičiančiomis darbo rinkos ir įsidarbinimo galimybių sąlygomis.

Toks švietimo suvokimas visiškai atitinka holistinį požiūrį į žmogaus asmenybę kaip į visumą.

Visi vaikai turi puoselėti kiekvieną savo gėlės... visos gėlės dalį..

Visi vaikai – ir ties, kurie neturi specifinių poreikių, ir ties, kurie jų turi.

Sunku duoti bendrą patarimą, kaip padėti specialiųjų poreikių vaikui, nes tai labai individuali sritis.

Tačiau jei turėsime tokį vaiką savo klasėje ir norėsime jam padėti, tai tikrai nesuklysimė pasikalbėdami su specialistu ir pabendraudami su šeima... mes ieškome būdų, kaip padėti tam vaikui rengiant jį sėkmingai ateities karjerai.

Galbūt mes nežinome ypatingų pedagoginių metodų, neturime visų būtinų priemonių bei sąlygų, bet vis dėlto, yra daugybė dalykų, kuriuos galime padaryti.

Galime surasti tokių sričių, kurios yra bendros visiems vaikams, kad ir kokių specifinių poreikių jie beturėtų, ir jei pamėginsime tai padaryti, tai galėsime padėti kiekvienam vaikui. Šiame programos MIND vadovėlyje norime pasiūlyti tokias temas.

Dalyviams galima išdalinti lapus su visų temų visoms amžiaus kategorijoms sąrašu.

UŽDUOČIŲ LAPAI DALYVIAMS IR PAVEIKSLĖLIAI VADOVAMS

Tekstas dalyviams

SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKAI

(Iš Čekijos įstatymų – Europos kontekste)

Naudokitės tekstu iš savo šalies įstatymų.

Mes vartojame šią sąvoką apibūdinti vaikams, mokiniams ir studentams, turintiems **sveikatos sutrikimų, sveikatos ar socialinės neįgalumo požymių.**

Sveikatos sutrikimai gali būti psichiniai, fiziniai, regėjimo ar klausos sutrikimai, šveplavimas, mišrūs trūkumai, autizmas (patologinis uždarumas) ir genetinis prasto mokymosi bei elgesio sutrikimas.

Sveikatos neįgalumas yra sveikatos pablogėjimas, ilgalaikė liga arba lengvas trūkumas, įtakojantis mokymąsi bei elgesį, kuriam ugdymo sistemoje reikalingas atskiras dėmesys.

Socialinis neįgalumas yra:

a) šeimos pagrindą sudaro žema socialinė ir kultūrinė padėtis, socialinių ir patologinių padarinių efektų demonstravimas;

b) vadinamo bepročiu statusas...

(Iš vadovėlio – paremta tyrinėjimais)

Daugelis žmonių galvoja, kad neįgalieji ir šių vaikų trūkumai ir skirtingumas turi būti matomi ir kiekvienas atpažins tokį žmogų. Tačiau tai labai didelė klaida. Tokie vaikai labai dažnai niekuo nesiskiria nuo savo sveikų bendraamžių ir tokiu atveju tai gali sukelti daug problemų bendraujant, bendradarbiaujant... mokykloje ir vėliau profesinėje veikloje.

Pastaruoju metu užregistruojama vis daugiau mokinių, turinčių mokymosi sutrikimų. Šis augimas, kuris yra priešingas bendram mokinių skaičiaus mokyklose mažėjimui, yra susijęs su mokinių, turinčių neurologinių ar psichiatrinių problemų, taip pat įskaitant mokinius su mokymosi ir dėmesio sutelkimo sutrikimais, hiperaktyvius ir elgesio sutrikimų turinčius vaikus, kurie dėl to turi emocinių sutrikimų.

Vis didėja skaičius vaikų, kurių raida tampa pažeidžiama dėl nepalankios socialinės – ekonominės atmosferos.

Vaikai, turintys specialiųjų poreikių, paprastai savo protu suvokia savo negalią. Kartais dėl to, kad lygina save su sveikais bendraamžiais, o kartais iš to, kaip visuomenė su jais elgiasi.

Sakoma, kad visuomenės kokybė priklauso nuo to, kaip ji sugeba rūpintis neįgaliais žmonėmis.

Jei sutinkame su tokiu teiginiu, tai galima sakyti, kad mūsų visuomenės kokybė jau ilgą laiką nėra labai aukšta.

Jei žiūrėsime į tokią globą iš mokyklų sistemos požiūrio taško, ilgą laiką mūsų mokyklos buvo pilnos „sausos“ teorinės informacijos, neturinčios jokio ryšio su realiu pasauliu, kuriame mokiniai gyvena.

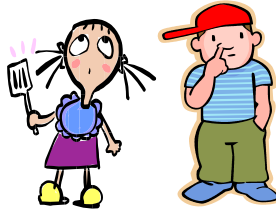
Dar prieš demokratinius pokyčius, įvykusius Centrinėje ir Rytų Europoje maždaug prieš 14 metų, pedagogai perduodavo žinias į savo mokinių galvas nesusimąstydami apie tai, ar tos žinios susiję su mokiniais, ar jie galės jas pritaikyti ateityje. Tai palietė specifinių poreikių turinčius vaikus dar labiau negu sveikus vaikus. Tuo metu į specifinių poreikių turinčius vaikus – ir apskritai žmones – nebuvo žiūrima su didele pagarba.

Tačiau dabartinis ugdymas vaikų, turinčių ypatingų poreikių, t. y. vaikų, kurie, jei jiems netaikomas individualus, specializuotas priėjimas, yra nuskriausti ugdymo srityje dėl su sveikata susijusių ar socialinių priežasčių, per paskutinius metus kokybiškai gerokai pasikeitė. Palaiapsniui keitėsi požiūris į tokius vaikus nuo negatyvaus jų neįgalumo apibūdinimo pereinantį prie didesnio dėmesio jų veiklai ir humanistinių nuostatų laikymosi sprendžiant problemą.

Paveikslėlis vadovui (4 užduotis)

PAMĄSTYMAI APIE SPECIALIŲJŲ POREIKIŲ VAIKUS KETURIOSE GYVENIMO SRITYSE

ŠEIMA

VISUOMENĖ

DRAUGAI

MOKYKLA

Paveikslas vadovui

HOLISTINIS POŽIŪRIS Į SVEIKATĄ

Siekiant geriau suprasti holistinį požiūrį į sveikatą, mes naudojame grafinį pavaizdavimą, pritaikytą pagal Richardo Erbsto aprašytą koncepciją.

”Gėlė”

Tekstas dalyviams

HOLISTINĖ FILOSOFIJA “GĖLĖ”

Ši gėlė yra Richardo Erbsto koncepcijos aprašytos straipsnyje, išspausdintame Mokyklos sveikatos žurnale (*The Journal of School Health*) perdirbimas.

Fizinė sveikata – susijusi su kiekvienos iš kūno sistemų sveikata ir kaip mūsų kūnas funkcionuoja. Mums labai svarbu suprasti, kaip mūsų kūnas turi funkcionuoti. Tada galime nustatyti, kada esame geros fizinės sveikatos ir kada kas nors gali būti blogai.

Psichinė sveikata susijusi su tuo, kaip mes priimame informaciją, žinome, kur ieškoti mums reikalingos informacijos ir kaip naudotis ta informacija, kurią gauname. Mes turime gebėti surinkti žinias iš įvairiausių šaltinių ir sugebėti naudotis ta informacija priimdami su mūsų sveikata susijusius sprendimus.

Emocinė sveikata susijusi su mūsų jausmų suvokimu ir gebėjimu juos išreikšti. Žinojimas kaip jaučiamės patys ir kaip jaučiasi kiti žmonės padeda mums išreikšti savo jausmus taip, kad kiti galėtų suprasti. Labai svarbu gerai suvokti emocijų įvairovę.

Socialinė sveikata susijusi su tuo, kaip mes suvokiame save kaip individus, kaip vyrą ar kaip moterį, ir kaip bendraujame su kitais žmonėmis. Mums reikia suvokti, kas mums iš tikrųjų svarbu santykiuose su draugais, šeima, mergina ar vaikinu bei kitais, su kuriais mes susiduriame. Mes turėtume išsiugdyti įgūdžius, kurie mums padėtų puoselėti šiuos santykius.

Asmeninė sveikata susijusi su tuo, kaip mes žiūrime į save kaip į žmogų, kaip skleidžiasi mūsų ego [ego yra ta mūsų dalis, kuriai reikia suformuoti savęs pajautimo ir pasitenkinimo savimi jausmą], ko mes tikimės pasiekti ir kaip mes įsivaizduojame sėkmę. Mes kiekvienas randame pasitenkinimą savitais būdais, būdais, kuriuos apsprendžia tai, ką mes vertiname ir ko tikimės pasiekti dėl savęs ir dėl visuomenės. Pavyzdžiui, kai kurie žmonės randa pasitenkinimą savo hobyje ar profesinėje veikloje, kiti – šeimoje, dar kiti – darbe, kurį jie atlieka dėl kitų. Mes galime nusistatyti tokius siekius, kurie patenkintų mūsų ego.

Dvasinė sveikata, gėlės stiebas ir šerdis, yra esminė mūsų bendros savijautos dalis. Ji susijusi su mūsų būties esme: tai mūsų egzistencijos pagrindas, palaikantis mūsų vientisumą, įgalinantis mus neprisirišti prie kitų penkių sveikatos aspektų pavienio suvokimo. Šis aspektas daugeliui žmonių gali būti netikėtas ir nustebinti daugelį iš jų. Dauguma žmonių sąvoką „dvasinis“ suvokia tik sąsajoje su religija, arba netgi neskiria sąvokų „dvasinis“ ir „dvasingumas“.

Dvasingumą tam, kuris laikosi religijos, lengva apibrėžti. Tai tas, kuris laikosi religijos papročių ir tradicijų. Tačiau ir nereligingi žmonės gali turėti tokį pat dvasinės egzistencijos suvokimą. Jų dvasingumas gali pasireikšti ieškojimų, atradimų ir sąsajų su kažkuo, esančiu už žmogaus bei kosminės visatos ribų, pajutimu.

Apibūdinimas vadovui (5 užduotis)

SVEIKATA IR SPECIALIAIEJI POREIKIAI

1 aprašymas:

Mano vardas Peteris. Man 14 metų. Nuo ankstyvos vaikystės aš turiu problemų su akimis. Aš nešioju specialius akinius. Mano klasės draugai iš manęs šaiposi. Aš negaliu žaisti sportinių žaidimų, kuriuos jie žaidžia ir taip pat negaliu žaisti kompiuterinių žaidimų kaip jie...

2 aprašymas:

Mano vardas Vera. Man 15 metų. Turiu bendravimo problemų. Aš mikčioju. Trečioje klasėje mūsų klasę padalijo.

Mano klasiokai, kurie buvo gana geri mano draugai, perėjo į specialią klasę, kurioje buvo mokoma anglų kalbos. Aš turėjau pasilikti savo klasėje dėl savo bendravimo problemų. Beveik visi mano klasės draugai turi mokymosi arba elgesio problemų. Jie šaiposi iš manęs ir kartais man grasina. Aš bijau eiti į mokyklą.

3 aprašymas:

Mano vardas Martinas. Man 13 metų. Kai man buvo devyneri, gydytojai nustatė, kad aš turiu klausos sutrikimų. Ji vis blogėja ir blogėja. Dėl to aš kartais negirdžiu, ką sako mano klasės draugai. Aš nesuprantu, ką sako mūsų mokytoja. Dėl to prastai jaučiuosi... jaučiuosi mažas...

4 aprašymas:

Mano vardas Ana. Man 11 metų. Mano klasės mokytoja dažnai priekaištauja, kad aš lėtai dirbu ir kiti turi manęs laukti. Tiesa, man kartais reikia laiko suprasti, bet aš tikrai iš visų jėgų stengiuosi.

Mano tėvai man nepadeda... jie labai užsiėmę... aš rūpinuosi savo jaunesniu broliu.

Norėčiau būti geresnė, bet nežinau kaip tai padaryti. Kai kurie klasės draugai šaiposi iš manęs.

Tekstas dalyviams

HOLISTINIS UGDYMAS

Švietimą daugelis žmonių vis dar suvokia kaip intelektinių gebėjimų puoselėjimą.

Tačiau tai tik dalis švietimo.

Švietimas susijęs ne tik su žiniomis ir mokymusi, bet taip pat ir su socialinių bei kitokių įgūdžių ugdymu, dvasinių, moralinių ir estetinių vertybių bei tinkamų santykių su kitais žmonėmis bei visuomene kaip visuma puoselėjimu, emociniu ir valios ugdymu ir ne mažiau svarbiu gebėjimu išgyventi besikeičiančiomis darbo rinkos ir įsidarbinimo galimybių sąlygomis.

Toks švietimo suvokimas visais atžvilgiais atitinka holistinį požiūrį į žmogų kaip į asmenybę.

Visiems vaikams reikia plėtoti kiekvieną savo gėlės... visos gėlės dalį.

Visiems vaikams – ir neturintiems specialių poreikių, ir jų turintiems.

TEKSTŲ PANAUDOJIMO GALIMYBĖS

*Parengta pagal Moss J.,
Literatūros akcentai,*

Nurodymai skaitymo seminarui, kai mokiniai skaito negrožinę literatūrą

Čia pateikiami kai kurie orientyrai, kuriais aš naudojuosi dirbdama su mokiniais nuo pirmos iki dešimtos klasės. Šie orientyrai padeda jiems mąstyti apie mokslą, aprašytą jų skaitymo seminaro metu skaitomose knygose ir tose knygose, kurias aš jiems skaitau garsiai. Daugelyje šių orientyrų vietoje mokslo galima įrašyti kitą discipliną. Kai kuriuose nurodymuose iš viso nereikia nurodyti disciplinos. (Mokiniai prisimena nurodymą skaitydami ir pasižymi knygos vietas, susijusias su tuo nurodymu.)

Kokie klausimai buvo kilę autoriui ir į kokius klausimus jis atsakė savo knygoje? Ar tai svarbūs klausimai? Ar jums irgi kyla tokių pačių klausimų? Kokių dar klausimų jis galėjo paklausti?

Kas, autoriaus nuomone, yra svarbu? Apie ką jis nori priversti jus susimąstyti?

Kodėl knyga yra mokslinė (istorinė, geografinė, ekonominė, humanitarinių mokslų, muzikos ir t. t.)?

Kokia yra mokslinė knyga? Kuo ji verčia domėtis? Ką jums padeda suprasti, apie ką priverčia mąstyti, užduoti klausimus?

Jei mokslininkas skaitytų šią knygą, ką jis pastebėtų, apie ką pagalvotų?.. į ką pažiūrėtų?.. apie ką kalbėtų? Kaip jis skaitytų šią knygą?

Kaip autorius mąsto kaip mokslininkas? Ar ši knyga verčia jus mąstyti kaip mokslininkus?

Kaip ir kas šią knygą daro moksline knyga?

Kokią mokslo rūšį autoriui reikia išmanyti, kad parašytų tokią knygą? Dar kartą perskaitykite knygą ir pamąstykite, kur čia yra mokslas. Koks tai mokslas? (Nepamirškite pasižymėti puslapių ir vietų, kurios padės paaiškinti klasei.)

Kokį mokslą reikia išmanyti dailininkui, kad galėtų iliustruoti šią knygą?

Kokia yra iliustracijų paskirtis? Kokia iliustracijų įtaka skaitant? Ar norėtumėte, kad jų būtų daugiau? Kitokių? Kaip jūs būtumėte iliustravęs šią knygą?

Kaip autorius aiškina mokslą šioje knygoje?

Ar autorius šioje knygoje daro palyginimus? Kokius? Kaip palyginimai padeda mąstyti apie mokslą?

Pagalvokite apie ryšius šioje knygoje. Ar autorius nurodo ryšius su kitais mokslais? Ar jūs radote kokį nors ryšį su kitais jums žinomais dalykais? Kokius ryšius jūs radote?

Kai skaitomas pasakojamasis tekstas

Mes, mokytojai, tapome pakankamai įgudę užduoti klausimus prieš skaitant, klausimus, kurie kreipia dėmesį į informacijos esmę ir kurie kviečia mokinius dar prieš skaitant mėginti nuspėti, apie ką bus kūrinys. Esame įpratę užduoti klausimus, kurie kreipia mokinių dėmesį į kūrinio struktūrą – klausiamo apie kūrinio veikėjus, siužetą, aplinką.

Paprastai nesirūpiname kelti klausimus, kurie verstų klausytoją ar skaitytoją padaryti išvadas apie tarp eilučių paslėptą informaciją ir taikyti literatūros mokslo žinias. Tokie klausimai plėtoja kūrinio struktūros ir

literatūrinės kalbos suvokimą, taip pat tobulina literatūros analizės gebėjimus. Tokie klausimai sutelkia mokinių dėmesį į pagrindinius pasakojamojo kūrinio elementus (aplinką, siužetą, veikėjus, stilių, temą) ir jų tarpusavio ryšius. Tokie klausimai plečia mokinių literatūros įgūdžių, kaip supratimo ir rašymo paskatos, bagažą.

Kaip pasiruošti literatūros analizei

Pamąstykite apie veikėją: ką žinote apie šį veikėją? Paieškokite detalių veikėjo pokalbiuose, mintyse, elgesyje bei kitų veikėjų mintyse, kalboje bei veiksmuose.

Ar kas nors iš veikėjų elgiasi stebinančiai ir nelauktai?

Dėl ko kilo veikėjo problema?

Kaip veikėjai keičiasi kūrinyje? Kaip paaiškintumėte tuos pasikeitimus?

Ar turite apie pagrindinį veikėją kokios nors informacijos, kuri nėra žinoma kitiems veikėjams?

Ar yra kūrinyje neigiamas herojus? Kas, jūsų manymu, jis? Koks būtų šis kūrinys, jeigu jame nebūtų to neigiamo herojaus?

Kokią įtaką aplinka daro kūrinio raidai?

Kaip jums atrodo, kodėl autorius parašė šį kūrinį? Apie ką autorius norėjo jus priversti pamąstyti? (Kokios autoriaus pažiūros?) Ką, jūsų manymu, svarbiausia įsidėmėti iš šio kūrinio?

Vėl grįžkime prie pavadinimo? Ką šis jums dabar sako?

Vėl atsiverskime pabaigą. Dabar, kai jau žinote visą kūrinį, ar galėtumėte naujai interpretuoti šias iliustracijas.

Kokius kitus kūrinius primena šis kūrinys? Paaiškinkite, kuo jie siejasi. Kokių stilistinių ypatumų galima pastebėti šiame kūrinyje? Kokie kiti kūriniai turi tokių stilistinių ypatumų?

Ką galite pasakyti apie šio kūrinio autoriaus pasirinktus žodžius? (Čia būtų proga pakalbėti apie kūrinio kalbą ir paaiškinti metaforas.)

Ar žinote kitą autorių, kuris rašytų kaip šis?

Perkeltinės prasmės ir loginių ryšių tyrinėjimas

Kokių ketinimų ar tikslų siekta tokiu ypatingu veikėjo elgesiu?

Kaip jums atrodo, kodėl pagrindinis veikėjas taip pasielgė?

Kūrinio meistriskumo įvertinimas

Koks tai kūrinys? (Pasakėčia, pasaka, mitologinis, istorinis, nuotykių...)

Ar tai fantastinis ar realistinis kūrinys? Iš ko nusprendėte?

Pamąstykite apie kūrinio nuotaiką. Kaip autorius sukuria tokią nuotaiką?

Suraskite, kokiais žodžiais autorius nupiešia vaizdingus paveikslus?

Ar veikėjai atrodo kaip tikri žmonės? Kaip autorius kuria įtikinamus veikėjus? Arba kodėl jie nėra įtikinami?

Pamąstykite apie kūrinio pradžią. Kodėl autorius kūrinį pradeda nuo ... (žvilgsnio į praeitį)?

Kokių kūrinio pradžioje pateikta užuominų, padedančių numanyti, kaip viskas galėtų baigtis?

Kokios informacijos, kurios nerandame skaitydami tekstą, galite sužinoti iš iliustracijų?

Kaip autorius priverčia pajusti ... (pyktį, užuojautą, netikrumą, žlugimą, palengvėjimą, susijaudinimą)?

Literatūros sąsajų užčiuopimas

Pamąstykite apie perskaityto kūrinio žanrą ar formą. Suraskite figūras, paliudijančias, kad autorius naudoja ... (tradicinės legendos) formą.

Prisiminkite tris kūrinius, kur pagrindiniams veikėjams iškyla panašios problemos. Kaip kiekvienas iš jų mėgina įveikti savo problemą? Ir kokie yra svarbiausi jų elgesio skirtumai?

(Kai mokiniai yra perskaitę kelis to paties autoriaus kūrinius) Palyginkite (šiuos tris) kūrinius, parašytus Kaip jums atrodo, koks yra autoriaus požiūris į ?

Kokių stilistinių ypatumų randate šioje liaudies pasakų grupėje?

Tiltai tarp kūrybos pasaulio ir vaiko pasaulio

Ar galėtų tokia kaip jūsų perskaityta istorija nutikti realiame gyvenime? Paaiškinkite kodėl.

Ar pažinojote kokį nors žmogų, panašų į vieną iš skaityto kūrinio veikėjų? Pasiruoškite papasakoti, kuo jie panašūs.

Kaip vertinate to veikėjo problemos sprendimo būdą?

Kaip, jūsų manymu, tas veikėjas pasielgtų, jei vėl atsitiktų kas nors panašaus?

Ar manote, kad pabaiga yra realistiška?

Ar pritariate autoriaus požiūriui?

Realaus pasaulio problemų pagrindiniai bruožai

Užduotys kompleksinės, neapibrėžtos.

Tai klausimas, liečiantis svarbias žinias, informaciją.

Tai priemonių, informacijos ir kitų išteklių naudojimas.

Tai proga spręsti problemą neatitrukstant nuo socialinio konteksto.

PRAKTINIAI PAMOKŲ PAVYZDŽIAI. ĮVADAS

Tiina Harma, Suomija

Šiame vadove pateikti pamokų pavyzdžiai yra skirti palengvinti jūsų pamokų planavimą bei pasisemti naujų idėjų, pasidalinti patirtimi. Vadove jūs rasite priešmokyklinio, pradinio, pagrindinio ir gimnazijos lygmens pamokų pavyzdžių. Tai keturių šalių – Suomijos, Graikijos, Lietuvos ir Maltos mokytojų darbo rezultatas. Pamokų planai yra pateikti remiantis kritinio mąstymo ugdymo schema. Schema – tai trijų mokymo ir mokymosi pakopų modelis, pagrįstas išsamiais tyrinėjimais, kaip žmonės geriausiai mokosi. Modelis įvairiomis formomis buvo pateiktas daugybės autorių ir tyrinėtojų, tarp kurių buvo ir Vaughan ir Estes (1986), Ogle (1986), Gillet ir Temple (1996) ir Tierney, Readence ir Dishner (1985). Modelis iš esmės apibūdina mąstymo apie pažinimą procesą, į kurį besimokantieji įsitraukia prieš, per ir po mokymosi.

Kritinio mąstymo ugdymo schema gali būti taikoma dirbant su bet kokio amžiaus mokiniais – pagrindinės schemos taikymo taisyklės nesikeičia. Mokytojas pats turi nuspręsti, kaip panaudoti kritinio mąstymo schemą savo pamokoje, pritaikyti ją savo moksleivių amžiui, įgūdžiams ir gebėjimams. Kritinio mąstymo schema yra universali ir sėkmingai taikoma įvairių dalykų pamokose.

Dalyviams svarbu suvokti, kad kiekvieno etapo veikla neapsiriboja tik čia pateiktais pavyzdžiais. Kiekviename etape gali būti veiksmingai panaudojama įvairi kita metodika, veiklos ir priemonės. Ją riboja tik mokinių ir mokytojų vaizduotė bei kūrybiškumas. Svarbiausia, kad mokytojai ir besimokantieji kiekviename etape padarytų ką nors svarbaus.

Prieduose yra pateikiami tekstai, kurie sėkmingai gali būti naudojami įvairių dalykų pamokose ar vedant karjeros ugdymo seminarus, naudojant kritinio mąstymo metodiką,

PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI: PRIEŠMOKYKLINIS UGDYMAS

*Danguolė Daukšienė, Vilniaus „Vyturio“ pradinė mokykla
Asta Navickaitė Vilniaus šiuolaikinės mokyklos centras*

Užsiėmimo tema: “DOMIUOSI, MĖGSTU DARYTI, NORIU IŠMOKTI”**Kurso struktūra**

Šiame kurse remiamasi ankstesnių seminarų metu dalyvių įgytomis žiniomis ir plėtojama dalyvių kompetencija mokant kritinio mąstymo sėkmingai ateities karjerai ikimokyklinio amžiaus vaikus. Mažamečiai vaikai sugeba įsitraukti į jų pačių raidą atitinkančio lygio sudėtingą mąstymą. Jie noriai imasi spręsti problemas ir geba priimti puikius sprendimus. Pedagogas turi parinkti tinkamus ugdymo metodus, juos pritaikyti tokio amžiaus besimokantiesiems, bei modeliuoti užsiėmimą taip, kad jame būtų išlaikyta mokymo ir mokymosi schema, kurią **sudaro žadinimo, prasmės suvokimo ir apmąstymo** pakopos.

Šioje dalyje siekiama pademonstruoti, kaip galima ugdyti vaikų kritinį mąstymą sėkmingai ateities karjerai per dažniausiai ikimokyklinio ugdymo įstaigose taikomas veiklas : piešimą, klausymą, atsakymus į atvirus klausimus ir inscenizavimą. Patirtis rodo, kad mokymo procese pirmiausia patartina imtis konkrečios veiklos, ir tik paskui, kai dalyviai įgis patirties, pereiti prie diskusijų ir aptarti tą procesą. Todėl mini seminaras pradedamas tik trumpa įžanga ir dalyviams siūloma išbandyti užsiėmimo modelį, kuriame taikomi grupinio darbo, numatymo, garsinio skaitymo, atvirų klausimų, inscenizavimo metodai. Užsiėmimo modelis pritaikytas ikimokyklinio amžiaus vaikas ir siūlomas išbandyti suaugusiems, kad dalyviai įgytų ne tik metodų taikymo, bet ir užsiėmimų planavimo patirties. Dalyviai turėtų atlikti du vaidmenis: besimokančiojo, kuris aktyviai dalyvauja veikloje, išbando kritinio mąstymo ugdymo metodus, ir pedagogo, kuris šias strategijas taikys savo veikloje.

Kai kurios užduotys, ugdančios kritinį mąstymą pasitelkus skaitymą ir rašymą, puikiai tinka skaityti ir rašyti dar nemokantiems vaikams, jei darbo tvarka truputį pakeičiama.

Dirbdamas su mažamečiais vaikais, pedagogas gali pats skaityti tekstus garsiai, naudoti knygų iliustracijas, remtis vaikų numatymais. Svarbu, kad mokytojas kalbasi su vaikais, o šie kalbasi tarpusavyje apie savo patirtį. Vėliau mokytojas vaikų mintis gali užrašyti lentoje, kad vaikai suvoktų, jog rašymas ir skaitymas yra būdai fiksuoti mintis ir patirtį.

Pateiktame užsiėmime siekiama įgyvendinti žadinimo, prasmės suvokimo ir apmąstymo pakopų tikslus. Vėliau siūloma padiskutuoti apie kritinio mąstymo ugdymo galimybes priešmokykliniame ugdymo etape, metodų taikymą, jų adaptavimą mažamečių vaikų auditorijai.

Laukiami rezultatai

Bendri

Tikimasi, kad pasibaigus mini seminarui dalyviai:

1. Bus kvalifikuoti mokytojai, gebantys integruoti karjeros ugdymo temas į bendrus užsiėmimus ir sumaniai padėti savo profesinės aplinkos žmonėms.
2. Ves darbuotojų tobulinimo seminarus kitose švietimo įstaigose.

Specifiniai

Po mini seminaro turėtų:

1. Suprasti karjeros žinių pateikimo svarbą priešmokyklinio ugdymo etape;
2. Suprasti kritinio mąstymo ugdymo svarbą sėkmingai ateities karjerai;
3. Gebėti integruoti karjeros ugdymo temas į priešmokyklinio programas;
4. Sugebėti planuoti užsiėmimą panaudojant mokymo ir mokymosi schema;
5. Taikyti įvairius kritinio mąstymo ugdymo metodus, juos tikslingai naudoti ugdymo procese;

Reikalingos priemonės

Pateiktam mini seminarui vesti mokytojams prireiks nedaug priemonių. Tai bus:

1. Pasakojimas arba istorija, kurią dalyviai skaitys klasėje. Gerai būtų jei istorija būtų vaizdingai iliustruota.
2. Įvairios piešimo priemonės, popierius piešimui.
3. Grafa projektorius, dideli popieriaus lapai, lenta, kurioje galima rašyti.
4. Pagal programą parinkta skaitymo medžiaga.

Terminų žodynelis

Priešmokyklinis ugdymas

Karjera

Žadinimas

Prasmės suvokimas

Apmąstymas

Pomėgiai

Numatymas

Garsinis skaitymas

Pagrindinė mintis

Inscenizavimas

Užsiėmimo eiga

1. Dalyvių suskirstymas į grupes po 4–5.

Ant lapelių surašyti judesių pavadinimai:

- Šokinėja ant dešinės kojos.
- Šokinėja ant abiejų kojų.
- Stovi nuleidę galvas.
- Mojuoja kaire ranka.
- Suka galvą į dešinę, po to į kairę.
- Mojuoja dešine ranka.

Dalyviai skirstymosi metu turi atlikti tą veiksmą, kurio pavadinimas užrašytas jų išsitrauktame lapelyje.

2. *Žadinimo* pakopos veikla.

2.1. Dalyviai ant lapo turi nupiešti 4 – 5 daiktus, kurie apibūdintų vieną jų mėgstamą užsiėmimą.

2.2. Darbas grupelėse pristatant savo hobi.

3. *Prasmės suvokimo* pakopos veikla.

3.1. Kiekviena iš grupių gauna paveikslėlį su nupieštu žiogu ar sraigė. Grupėse dalyviai atlieka numatymą:

- Ko išmolti norėtų žiogas?
- Ko išmolti norėtų sraigė?

3.2. Teksto “Žiogas ir sraigė” skaitymas.

3.3. Klausimai po teksto skaitymo:

- Ar pasitvirtino numatymas?
- Ko mes galėtume pasimokyti iš šio teksto?

3.4. Grupėse dalyviai pasitaria ir parašo šios pasakos moralą.

4. *Apmąstymo* pakopos veikla.

4.1. Kiekvienas individualiai atlieka užduotį ant lapo “Moku – nemoku. Noriu išmolti...”

4.2. Grupėse pasitaria ir nusprendžia, ko dar reikėtų išmolti. Tai turi suvaidinti. Kitos grupės turi atspėti, ką buvo sugalvoję kolegos ir paaiškinti, kodėl to reikia išmolti.

Toliau pateikiame lentelę su šio užsiėmimo tikslais, užduotimis, veikla ir rezultatais.

LENTELĖ

Tikslai	Užduotys	Veikla	Rezultatai
<p>UGDYTI:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ gebėjimą bendrauti ir bendradarbiauti; ▪ savižina. <p>MOKYTI:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ pasakoti apie savo pomėgius; ▪ suvokti tekstą; ▪ įvardinti, ko nori išmolti ir kam to reikia. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ piešti ir pasakoti apie savo pomėgius; ▪ numatyti, apie ką bus skaitomas tekstas; ▪ nusakyti teksto pagrindinę mintį; ▪ pažymėti, ką moka ir ko nemoka daryti; ▪ parodyti/suvaidinti, ką norėtų išmolti daryti. 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Piešimas, ▪ teksto klausymas (skaitymas), ▪ atsakymai į klausimus, ▪ inscenizavimas. 	<p>Vaikai:</p> <ul style="list-style-type: none"> ▪ gebės pasakoti apie savo pomėgius; ▪ mokės atsakyti į klausimus iš teksto; ▪ suvoks, kad reikia mokytis ne tik to, ko norisi, bet ir to, ko reikės gyvenime; ▪ įvardins, ko kiekvienas norėtų išmolti.

Tekstas

ŽIOGAS IR SRAIGĖ

D. Bisetas

Kartą gyveno žiogas, vardu Sendis, kuris buvo labai išdidus. Kai dar buvo mažas ir drauge su kitais žiogeliais mokėsi šokinėti, jis šokdavo labai dideliais šuoliais, ir mokytojas jam pasakė:

– Sendi, tu turi išmokti ir mažų šuolių.

– Ne, – nesutiko Sendis. – Aš nepaprastas žiogas. Šokinėsiu tikrai dideliais šuoliais.

Todėl ir neišmoko šokinėti mažais šuoliais.

Vieną dieną, išėjęs pašokinėti, jis susitiko sraigę, vardu Olaiva.

– Ar tau, mieloji, nenusibodo toks lėtas gyvenimas? – paklausė žiogas, – Kiaurą dieną šliauži su nameliu ant nugaros.

- Oi ne, - atsakė Olaiva. - Man patinka šliaužti. Ir sraigė būti patinka, ypač lietui lyjant, nes aš niekada nesušlampu po savo gražia kriauklele. Ir namo niekada nepavėluoju pareiti, nes visada esu namie, jei supranti, ką noriu pasakyti. Taigi sraigė būti labai smagu.

- Ką gi, – tarė Sendis. - Dėl skonio nepasiginčysi. Viso gero.

Ir nušokavo. Oi, koks buvo išdidus! Na, šokinėjo jis iš tiesų puikiai. Kaip ir visi žiogai. Vienu šuoliu galėjo nušokti dvylika colių. Tai labai daug, nes pats tebuvo tik vieno colio. Bet kai ko Sendis, žinoma, nemokėjo. Nemokėjo šokinėti mažais šuoliukais. Pavyzdžiui, nušokti šešių colių arba trijų colių jis negalėjo, o galėjo tikrai dvylika. Kiekvieną sykį tik dvylika.

Kai pasišnekėjo su Olaiva, jau buvo metas valgyti pavakarius, todėl Sendis ėmė šokuoti namo. Bet prie pat namų, kai bebuvo likę vos šeši coliai ligi jo mažo urvelio, jis pamatė, jog į vidų patekti negalės. Kai tik šoka, tai ir perlekia per namus ir atsiduria kitoje pusėje. Daug sykių taikė, bet vis peršoka per urvelį ir peršoka. Vargšas Sendis labai nuvargo ir net supyko. Staiga žiūri – nagi atšliaužia Olaiva su savo nameliu ant nugaros.

– Matai, Sendi, – tarė ji. – Kartais geriau būti sraigė. Bent į namus pakliūni be jokio vargo.

Tačiau ji buvo geraširdė sraigė. (Didžiama sraigių yra geros, tik, anksti rytą nubudusios, jos truputėlį irzlios.) Todėl ji tarė Sendžiui:

– Jei tu užliptum man ant kupros, aš tave paneščiau.

Sendis užlipo jai ant kupros, ir ji nunešė jį namo. Kaip nudžiugo Sendis!

– Ačiū, brangioji Olaiva, – tarė jis. – Dabar aš suprantu, kad dideli šuoliai – dar ne viskas.

– Teisybė, – atsakė Olaiva. – Maži šuoliukai ne prastesni už didelius šuolius. Lik sveikas, Sendi.

PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI: PRADINIS UGDYMAS

Manolis Sofos, Graikija

Sakoma, kad dauguma žmonių bent du kartus gyvenime visiškai ir iš esmės keičia savo profesinę veiklą. Tik nedaugelis žmonių dar vidurinėje ar netgi pradinėje mokykloje pasirenka profesinę veiklą, idealiai atitinkančią jų poreikius, ir stebėtinai laimingai dirba tame pačiame darbe visą savo gyvenimą. Nepaprastai greitai keičiantis technologijoms ir viskam aplinkui, tikimybė pasilikti tame pačiame darbe nuo mokyklos baigimo iki pensijos beveik neįmanoma. Taigi, kaip pradinio, o vėliau ir viduriniojo, ugdymo sistema padeda mokiniams pasirinkti savo pirmąją profesinę veiklą?

Pradinis mokymas turėtų suteikti mokiniams ne tik įgūdžių, bet ir visos savo asmenybės kaip visumos suvokimą tam kad jie būtų geriau pasirengę savo būsimai profesinei veiklai ir taptų gerais bei patenkintais darbuotojais, draugais, partneriais, tėvais ir pan.

Toliau pateikiamas sąrašas įgūdžių, kurie galėtų būti puikiai plėtojami ir padėtų mokiniams pažinti save ir kitus bei kūrybiškai planuoti savo ėjimą sėkmingo profesijos pasirinkimo link.

Pagrindiniai įgūdžiai

1. Skaitymas:

Atpažinti susijusius faktus; surasti informaciją knygose ar vadovėliuose; susirasti nežinomų žodžių reikšmes; įvertinti ataskaitų tikslumą; ieškant informacijos naudotis kompiuteriais.

2. Rašymas:

Laiškuose ir ataskaitose mintis dėstyti išsamiai ir atidžiai vartojant tinkamas gramatines formas, rašybą ir skyrybą; informacijai perduoti naudotis kompiuteriais.

3. Matematika

Sprendžiant uždavinius naudoti skaičius, trupmenas ir procentus; naudoti lenteles, grafikus ir diagramas; naudotis kompiuteriu skaitmeninei informacijai įvesti, ją gauti ir perduoti.

4. Kalbėjimas:

Prieš auditoriją kalbėti aiškiai; pasirinkti tinkamą kalbą, balso toną ir gestus.

5. Klausymasis:

Atidžiai išklaudyti, ką sako kitas asmuo, įsidėmint balso toną ir kūno kalbą; reaguojant parodyti, kad suprantama tai, kas buvo pasakyta.

Žmogiškieji įgūdžiai:

1. **Socialiniai:**

rodyti supratimą, draugiškumą ir pagarbą kitų jausmams; ginti savo nuomonę, kai tinkama; domėtis tuo, ką sako kiti ir kodėl jie atitinkamai kalba ir elgiasi.

2. **Derybiniai:**

Nustatyti bendrus skirtingų šalių tikslus; aiškiai išdėstyti savo požiūrį; suprasti kitos šalies požiūrį; išnagrinėti galimus pasirinkimus; daryti protingus kompromisus.

3. **Vadovavimo:**

Išreikšti mintis ir jausmus siekiant pagrįsti požiūrį; paskatinti ar įtikinti; pozityviai pasinaudoti taisyklėmis ar vertybėmis; pademonstruoti gebėjimą priversti kitus tikėti ir pasitikėti jūsų kompetencija ir garbingumu.

4. **Komandinio darbo:**

Prisidėti prie grupės idėjų ir pastangų; atlikti savo darbo dalį; paskatinti komandos narius; atsiriboti nuo skirtumų siekiant bendros naudos; atsakingai kritikuoti esamą tvarką, politiką ar autoritetus.

5. **Kultūrinės įvairovės:**

Gerai sutarti su žmonėmis turinčiais skirtingą etninį, socialinį ar išsilavinimo pagrindą; suprasti skirtingų grupių kultūrinius; padėti šių grupių žmonėms kultūriškai prisitaikyti, jei to reikia.

Asmeninės savybės

1. **Savigarba:**

Suvokti kaip nuo įsitikinimų priklauso tai, kaip žmogus jaučiasi ar veikia; *įsiklausyti* ir nustatyti neracionalius ar žalingus įsitikinimus, kuriuos galite turėti; ir suvokti, kaip juos pakeisti, kai jie atsiranda.

2. **Savivalda:**

Atidžiai vertinti savo žinias ir įgūdžius; užsibrėžti konkrečius, realius, asmeninius tikslus: stebėti pažangą jų siekiant.

3. **Atsakomybė:**

Smarkiai dirbti siekiant tikslų, net jeigu užduotis nėra maloni; darbą atlikti kokybiškai; rodyti aukštus dalyvavimo, sąžiningumo, energijos ir optimizmo standartus.

Mąstymo įgūdžiai:

1. Kūrybiškas mąstymas:

Laivai naudotis vaizduote, naujai derinant idėjas ir informaciją; ieškoti ryšių tarp idėjų, kurios atrodo visiškai nesusijusios.

2. Problemų sprendimas:

Atpažinti problemą; nustatyti, kodėl tai yra problema; rasti sprendimą ir jį įgyvendinti; stebėti, kaip sprendimas padeda; ką reikia iš naujo peržiūrėti.

3. Sprendimų priėmimas:

Nustatyti tikslus; rasti alternatyvas ir rinkti informaciją apie jas; įvertinti visus už ir prieš; pasirinkti geriausią alternatyvą; suplanuoti kaip įgyvendinti savo pasirinkimą.

4. Vizualizacija:

Žiūrėdami į planą ar projektą, įsivaizduokite pastatą, objektą ar sistemą.

(šis sąrašas jokių būdu nėra išsamus)

Toliau pateikiamuose programos kontūruose nagrinėjami trys mokinių raidos aspektai:

1. Socialinė/ asmeninė raida
2. Akademinė raida
3. Profesinė raida

Kiekvienas aspektas apima keletą įgūdžių, kurie gali būti išugdyti per pamokas, suplanuotas ir vedamas kaip siūloma.

Pamoka pradedama tema, susijusia su pirmuoju (socialinės/asmeninės) raidos aspektu. Papildomos temos / užduotys gali būti duodamos kaip papildoma veikla, susijusi su pradine tema arba dėstomos kaip atskiros temos pagal atitinkamus metmenis.

dabar

Mokykla: Rodo 8-oji pradinė mokykla

Mokytojas: Manolis Sofos

Temos aprašymas:

<p>Tikslai:</p> <ul style="list-style-type: none"> – ugdyti mokinių pasitikėjimą savimi; – analizuoti teigiamus rolių modelius; – ugdyti gebėjimą analizuoti save, savo stipriąsias <p>Sąvokos:</p> <p>Pasiekimai; galimybės; savęs vertinimas</p> <p>Metodai ir strategijos:</p> <p>KMU schema, individualus darbas, diskusija, teksto skaitymas su žymėjimu.</p> <p>1 pakopa: Žadinimas</p> <p>mokiniai prašomi papasakoti apie savo herojus – žmones, į kuriuos jie nori būti panašūs. Kokios jų savybės juos traukia? Kodėl mes vadiname šiuos žmones herojais? Ką jie nuveikė tokio ypatingo?</p> <p>2 pakopa: Prasmės suvokimas</p> <p>Mokiniai skaito tekstą. Skaitydami tekstą žymi (+) naują informaciją, (–) vietas, su kuriomis nesutinka arba norėtų paprieštarauti, (?) nesuprantamą informaciją, (*) informaciją, kuri jiems yra nauja. Žymėjimas priklauso nuo kiekvieno mokinio žinių ir patirties.</p> <p>3 pakopa: Apmąstymas</p> <p>moksleiviai aptaria, kas jiems buvo nauja, nežinoma, nesuprantama. Ar tekstas pakeitė jo suvokimą apie herojus. Jei taip, tai kaip.</p> <p>Priemonės:</p> <p>tekstas</p> <p>Rezultatai:</p> <p>Mokiniai išmoks laisvai ir argumentuotai reikšti savo mintis</p> <p>Vertinimas ir įvertinimas:</p> <p>Grupinė refleksija</p>	<p>Tikslinė grupė:</p> <p>10–12 metų moksleiviai</p> <p>Trukmė:</p> <p>90 minučių;</p> <p>Bendri metodai:</p> <p>Individuali veikla, grupinė veikla, rolių žaidimas, diskusija, atviri klausimai</p> <p>Integracija į mokymo turinį:</p> <p>AŠ ir mano pasaulis, koks aš esu</p> <p>Papildomos priemonės:</p> <p>Nuotraukos, tekstai, internetas</p> <p>Namų darbai:</p> <p>“Kuriuo žmogumi jūs labiausiai žavitės ir kodėl”</p> <p>Specifiniai rezultatai:</p> <p>Moksleiviai supras, kad teigiami herojai pasižymi skirtingomis savybėmis, įgis savęs analizavimo įgūdžių</p> <p>Papildomos temos:</p> <p>Veikla 2.1 “Problemos sprendimo žingsniai”</p>
--	--

TEKSTAS

Aklųjų rašto išradėjas

Algirdas Sabaliauskas

Tėvas kažkur išėjo, ir balniaus dirbtuvėje berniukas liko vienas. Luji tik treji metai, tačiau jis gerai žino, kaip tėvo rankose didžiulis peilis vikriai raižo storos odos gabalus. Kodėl nepamėginus jam pačiam? Mažylis nutveria peilį ir bando pjauti. Tačiau silpnutės rankos neišlaiko sunkaus peilio, šis sprūsta, ir aštrūs ašmenys įsirėžia berniukui į akį. Po keleto savaičių Luji jau visiškai aklas.

Ši šurpi nelaimė įvyko 1812 metais nedideliame Prancūzijos miestelyje. Tačiau, kaip kartais esti pasaulyje, ši nelaimė kartu buvo laimė milijonams kitų nelaimingų žmonių.

Kai atėjo metas Luji mokytis, tėvas už rankos jį nuvedavo į miestelio mokyklą, pasodindavo kamputyje į suolą, o po pamokų parsivesdavo namo. Berniukas klausydavo, ką pasakoja mokytojas, ką atsakinėja mokiniai. Nei skaityti, nei, rašyti jis nemokėjo, ir niekas net neįsivaizdavo, kad šių dalykų jis galėtų kada nors išmokti.

Išmokyti Luji rašto ryžosi tėvas. Sumanus balnius į storą lentą prikalinėjo vinių, kad jų galvos lyg punktyro taškeliai vaizduotų raidžių linijas. Berniukas, pirštais apčiuopinėdamas šias vinių raides, išmoko visą alfabetą, perskaitydavo net paprastesnius žodžius, tačiau knygos iš vinių nesukalsi...

Gerokai dar prieš tai prancūzas Valentinas Aji pamėgino mokyti elgetaujantį aklą berniuką. Pagamino jam medines raides. Berniukas jas lengvai išmoko. Mokytojas stebėjosi mokinio pirštų jautrumu, o vieną kartą buvo tiesiog apstulbintas, jog berniukas savo pirštais "mato". o buvo taip. Tvarkydamas mokytojo stalą, berniukas rado kažkokių popierių ir pirštais apčiuopė rašytas plunksna labiau įspaustas raides.

1784 metais Valentinas Aji Paryžiuje įsteigė pirmąją pasaulyje aklyjų mokyklą. Šios mokyklos mokiniai jau skaitė ant plonų kartono lapų iškilusias raides. Raidės būdavo išspausdinamos specialiu švino šriftu.

Į šią mokyklą buvo atvežtas ir mums jau pažįstamas balniaus sūnus Luji Brailis. Luji netrukus tapo geriausiu mokyklos mokiniu. Jis puikiai skaitė naujuoju aklyjų raštu. Bet šis raštas buvo labai netobulas. Skaityti jį perskaitysi, tačiau rašyti patiems mokiniams praktiškai būdavo neįmanoma.

Prancūzų artilerijos kapitonus Šarliui Barbjė į galvą šovė mintis, jog raides galima žymėti taškais, išmuštais ant plono kartono lapų. Luji buvo dvylikos metų, kai naująją aklyjų rašto sistemą pradėta naudoti jo mokykloje. Išmoko jis ir šią, bet berniuko ji toli gražu nepatenkino, per daug sunki. Trejus metus jis atkakliai ieško naujų būdų sukurti tobulesnę raštą, norėdamas palengvinti savo ir savo nelaimės brolių likimą. Pagaliau pavyksta. Brailis apskaičiuoja, jog šeši įvairiose kvadrato vietose išdėstyti taškai leidžia pažymėti šešiasdešimt rašto ženklų, o jų užtektų ir alfabeto raidėms, ir skaičiams, ir kitokiems simboliams. Vienu paprastu tašku jis pažymi visų nuolat vartojamą ir daugelyje kalbų alfabetą pradedančią a. Penkiolikametis Luji Brailis pasiūlo savo sistemą. Iš pradžių į ją žiūrima su įtarimu. Išspausdinama ji tik 1829 metais, kai Brailis buvo jau ne mokinytis, o tos pačios mokyklos mokytojas. 1837 metais šia sistema išleidžiama pirmoji knyga – Prancūzijos istorija, po metų –

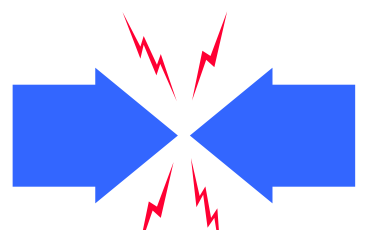
aritmetikos vadovėlis.

Luji Brai'is buvo ir talentingas muzikantas. Jis puikiai mokė muzikos ir savo akluosius mokinius. Naująją sistemą Brailis pritaikė ir gaidoms užrašyti.

Gimsta ir miršta žmonės vieną kartą. Bet laidojami jie kartais kelis kartus. Du kartus prancūzai palaidojo ir Lujį Brailį. Pirmą kartą 1852 metų žiemą laidojo paprastą Paryžiaus aklųjų mokyklos mokytoją, o 1952 metais, minėdami Brailio mirties šimtmečio jubiliejų, laidojo jau visame pasaulyje vartojamo aklųjų rašto išradėją, palaidojo dabar Prancūzų panteone šalia didžiųjų šios tautos sūnų.

Lietuvių kalbai Brailio raštą 1927 metais pritaikė Pranas Daunys kovose už Lietuvos Nepriklausomybę sužeistas ir netekęs regėjimo.

PROBLEMOS SPRENDIMO ŽINGSNIAI

1. NUSTATYTI PROBLEMĄ
2. SUGALVOTI GALIMUS SPRENDIMUS
3. IŠSIRINKTI VIENĄ
4. IŠVARDINTI VEIKSMUS, REIKALINGUS PROBLEMAI IŠSPRĘSTI
5. ĮVERTINTI SPRENDIMĄ

Situacija:

Žingsniai

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Raidos aspektai	Igūdžiai	Siekiami tikslai	Pamokos temos / užduotys
Socialinis / asmeninis	1. Savęs suvokimas ir savęs priėmimas (pripažinimas) 2. Problemų sprendimo ir sprendimų priėmimo įgūdžiai	1.1 Išugdyti teigiamą požiūrį į save. 2.1 Suprasti, kaip spręsti problemas ir priimti sprendimus.	<i>Stilingas mokymasis</i> <i>Žingsniai problemos sprendimo link</i>
Akademinis	3. Savivaldos įgūdžiai mokantis	3.1 Suprasti su mokslo pasiekimais susijusius požiūrius ir elgesį. 3.2 Formuluoti iššaukiančius akademinis tikslus ir sudaryti planus jiems pasiekti.	<i>Dalyko esmė</i> <i>Tikslai</i>
Profesinis	4. Profesinės ir lavinimosi žinios 5. Profesinio planavimo įgūdžiai	4.1 Nustatyti asmeninius interesus, gebėjimus ir vertybes. 5.1 Suprasti kaip vyksta profesinis planavimas. 5.2 Nustatyti netradicines profesijas	<i>Viskas apie mane</i> <i>Tinkamos profesinės veiklos pasirinkimas</i> <i>Netradicinių profesijų nustatymas</i>

Asmeninė / Socialinė raida

Igūdis: 1. Savivoka ir savęs pripažinimas

Tikslas: 1.1 Išugdyti teigiamą požiūrį į save.

Pamokos tema: Mokymosi stilius

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 30–45 min.

Medžiaga

Užduotis „Mokymosi stilius“.

Įvertinimas

Mokiniai nustatys savo individualų mokymosi stilių pildydami užduoties lapą.

Eiga

Mokiniai pildo užduoties „Mokymosi stilius“ lapus.

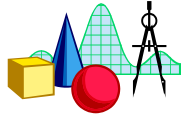
Jie peržiūri savo rezultatus ir sulygina savo mokymosi stilių.

Mokytojas veda diskusiją, paklausdamas mokinių, koks mokymosi stilius geriau atitiktų konkrečius darbus.

MOKYMOSI STILIUS

Vieni žmonės geriausiai mokosi tyliai mąstydami vienuoje, kiti mėgsta išsikalbėti. Foninė muzika ar triukšmas netrukdo vieniems, tačiau kiti teikia pirmenybę ramesnėms vietoms. Tyrimai rodo, kad mes geriau dirbame, kai atsižvelgiame į savo mokymosi poreikius ir privalumus.

Pažymėkite langelį šalia tų punktų, kurie tinka jums apibūdinti. Sudėkite visus kiekvienos dalies punktus ir užrašykite tris geriausius iš toliau pateikiamų mokymosi stilius.

ŽODINIS

1. Geriausiai išmokstu skaitydamas knygas. _____
2. Daug išmokstu klausydamasis. _____
3. Man tikrai patinka paaiškinti dalykus. _____
4. Man lengva ir džiugu mokytis. _____
5. Lengvai prisimenu dalykus, kurių mokausi. _____

Iš viso _____

MUZIKINIS

1. Lengvai įsimenu informaciją, jei ji perteikiama su muzika. _____
2. Negaliu susikaupti, jei nėra foninės muzikos. _____
3. Man lengva pagauti ritmą. _____
4. Visada prisimenu dainas, kurias išgirstu. _____
5. Galiu lengvai pakartoti girdėtus garsus ir muziką. _____

Iš viso _____

MATEMATINIS

1. Man sekasi spręsti uždavinius su simboliais. _____
2. Man patinka dirbti su skaičiais. _____
3. Man lengva atsakyti remiantis čia pat esama informacija. _____
4. Aš geriau įsimenu informaciją, jei ji išdėstyta logine tvarka. _____
5. Galiu lengvai pritaikyti naują informaciją senoms formulėms. _____

Iš viso _____

VAIZDINIS

1. Diagramos ir paveikslėliai man padeda suvokti naujas mintis. _____
2. Duokite man žemėlapij ir aš bet kur rasiu kelią. _____
3. Aš geriau pirma pažiūrėsiu į dirbantį meistrą ir tik paskui pamėginsiu pats. _____
4. Man lengviau išmokti ką nors nauja, jei tai pavaizduota grafiškai ar lentelėje. _____
5. Man norisi aiškinti mintis piešiant paveikslėlius. _____

Iš viso _____

KŪNIŠKAS

1. Mokausi darydamas. _____
2. Man patinka veikla, kai reikia vaikštinėti. _____
3. Dažnai išmokstu pamėgdžiodamas kitus. _____
4. Man geriau paaiškinti savo mintis suvaidinant jas vaidmenų žaidimuose. _____
5. Man patinka fizinių pastangų reikalaujančios užduotys. _____

Iš viso _____

TARPASMENINIS

1. Daug išmokstu per diskusijas. _____
2. Man geriau sekasi dirbti grupėje. _____
3. Lengvai suprantu, ką kiti žmonės galvoja ar ko nori. _____
4. Sužinau apie kitus įsigilindamas į jų požiūrį. _____
5. Man geriau priimti informaciją iš žmonių negu iš knygų. _____

Iš viso _____

TARPASMENINIS

1. Man geriau mokytis tyliai mąstant. _____
2. Man lengviau prisiminti dalykus, kai galiu juos susieti su savo patirtimi. _____
3. Man dažniau sekasi, kai pasitikiu savo intuicija. _____
4. Man geriau kalbėti apie jausmus negu apie abstrakčias idėjas. _____
5. Man patinka apmąstyti įvairias idėjas, kai esu vienas. _____

Mano trys geriausi mokymosi stiliai:

Iš viso _____

Iš viso _____

Asmeninė / socialinė raida

Įgūdžiai : 2. Problemų sprendimo ir sprendimų priėmimo įgūdžiai

Tiksiai: 2.1 Suprasti, kaip spręsti problemas ir priimti sprendimus.

Pamokos tema: Problemos sprendimo žingsniai

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 30–45 min

Medžiaga

Užduotis „Interaktyvus problemos sprendimas“.

Įvertinimas

Mokiniai suvoks problemos sprendimo žingsnius ir pritaikys juos sprendžiant gyvenime iškilančias problemas.

Eiga

Mokytojas veda diskusiją apie problemas, su kuriomis mokiniai gali susidurti, pavyzdžiui: gyvenimas su ku nors, bendraamžių spaudimas, ir pan.

Mokytojas parodo penkių žingsnių problemos sprendimo schemą ir pereina kiekvieną žingsnį.

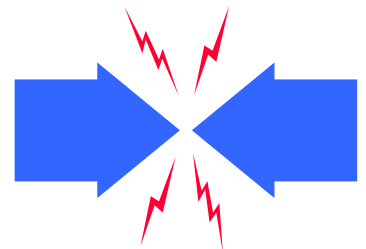
Mokytojas padalina klasę į grupes po 4–5 dalyvius.

Kiekvienai grupei duodamas užduoties lapas su gyvenimiškais problemomis. Grupė suranda bendrą galimą sprendimą naudodama problemos sprendimo žingsnius.

Kiekviena grupė užrašo savo sprendimą užduoties lape ir žodžiu praneša apie jį visai klasei.

PROBLEMOS SPRENDIMO ŽINGSNIAI

1. NUSTATYTI PROBLEMĄ
2. SUGALVOTI GALIMUS SPRENDIMUS
3. IŠSIRINKTI VIENĄ
4. IŠVARDINTI VEIKSMUS, REIKALINGUS PROBLEMAI IŠSPRĘSTI
5. ĮVERTINTI SPRENDIMĄ

Naudokite penkis žingsnius šiai problemai išspręsti.

Situacija: **BARNIS** (Mokytojas jus apibarė arba nutildė.)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Situacija: **MELAS** (draugas pasakė netiesą apie jus.)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Situacija: **DINGĘ PRIEŠPIEČIAI** (Kąkas paėmė jūsų priešpiečius ir jūs žinote, kas tai galėjo padaryti)

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Akademinė raida

Igūdis: 3. Savivaldos įgūdžiai mokantis

Tikslai: 3.1. Suprasti požiūrius ir elgesį, susijusį su pasiekimais moksle.

Pamokos tema: Dalyko esmė

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 30–45 min

Medžiaga:

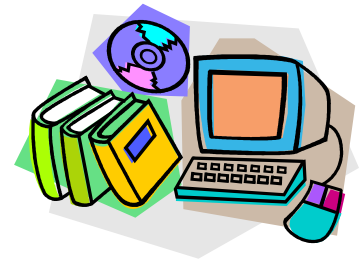
Užduotis „Dalyko esmė“.

Įvertinimas:

Mokiniai sugebės apibūdinti mokyklos užduotis, o panašūs įgūdžiai yra esminiai ir sėkmingai karjerai.

Eiga:

1. Pradėkite pamoką kalbėdami apie dalykus, kurių išmokote mokykloje ir kaip jie susiję su jūsų darbu.
2. Išdalinkite užduoties „Dalyko esmė“ lapus ir tegu mokiniai juos pildo..
3. Tegu klasė aptaria rezultatus diskusijoje.

DALYKO MEDŽIAGA

1 dalis

Žemiau yra pateikiamas sąrašas darbų, kuriuos jūs privalote atlikti mokykloje. Pažymėkite tuos, kuriuos jūs atlikote praėjusią savaitę. Prie kiekvieno darbo pažymėkite:

	<u>Patiko</u>	<u>Nepatiko</u>	<u>Nesvarbu</u>
__ Sudėtis	_____	__ Klasės tvarkymas	_____
__ Rašymas	_____	__ Knygų skaitymas	_____
__ Kalbėjimas prieš klasę	_____	__ Darbas kompiuteriu	_____
__ Vaidyba/dainavimas	_____	__ Darbas grupėse	_____
__ Piešimas	_____	__ Žaidimas lauke	_____

2 dalis

Žemiau pateikti darbų pavadinimai. Surašyk veiklas iš prieš tai buvusios užduoties, kurios yra atliekamos kiekviename darbe.

Architektas _____

Reklamos agentas _____

Virtuvės asistentas _____

Meteorologas _____

Mokslininkas _____

Dainininkas _____

Renginių organizatorius _____

Mokytojas _____

Akademinė raida

Igūdžiai: 3. Savivaldos igūdžiai mokantis

Tikslas: 3. 2. Formuluoti iššaukiančius akademinis tikslus ir sudaryti planus jiems pasiekti.

Pamokos tema: Tikslai

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 30–45 min

Medžiaga

Užduoties „Ilgalaikiai ir trumpalaikiai“ lapas.

Įvertinimas

Mokiniai sugebės atskirti tolimus ir artimus tikslus bei veiksmus, reikalingus jiems pasiekti.

Eiga

1. Mokytojas veda diskusiją apie ilgalaikius ir trumpalaikius tikslus.
2. Mokytojas duoda kiekvieno iš jų pavyzdžių.
3. Išdalykite užduoties „Ilgalaikiai ir trumpalaikiai“ lapus ir paaiškinkite kaip juos pildyti.
4. Paskatinkite klasės diskusiją apie užpildytus lapus.

TIKSLAI

ILGALAIKIAI IR TRUMPALAIKIAI TIKSLAI!

TIKSLAI yra tai, ko jūs norite pasiekti.

Trumpalaikiai tikslai yra tie, kuriuos jūs planuojate pasiekti artimiausioje ateityje, pavyzdžiui po dienos ar dviejų, kitą savaitę.

Ilgalaikiai tikslai – kuriuos jūs planuojate pasiekti ateityje, pavyzdžiui po kelių mėnesių ar metų.

T Parašykite 3 savo trumpalaikius tikslus

1. _____

2. _____

3. _____

I Parašykite 3 savo ilgalaikius tikslus

1. _____

2. _____

3. _____

Išsirinkite po vieną trumpalaikį ir vieną ilgalaikį tikslus ir parašykite, kaip jūs planuojate jų siekti.

Profesinė raida

Igūdžiai: 4. Profesinės ir pedagoginės žinios

Tikslai: 4.1. Nustatyti asmeninius interesus, galimybes ir vertybes.

Pamokos tema: Viskas apie mane

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 30–45 min

Medžiaga

Užduoties „Viskas apie mane“ lapai

Įvertinimas

Mokiniai apibrėš savo asmeninius interesus, gabumus ir vertybes pildydami užduoties „Viskas apie mane“ lapą.

VISKAS APIE MANE

Užduotis: pabaikite teiginius.

Aš laimingiausias kai _____

Man patinka žaisti su _____

Mano geriausias draugas šiais metais yra _____

Aš nesigailiu kai _____

Kai aš turiu laiko, man patinka _____

Man patinka klausytis _____

Man geriausiai sekasi _____

Aš pats sau patinku, nes _____

Vienas dalykas, kurį pakeisčiau savyje, yra _____

Kai aš turiu problemų, aš _____

Man nepatinka _____

Aš geriausiai sutariu su savo tėvais, kai _____

Aš pykstu, kai _____

Man reikia pagalbos, kai _____

Geriausiai mokykloje man sekasi _____

Įgūdžiai: 5. Profesinio planavimo įgūdžiai

Tikslai: 5.1 Suvokti profesinio planavimo procesą.

Pamokos tema: Tinkamos profesijos pasirinkimas

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 30–45 min

Medžiaga

Užduoties „Tinkamos profesijos“ lapas.

Įvertinimas

Mokiniai nustato savo esamus interesus ir gabumus bei susieja juos tu būsima profesija.

Eiga

Mokytojas veda diskusiją apie penkias gabumų kategorijas:

fiziniai, kūrybiniai, akademiniai, socialiniai ir mechaniniai.

Duokite kiekvienam mokiniui po užduoties „Tinkamos profesijos“ lapą.

Paprašykite mokinių užpildyti lapus ir palyginti savo interesus ir gebėjimus su penkiomis juos dominančiomis profesijomis. Tegu jie nusprendžia, kurie elementai padėtų arba trukdytų kiekvienoje iš profesijų.

TINKAMOS PROFESIJOS

Gebėjimai: **Fiziniai**

Kokia sporto šaka arba sportinis žaidimas tau labiausiai sekasi?

Pavyzdys: Aš galiu greitai bėgti.

- 1.
- 2.
- 3.

Kūrybiniai

Ką esate pats sukūręs?

Pavyzdys: Aš sukūriau kvietimus į vakarėlį.

- 1.
- 2.
- 3.

Akademiniai

Koks dalykas mokykloje sekasi geriausiai?

Pavyzdys: Man patinka matematika, ypač žodiniai uždaviniai.

- 1.
- 2.
- 3.

Socialiniai

Kaip jums sekasi bendrauti su aplinkiniais?

Pavyzdys: Man geriausiai sekasi bendrauti su klasės draugais.

- 1.
- 2.
- 3.

Mechaniniai

Kokius prietaisus jūs galite sukonstruoti, pataisyti, sudėti iš dalių?

Pavyzdys: Aš galiu išardyti ir sudėti virtuvinį kombainą.

- 1.
- 2.
- 3.

Pomėgiai: Surašykite, ką jums patinka veikti laisvalaikiu.

Pavyzdys: keliauti.

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.
- 6.
- 7.
- 8.
- 9.
- 10.

Profesijos: Surašykite profesijas, kurios jums patiktų. Prie kiekvienos profesijos surašykite savo gebėjimus ir pomėgius, kurie padėtų siekiant karjeros kiekvienoje profesijoje.

Pavyzdys: žurnalistas A2, 3; F 1

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Profesinė raida

Norma: 5. Profesijos planavimo įgūdžiai.

Kompetencija: 5.2 Žinojimas apie skirtingas profesijas ir kintantį vyrų bei moterų vaidmenį.

Pamokos tema: Netradicinių profesijų nustatymas

Klasės lygis: penkta / šešta

Trukmė: 1 pamoka

Medžiaga:

Užduoties „Darbų sąrašas“ lapas

Popierius ir pieštukas.

Įvertinimas:

Mokiniai gebės nustatyti netradicinius darbus moterims ir vyrams.

Eiga:

1. Mokytojas veda klasės diskusiją apie neįprastas vyrų bei moterų profesijas. Tegu mokiniai sudaro dešimties darbų, kurie yra neįprasti vyrams, ir dešimties darbų, neįprastų moterims, sąrašą. Mokiniam padedant užrašykite dešimt neįprastų darbų vyrams ir dešimt neįprastų darbų moterims ant lentos ar didelio popieriaus lapo.

2. Tegu mokiniai pasirenka vieną iš dešimties darbų, kuris jiems būtų neįprastas. Tada tegu jie, analizuodami tam darbui reikalingus įgūdžius, nustato, ar jie arba kiti jų lyties atstovai galėtų būti įdarbinti tame darbe. Atsižvelkite į tokius dalykus:

a. Kokią veiklą tas darbas apima.

Kokie įgūdžiai reikalingi tai veiklai atlikti.

Kiek reikia mokymosi ar patirties išugdyti kiekvienam įgūdžiui.

3. Tegu mokiniai aptaria tokį klausimą iš savo tyrinėjimų.

a. Ar yra bent viena profesija susijusi su lytimi (t. y., ar gali tam tikrą darbą dirbti tik vienos lyties atstovai)? Kodėl? Ar galite sugalvoti išimčių?

Jeigu įgūdžiai nėra susiję su lytimi, kodėl vienos lyties atstovai nedirba tokio darbo?

Jei įgūdžiai nesusiję su lytimi, ar galima jų išmokti ar juos išugdyti? Jei ne, tai kodėl?

Ar jums patiktų dirbti tokį darbą? Kodėl arba kodėl ne.

DARBŲ SĄRAŠAS

Pažymėkite, kuriuos darbus sąrašė dažniau dirba moterys, kuriuos – vyrai.

DARBAI	VYRAI	MOTERYS
Lituotojas		
Bibliotekininkas		
Miškininkas		
Sekretorius		
Pradinės mokyklos mokytojas		
Fotografas		
Mokslininkas		
Auklė		
Pilotas		
Dailidė		
Teisininkas		
Sunkvežimio vairuotojas		
Taksi vairuotojas		
Architektas		
Seselė		
Dantų gydytojas		
Kasininkas		
Aktorius		
Modelis		
Banko darbuotojas		
Buhalteris		
Namų ekonomas		
Sodininkas		
Diktorius		
Paštininkas		
Muzikantas		
Profesionalus sportininkas		
Masažuotojas		
Redaktorius		
Kompiuterių specialistas		
Pardavėjas		

PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI: PAGRINDINIS UGDYMAS

Vaiva Vaicekauskienė,
Švietimo plėtotės centro Švietimo monitoringo skyriaus
vyresnioji specialistė,
Lietuva

TEMA „PRIĖMIMAS Į DARBĄ“

Skirta: 10 klasei.

Dalykas: pilietinis ugdymas.

Tikslai ir uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kokie turėtų būti priėmimo į darbą principai.
2. Pagilinti teisingumo ir nešališkumo supratimą.
3. Sudaryti sąlygas įvertinti savo kaip būsimo darbuotojo savybes.

Šaltiniai ir priemonės:

- Pasakojimas „Beveik detektyvinė istorija“
- Pratimas „Gerbiamas mokyklos direktoriau...“

Metodai: diskusija, analizė, pasakojimas, darbas mažomis grupėmis.

Eiga

1. Grupei perskaitoma „Beveik detektyvinė istorija“. Ją išklauses kiekvienas grupės narys gali pateikti savo prielaidą, kas iš tiesų atsitiko, arba klausimus. Mokytojas gali atsakinėti į klausimus tik žodžiais „taip“ arba „ne“ ar „teisinga“ arba „neteisinga“. Jeigu grupė „įstringa“, galima jai „pasufleruoti“ tokius dalykus:

- žmogaus amžius, išvaizda, apranga ir kilmė neturi jokios reikšmės;
- visi kandidatai užpildė prašymus priimti į darbą vienodai gerai;
- vadovas nebuvo pažįstamas su jais iš anksto.

Spėliojama tol, kol atspėjama, kas iš tiesų galėjo atsitikti, arba kol pavargstama. Šiuo atveju mokytojas pasako teisingą atsakymą.

2. Mokytojas arba vienas iš anksto paskirtas mokinys lentoje turėjo surašyti visus grupės spėliojimų variantus. Dabar jie apžvelgiami ir aptariama:

- kuo dažniausiai buvo įtariamas darbdavys ir priimtasis į darbą;
- kuo remiantis taip buvo manoma.

3. Kiekvienas mokinys turi surašyti:

- a. visus jam žinomus ar įsivaizduojamus būdus, kaip vadovai ieško naujų darbuotojų ir juos priima į darbą;
- b. išrinkti iš šio sąrašo būdus, kuriuos patys taikytų, jeigu būtų darbdaviai;
- c. išrinkti būdus, kuriais norėtų būti priimti į darbą, jei patys jo ieškotų.

Atsakymai surašomi toliau pateiktoje lentelėje (pradedama pildyti nuo vidurinės skilties, vėliau kairėje ir dešinėje skiltyse tik pažymimi paukščiukai.

B. Jeigu aš būčiau darbdavys, priimčiau darbuotojus taip.	A. Darbdaviai ieško naujų darbuotojų / priima juos į darbą taip.	C. Jeigu aš ieškočiau darbo, norėčiau, kad būtų priimama taip.
√	√

4. Klasė susėda mažomis grupelėmis, pasikeičia savo užpildytais lentelėmis ir jas perskaito.
5. Kiekviena grupelė gauna užduotį atsakyti į klausimus:
 - Kaip turėtų būti priimama į darbą valstybinėse įstaigose?
 - Ar turėtų skirtis priėmimo į darbą valstybinėse įstaigose ir privačiose įmonėse procedūros? Kodėl turėtų arba neturėtų?

Atsakymus ir argumentus grupelės pateikia klasei.
6. Kiekvienam mokiniui išdalijamos pratimo „Gerbiamas direktoriau...“ kopijos. Skiriama laiko pagalvoti, kaip jas užpildytų. Kitas variantas – anketas užpildo nežinomas klasės draugas. Pratimo paskirtis – kritinė savianalizė.

PRIEDAI

Beveik detektyvinė istorija

Tai įvyko pirmojoje XIX a. pusėje. Vienas žmogus norėjo gauti darbą nedidelėje įstaigoje. Apie laisvą darbo vietą perskaitė skelbime. Atėjęs į triukšmingą įstaigą, užpildė anketą, kurią jam padavė sekretorė, ir ėmė laukti savo eilės. Jis sėdėjo greta dar keturių kandidatų, atėjusių anksčiau.

Netikėtai po poros minučių jis atsistojo ir įėjo į vadovo kabinetą. Šis pranešė kitiems kandidatams laukiamajame, kad jau išsirinko darbuotoją. Žmonės, atėję anksčiau pasipiktino. Jų protestai baigėsi, kai vadovas paaiškino, kodėl pasirinko šį darbuotoją.

Kodėl?

Atsakymas:

Triukšmingoji įstaiga buvo telegrafas (juk tai pirmoji XIX a. pusė). Vadovas ieškojo telegrafisto. Priimtas žmogus buvo vienintelis, kuris netilstančiame triukšme išgirdo Morzės abėcėle perduotą pranešimą: „Kandidate laukiamajame, jeigu jūs tai supratote, nelaukdamas eikite į mano kabinetą“. Tokiu būdu buvo patikrinti profesiniai kandidatų gebėjimai.

PRATIMAS. Darbdaviai labai dažnai priima darbuotojus remdamiesi rekomendacijomis. Įsivaizduok, kad vieną dieną Tavo mokyklos direktorius gauna tokį laišką:

Gerbiamas mokyklos direktoriau,

Buvęs Jūsų mokyklos mokinys..... ieško darbo mano vadovaujamoje įmonėje. Žinau, kad niekas taip gerai nepažįsta jaunuolių, kaip jų mokytojai. Būsime labai dėkingi, jei Jūs atsakysite į keletą klausimų apie jo charakterį. Jūsų suteikta informacija yra konfidenciali ir bus naudojama tik kandidato tinkamumui gauti darbą įvertinti.

CHARAKTERISTIKA

Kiek metų Jūs pažinojote šį asmenį?

Kaip Jūs jį apibūdintumėte? Prašome apibraukti tinkamą žodį ir šiek tiek plačiau paaiškinti savo nuomonę:

A. Sąžiningas / Nesąžiningas

.....
.....

B. Darbštus / Tingus

.....
.....

C. Darbo grupėje gebėjimai:

Visada gerai dirba grupėje / Kartais gerai dirba grupėse / Nepritampa grupėje

D. Darbo grupėje nuostatos (galite pažymėti kelis atsakymus):

a. padeda kitiems / nepadeda kitiems

b. rūpinasi bendru grupės rezultatu / rūpinasi tik asmenine sėkme / apskritai nesirūpina rezultatu

c. bendradarbiauja / konkuruoja

E. Lyderio savybės:

a. linkęs vadovauti / nelinkęs vadovauti / kartais vadovauja

b. gali prisiimti atsakomybę už kitus, bendrą darbą / neprisiima atsakomybės

Ką parašytų šioje anketoje apie Tave direktorius arba mokytojai?

Vaiva Vaicekauskienė,
Švietimo plėtotos centro Švietimo monitoringo skyriaus
vyresnioji specialistė,
Lietuva

TEMA „DARBO PASIRINKIMAS“

Skirta: 9–10 klasėms.

Dalykas: etika, psichologija (galima taikyti ir papildomojo ugdymo užsiėmimams).

Tikslai ir uždaviniai:

1. Išsiaiškinti kriterijus, kuriais remdamiesi mokiniai planuoja savo karjerą.
2. Pasverti ir įvertinti darbo pasirinkimo kriterijus.

Priemonės ir šaltiniai:

Padalomoji medžiaga (žr. priedus).

Metodai: individuali refleksija; diskusija; debatai.

Eiga

1. Įvadas apie profesijos, darbo pasirinkimą (mokytojo nuožiūra, atsižvelgiant į kontekstą).
2. Mokiniam išdalijamos lapo su darbo pasirinkimo kriterijų aprašymu ir 1 bei 2 užduočių kopijos.
3. Individualiai atlikus 1 užduotį, rezultatai ir argumentai aptariami klasėje diskutuojant.
4. Individualiai atlikus 2 užduotį, daroma rezultatų suvestinė, tai yra:
 - pagal numerius mokinių sąrašuose suskaičiuojama, po kiek iš viso taškų surinko kiekvienas pateiktas pasirinkimas;
 - pasirinkimai „išrikiuojami“ (ranguojami) – kuo mažiau taškų jie surinko, tuo yra svarbesni¹;
 - rezultatai aptariami vadovaujant mokytojui.
5. Išdalijama trečios užduoties kopija. Užduotis individuali, tačiau galimi įvairūs jos atlikimo variantai. Pavyzdžiui, kam mokinytis yra gabus, ką daro gerai, nurodo draugai, o prieš pildant skiltį „Gyvenimas prasmingas, kai...“ atliekama užduotis „Kas daro gyvenimą vertą gyventi?“
6. „Debatai skrendant oro balionu“. Šios užduoties paskirtis – sudaryti sąlygas mokiniams palyginti savo pasirinktas profesijas su kitų pasirinktomis ir argumentuoti pasirinkimus. Mokinių prašoma pasirinkti po vieną profesiją, kuri jiems ypač patinka, ir mintyse atsakyti sau į klausimus:
 - kodėl ji man patinka?
 - kokia jos nauda kitiems žmonėms, visuomenei?

Paskui mokiniai suskirstomi grupelėmis po penkis. Paprašoma įsivaizduoti, kad kiekviena grupelė keliauja oro balionu, kuris nusileidžia per žemai. Balionas gali išlaikyti tik vieną žmogų. Tai bus žmogus, kuris įrodys klausytojams, kad jis kaip tam tikros profesijos atstovas yra pats

¹Galima nuspiešti stulpelinę diagramą, kad mokinių nuomonių pasiskirstymas būtų vaizdesnis.

naudingiausias. Kiekvienas gali kalbėti po 4 minutes. Kuris iš penkių keleivių turi būti paliktas, sprendžia kiti klasės mokiniai balsuodami.

7. Apibendrinti temą gali mokytojas arba patys mokiniai. Mokiniai atsako į klausimus:

- Ką naujo aš sužinojau apie draugus?
- Ką naujo sužinojau apie save?

PRIEDAI

Darbo pasirinkimo kriterijai

Priimant sudėtingus sprendimus atsižvelgiama į įvairias aplinkybes. Ne visos aplinkybės yra vienodai svarbios. Pavyzdžiui, renkantis mokyklą svarbiausia žinoti, ar geri joje mokytojai, o tai, ar mokyklos valgykloje parduodamos šiltos bandelės, yra ne svarbiausia aplinkybė. Svarbiausios aplinkybės, į kurias atsižvelgiama priimant konkrečius sprendimus, vadinamos **kriterijais**.

Kriterijais gali būti ir *priežastys*, dėl kurių ką nors nusprendžiame. Pavyzdžiui, į klausimą, kodėl mums patinka ar nepatinka koks nors žmogus, galime atsakyti: „Todėl, kad jis turi humoro jausmą“ arba „Todėl, kad jis piktas“. Humoro jausmas ir piktumas šiuo atveju yra žmonių vertinimo kriterijai.

Kartais kriterijai yra *lyginimo standartai*. Pavyzdžiui, B mokykloje mokytojai geresni nei A mokykloje, kurioje tu anksčiau mokeisi, tačiau dar yra C mokykla, kurios mokytojai geresni už B mokyklos mokytojus. Tad jeigu vertinsime B mokyklą taikydami vien mokytojų gerumo kriterijų, ji neatrodys pati geriausia.

Planuodami savo gyvenimą ir rinkdamiesi profesiją bei darbą žmonės taip pat taiko kriterijus.

1 užduotis. Kurį (kuriuos) iš šių kriterijų taikytum rinkdamasis darbą? Kurių netaikytum? Paaiškink, kodėl.

Aš ruošiuosi ieškoti darbovietės, kurioje:

- a) gausiu darbą, kuris man įdomus;
- b) yra daug šaunių jaunų darbuotojų;
- c) už darbą daug mokama;
- d) mažai darbo;
- e) ilgos pietų pertraukos, trumpa darbo savaitė;
- f) dirbant nuolat reikia mokytis;
- g) malonūs viršininkai;
- h) darbas atitinka mano sugebėjimus;
- i) gražus pastatas ir darbo vietos;
- j) galima užsidirbti papildomai.

2 uždutis. Pertvarkyk šį darbo pasirinkimo priežasčių sąrašą išrikiuodamas jas pagal svarbą, t. y. sunumeruok nuo pačios svarbiausios iki mažiausiai svarbios.

- ___ išlaikyti nuo manęs priklausomus žmones;
- ___ atlikti ką nors gera, prasminga pasaulyje;
- ___ pelnyti pagarbą, pripažinimą, prestižą;
- ___ įgyvendinti savo pašaukimą (tai, kam tik aš esu ypač gabus);
- ___ susikurti lengvą, malonų gyvenimą;
- ___ laikytis šeimos tradicijų, patenkinti tėvų lūkesčius;
- ___ mokytis, tobulėti;

kita (įrašyk) _____

Savais žodžiais argumentuok savo pirmąjį pasirinkimą

3 uždutis. Renkantis profesiją ar darbą dažniausiai naudojami keturi vertinimo kriterijai: įdomumas; gebėjimai; pajamos; prasmė. Norint pritaikyti šiuos kriterijus, reikia išsiaiškinti, kas *Tau* yra įdomu; ką gebi dirbti ar gerai atlikti; kokių pajamų tikiesi; kas daro Tavo gyvenimą prasmingą.

Man įdomu:	Stipriausieji mano gebėjimai:	Norėčiau uždirbti tiek, kad:	Gyvenimas prasmingas, kai:

Sudaryk kelių profesijų ar darbų, kuriuos norėtum pasirinkti, sąrašą. Įvertink šias profesijas remdamasis žemiau pateikta lentele:

Profesija, darbas	Įdomumas	Gebėjimai	Pajamos	Prasmė

Kas daro gyvenimą vertą gyventi?

Pratimas. Toliau išvardyti įvairūs dalykai, dėl kurių gali būti verta gyventi. Surikiuok juos pagal svarbą Tau. Jei kas nors nepaminėta, gali sąrašą papildyti.

- ___ žmogaus ryšys su žmogumi;
- ___ santaupos, namai, kolekcijos;
- ___ galimybė kurti, išrasti;
- ___ giminės tęstinumas;
- ___ galimybė keliauti, pažinti, atrasti;
- ___ tai, kad tave kas nors myli;
- ___ tai, kad tu ką nors myli;
- ___ išgarsėjimas, šlovė;
- ___ visokie įdomūs daiktai (kompiuteriai, automobiliai, garso grotuvai, dviračiai ir pan.);
- ___ pasaulio grožis;
- ___ tikėjimas amžinybe.

Gražina Grigonienė,
Elektrėnų „Ažuolyno“ vidurinės mokyklos etikos mokytoja
Lietuva

TEMA „POREIKIAI IR NORAI“

Skirta: 8–9 klasei.

Trukmė: 2 pamokos.

Tikslai ir uždaviniai:

1. Išsiaiškinti, kuo skiriasi poreikiai nuo norų.
2. Aptarti galimus poreikių ir norų realizavimo būdus.
3. Analizuoti poreikių ir norų sąsają su nesąžiningumu, galimybe pasinaudoti tarnybine padėtimi ir kt.

Metodai: diskusija, situacijų analizė.

Eiga

Pasakojimas (10 min.).

Mokytojas pateikia poreikių ir norų apibrėžimus, klasifikuoja ir charakterizuoja poreikius, aptaria galimus poreikių ir norų realizavimo būdus.

1 uždutis: mokiniai sudaro sąrašą 10 dalykų, kurie jiems atrodo svarbūs. Mokiniais atlikus užduotį, kiekvienas garsiai pasako jam svarbius dalykus. Mokytojas juos užrašo lentoje. Mokiniai turi sugrupuoti poreikius ir norus į atskirus stulpelius. Mokinių nuomonės gali nesutapti. Tuomet reikėtų padiskutuoti, kodėl jie taip mano.

Diskusijos klausimai:

1. Kuo skiriasi poreikis ir noras?
2. Kodėl svarbu atkreipti dėmesį į kitų žmonių poreikius?
3. Ar pinigai yra poreikis (ar noras)?
4. Kaip poreikiai ir norai siejasi su nesąžiningumu, galimybe pasinaudoti tarnybine padėtimi ir kt.?

Mokytojas apibendrina mokinių atsakymus, plačiau analizuoja poreikių ir norų sąsają su nesąžiningumu, galimybe pasinaudoti tarnybine padėtimi.

2 uždutis: situacijų „maišelis“. Mokiniai dirba grupėmis. Mokytojas ant atskirų lapelių surašo įvairias situacijas ir sudeda į maišelį. Mokiniai traukia iš maišelio po vieną situaciją ir grupėse aptaria galimus sprendimo variantus.

Pavyzdžiui:

1. Labai noriu mokytis prestižinėje mokykloje, bet manęs nepriima, nes mano mokymosi vidurkis žemas. Ką daryti? Kur ieškoti pagalbos? Kas galėtų padėti?
2. Pažangiausi mūsų mokyklos mokiniai per vasaros atostogas turi galimybę išvažiuoti į poilsio stovyklą užsienyje. Man trūksta vieno balo, kad patektčiau į laimingųjų sąrašą. Ką daryti? Ar turiu šansų išvažiuoti į poilsio stovyklą užsienyje?

3. Norėjau tėvo mašina nuvežti draugus į diskoteką. Mus sustabdė policininkas. Vairuotojo pažymėjimo neturiu. Ar yra šansų išsisukti? O gal geriau prisiimti atsakomybę?

Mokytojas gali pateikti mokiniams patiems sugalvoti analogiškų situacijų ir jas kartu klasėje aptarti, paanalizuoti.

Antros pamokos pabaigoje mokytojas apibendrina mokinių išsakytas mintis.

PRAKTINIAI PAVYZDŽIAI: GIMNAZIJA

Dalykas: INFORMACINĖS TECHNOLOGIJOS

Jovyta Kumpienė, Kauno J. Jablonskio gimnazija, Lietuva

Pamokos tema: ĮSIDARBINIMO DOKUMENTŲ (CV) PARENGIMAS NAUDOJANT TABULIACIJĄ (MS WORD APLINKA)

Kam reikalingas CV?

Norėdami gauti trokštamą darbą, turime mokėti tinkamai save pristatyti galimam darbdaviui. Vienas plačiausiai naudojamų būdų tai padaryti – gyvenimo aprašymas, arba „CV“ (kai kuriose šalyse vietoje CV rašoma reziumė). Įvairiose šalyse taikomi skirtingi CV reikalavimai bei stiliai.

CV (curriculum vitae, lot. „gyvenimo istorija“) – tai būdas „pasiūlyti“ save darbdaviui. Radę Jus sudominusį skelbimą laikraštyje arba tiesiog teiraudamiesi firmoje, ar nėra laisvų darbo vietų, siunčiate savo gyvenimo aprašymą. Jūsų CV tikslas – pateikti save kaip įdomų, patrauklų ir kompanijai reikalingą žmogų, ir sulaukti pakvietimo į pokalbį su darbdaviu. Todėl Jūsų CV turi būti pats geriausias, koks tik įmanoma.

Darbdaviui potencialių darbuotojų CV yra geras būdas atskirti pelus nuo grūdų. Darbdaviai gauna šimtus CV, ir pirmiausia yra atmetami tie atsiuntusieji, kurių netinkamos tam tikros ypatybės (pvz. amžius, darbo patirtis arba kvalifikacija) bei **netvarkingi arba netinkamai surašyti gyvenimo aprašymai**. Taigi blogi, neturintys reikalingos informacijos, neatitinkantys konkretaus darbo reikalavimų, prastai paruošti CV keliauja į šiukšlių dėžę. Sekantis etapas – kas nors iš aukštesnio rango darbuotojų peržiūri (o gal net perskaito) likusius CV ir nusprendžia, ką verta kvieisti į pokalbį su darbdaviu.

DALYKINIS ŽAIDIMAS

Pasiūloma užduotis: įvertinti jau parašytus CV (*Pateikiami priede nr. 1*), naudojantis CV rašymo taisyklėmis (*Pateikiamos priede nr. 2*). Vertinimo kriterijai:

- pateikimo būdas (popierius, teksto išdėstymas ir šriftas)
- pateiktos informacijos svarba ir tikslingumas
- estetinis vaizdas CV

Grupėje aptariamos nagrinėtos CV ir išsakomos pastabos ir įvertinimas.

PAMOKOS IŠPLANAVIMAS

Dalykas: Informacinės technologijos

Pamokos tema: Įsidarbinimo dokumentų (CV) parengimas naudojant tabuliaciją (Ms Word aplinka)

Dalyviai: 3 klasės (gimnazijos) mokiniai.

Pamokos tikslas ir uždaviniai:

- Supažindinti su tabuliacijos naudojimo galimybėmis;

- Išmokyti sukurti CV ir kitus dokumentus, laikantis teksto rėmo taisyklių.

Mokinys turi gebėti:

1. Atpažinti pagrindinius tabuliacijos ženklus.
2. Sudaryti dokumentą, naudojant tabuliaciją.
3. Žinoti CV rašymo reikalavimus.
4. Mokėti sudaryti savo CV.

Mokymosi metodai:

Kartojimo pokalbis; demonstracinė medžiagos pristatymas; savarankiškas darbas,

Pamokos eiga:

Eil. nr	Mokomoji veikla	Mokytojo veikla	Mokinio veikla	Laikas	Pastabos
1	Pamokos eigos pristatymas Tikslas: mokytoja ir mokinai paskirsto pamokos laiką.	Trumpai pasako, ką darysime pamokoje	Klausosi	3 min.	
2	Praeitės temos (Prašymo rašymas) kartojimas Tikslas: įtvirtinti žinias ir pasiruošti naujai temai.	Mokytojas pateikia klausimus: 1. Kaip sudaryti Ms Word aplinkoje prašymą? 2. Mokytoja patikrina sukurtus prašymus, konsultuoja. 3. Pakartoja, kokie yra prašymo rašymo pagrindiniai reikalavimai.	Mokiniai iš vietos atsakinėja, naudojami užrašais. Mokiniai kompiuterio ekrane parodo sukurtus savo prašymo dokumentus skirtus įsidarbinimui.	5–7 min.	Metodas: kartojimo pokalbis, demonstracija
3.	Naujos temos tikslų skelbimas ir dėstymas	Mokytoja naudoja demonstracinę programą (pačios paruošta) pristato pagrindinę medžiagą. Nurodo interneto adresus su naudinga informacija: http://www.cvmarket.lt/career.php http://www.ldb.lt/ldb_site/index.aspx/lt/patarimai/patarimai_ieskantiems/CV/?selected_secondary_menu=230	Mokiniai klausosi, konspektuoja, mato ekrane pavyzdžius. Užduoda klausimus.	15 min.	Demonstracinės priemonės: ekranas, multimedija projektorius, metodinė priemonė pateiktis – Tabuliacijos
4.	Naujos temos įtvirtinimas, įgūdžių formavimas	Mokytoja padiktuoja užduotį: 1. Sudaryti savo CV. Mokytoja konsultuoja individualiai.	Naudojant mokytojos pateiktus pavyzdžius, mokiniai kuria CV. Darbo metu mokiniai pateikia klausimus	15–20 min.	Darbas su skirtingų gabumų mokiniais: 1. Silpniau besimokantiems paruošti iš anksto šablonai.

			mokytojai, konsultuojasi su draugais.		2. Gabiems – papildomos užduotys: sudaryti kelis gyvenimo aprašymus, priklausomai nuo doku- mento paskirties. Surasti inter- nete, kur galima talpinti savo CV darbo paieškai.
5.	Mokinių darbų aptarimas. Pamokos apibendrinimas.	Mokytoja peržiūri mokinių darbus, paskatina. Viską atlikusius įvertina. Apibendrinant pateikia klausimus: Kas yra tabuliacija? Kokių dokumentų kūrimui ją naudojame? Ką turi bendro tabuliacija ir lentelių sudarymas Ms Word aplinkoje? Kaip taisyklingai sudaryti CV. Išnagrinėja kelis iš anksto sudarytus pavyzdžius Kas buvo sunkiausia pamokoje?	Mokiniai atsako į klausimus ir turi išvardija, ką išmoko pamokoje.	5 min.	
6.	Namų darbų skyrimas	Supažindinti šeimos narius su CV rašymo taisyklėmis. Sudaryti savo šeimos narių CV, atsižvelgiant į pageidaujamas pareigas	Užsirašo užrašuose		

Priedas nr. 1

GYVENIMO APRAŠAS

Gimimo data: 1987 m. spalio 26 d.

Vardas pavardė: Aurimas Bejeris

Gyvenamoji vieta: Fabriko g. 14–98, Kaunas

Telefono numeris: 16 24 58

Elektroninio pašto adresas: tai@manopastas.lt

Šeimyninė padėtis: Nevedęs

Išsilavinimas ir kvalifikacija: 1993–2003 Kauno J.Jablonskio gimnazija, Tvirtovės al. 32, LT–3000 Kaunas

Darbo patirtis: UAB „Jonuko Technologijos“, įmonė besirūpinanti internetiniais tinklais

Pareigos: Administratorius

Atsakomybė: Tinklo tvarkymas

Atsakomybė: ryšiai su partneriais; darbas su klientais ir tiekėjais; ryšiai su vietiniais ir užsienio interesantais;

Kita informacija: Lankiau anglų ir kalbos kursus. Taip pat baigiau specialius vadybos kursus. Mano pomėgiai – krepšinis, IT technologijos.

Rekomendacijos: Ponas J.Gvildys, Prezidentas,

Ponas A. Dmuchovskis, Direktorius,
Vilniaus vadybos koledžas,
Jonalaukio g. 47, LT–2050 Vilnius

Gyvenimo aprašymas

VARDAS, PAVARDĖ: Simona Škėmaitė

GIMIMO DATA: 1987-07-20

GYVENAMOJI VIETA: Draugystes g. 36–45, Kaunas

TELEFONO NUMERIS: 86524658

**ŠEIMYBINĖ PADĖTIS:
IŠŠILAVINIMAS:** Netekėjusi
1994–2002m. Kauno J. Urbšio vid. M-kla
Savanoriu pr.306, LT–2000 Kaunas
2002–2005 m. Kauno Jono Jablonskio gimnazija
Aušros g. 3, LT–2000 Kaunas
2004 m. padavėjų-barmenų kursai
Šilo g. 3a, LT–2000 Kaunas

DARBO PATIRTIS: 2004 m. vasara sezoninis darbas Palangoje kavinėje
“Liepa” Vytauto pr. 25, LT–2567 Palanga,
tel. nr. 86956345

VEIKLOS RŪŠIS: aptarnaujantis personalas

PAREIGOS: padavėja

KITA INFORMACIJA: laisvai kalbu 2 užsienio kalbomis: vokiečių ir anglų. Esu lengvai bendraujanti ir komunikabili, lengvai nepasiduodanti kitų įtakai. Mano pomėgiai sportas ir kelionės.

REKOMENDACIJOS: Ponia J. Lurinaitenė, savininkė, kavinės “Liepa” Basanavičiaus g. 36–2, tel. nr. 86953564

curriculum vitae

Čia bus nuotrauka

„Žmogus turi išmokti būti pavaldus sau pačiam ir paklusnus savo paties sprendimams“

Ciceronas

Gimimo data: 1987 m. lapkričio 17 d.
Vardas pavardė: Andrius Dmuchovskis
Gyvenamoji vieta: Sukilėlių per. 102–41, Kaunas
Telefono numeris: 72 47 86
Šeimyninė padėtis: nevedęs
Išsilavinimas ir kvalifikacija: mokausi Kauno Jono Jablonskio gimnazijoje, Kauno Technologijos Universiteto Jaunųjų Kompiuterininkų Mokykla, Kauno Dailės Mokykla
Veiklos rūšis: Tinklapių kūrimas, programavimas, kompiuterinių tinklų priežiūra, administracija
Pareigos: Darbų vykdytojas
Atsakomybė: Darbų vykdymas

Darbo patirtis: „mad cows“ dizaino studija
(www.madcows.com.), „wow“ dizaino, tinklapių programavimo studija (www.wow.lt).

Kita informacija: gerai moku anglų ir vokiečių kalbas. Mano pomėgiai – futbolas, skaitymas. Esu patyręs ir kompiuterinės grafikos srityje, prisidėjau prie 30 puslapių kūrimo tiek dizaino, tiek programavimo srityje, pats sukūriau virš 40 tinklapių, teko būti kelių dizaino turnyrų čempionu.

Rekomendacijos:

Ponas K. Jonaitis, Prezidentas,
uždaroji akcinė bendrovė "LKR",
Germanų g. 117, LL–2060 Vilnius

Ponas L. Žemaitis, Direktorius,
Vilniaus vadybos koledžas,
Jonalaukio g. 47, LT–2050 Vilnius

Ponas R. Bukšnaitis, Direktorius,
Kauno Technologijos Universitetas
Studentų g. 40, Kaunas

GYVENIMO APRAŠYMAS

VARDAS, PAVARDĖ	<i>Vardenė Pavardenė</i>
GIMIMO DATA	<i>1989-02- 02</i>
GIMIMO VIETA	<i>Kaunas</i>
TAUTYBĖ	<i>Lietuvė</i>
ADRESAS	<i>Ukmergės 4–56, Kaunas</i> <i>LT– 44260, Lietuva</i>
TELEFONAS	<i>88888888888</i>
EL.PAŠTAS	<i>vardene@pav.lt</i>
KALBOS	<i>Lietuvių – gimtoji; rusų – l. gerai;</i> <i>anglų – gerai;</i>
DARBAS KOMPIUTERIU	<i>Ms Word, Paint; Internet explorer;</i>
IŠSILAVINIMAS <i>pažymėjimas</i>	<i>2004 Pagrindinės mokyklos</i>
DARBO PATIRTIS	<i>Namuose atlieku visus ruošos darbus</i> <i>Tvarkau gėlės</i> <i>Vedu namų finansinę apskaitą</i> <i>kompiuteriu</i> <i>Organizuoju mažesnei sesutei</i>
šventes	
VISUOMENINĖ VEIKLA	<i>Dalyvauju šokio studijoje „Aura“</i> <i>Gimnazijos debatų klube</i>
PASIEKIMAI	<i>Gimnazijos anglų literatūros konkurse</i> <i>laimėjau I vietą</i> <i>Dalyvavau respublikiniame piešinių</i> <i>Konkurse “Žiemos pasaka“</i>
HOBİ	<i>Muzika, knygos, mezgimas</i>

Priedas nr. 2

CV RAŠYMO REIKALAVIMAI

Pagalvokite, kaip jūsų įgūdžiai, išsilavinimas bei patirtis atitinka norimo darbo specifiką. Jeigu darbo pasiūlyme nėra pakankamai informacijos, pasistenkite daugiau sužinoti apie šio darbo ypatumus.

- Siekite padaryti įspūdį.
- CV rašykite pirmu asmeniu.
- Nepamirškite, kad darbdaviai ne itin mėgsta skaityti daugybę vienodai parašytų gyvenimo aprašymų. Todėl pasistenkite ne nukopijuoti standartinę formą, o parašyti savo „asmeninį“ ir kiek besiskiriantį nuo įprasto CV.
- CV turi būti atspausdintas, tekstas turi būti tvarkingai ir aiškiai išdėstytas. Nenaudokite **daug skirtingų šriftų tipų bei dydžių**.
- Būtinai gerai patikrinkite, ar nėra rašybos ir gramatinių klaidų.
- Būkite dėmesingi smulkmenose! Venkite žargono bei gražbyliavimo.
- Parašę pirmą CV variantą, duokite jį perskaityti kam nors kitam ir paprašykite patarimo, kaip jį patobulinti. Tai, ką parašėte, gali atrodyti paprasta ir akivaizdu jums, tačiau ne darbdaviui. Taigi skaitykite savo CV vėl ir vėl, trumpinkite ir tobulinkite.
- Savo CV galite pradėti tam tikru „asmeniniu pareiškimu“, t. y. dviem-trim sakiniiais, kuriuose paminėtumėte savo įgūdžius, savybes, viltis bei planus. Tai turėtų paskatinti darbdavį perskaityti likusią CV dalį.
- Prie CV galite pridėti ir savo nuotrauką (nuskenuotą arba priklijuotą), tačiau ji turi būti kokybiška ir pavykusi.
- Jūsų CV stilius gali skirtis priklausomai nuo darbo tipo bei jūsų šalyje ir kultūroje priimtų normų. Paprastai kompanija tikisi formalaus, balto popieriaus lape atspausdinto CV. Tačiau jei ieškote televizijos prodiuserio, dizainerio ar panašaus pobūdžio darbo – jūsų CV gali būti ne tokia formali, galite panaudoti spalvotą popierių, neįprastą dizainą ir pan.
- Pernelyg neišsiplėskite – jūsų CV daugiausiai gali užimti 2 A4 formato lapo pusės. Puslapių apačioje nurodykite numerius – ši smulkmena daro gerą įspūdį.
- Venkite nepaaiškintų „laiko spragų“ darbo ar lavinimosi istorijos chronologinėje versijoje – jeigu dėl kelionių ar kitų priežasčių buvote ilgalaikėse atostogose, paminėkite tai.

KOKIUS DUOMENIS ĮRAŠYTI CV:

Asmeniniai duomenys

Vardas, namų adresas (jei mokotės – ir mokymosi įstaigos adresas), telefono numeris, elektroninio pašto adresas, gimimo data. Jei turite neblogą asmeninį tinklalapį – nurodykite ir jo adresą.

Išsilavinimas

Išvardinkite mokymosi įstaigas, kuriose studijavote, pradedant nuo pirmųjų studijų. Galite net nurodyti, kokius dalykus studijavote, taip pat paminėti savo projektus, tezes bei mokslinius darbus.

Darbo patirtis

Pradėkite nuo pačios ankstyviausios patirties. Nurodykite savo darbo vietą, pareigas, tai, ką jūs iš tiesų darėte tame darbe, bei ko pasiekėte.

Interesai

Darbdavį labiausiai domins jūsų pomėgiai, kurie susiję su vadovavimu, atsakomybe arba komandine veikla.

Įgūdžiai

Čia reikėtų paminėti tokius sugebėjimus, kaip užsienio kalbų mokėjimas, darbo kompiuteriu patirtis, vairavimo teisių turėjimas ir pan.

Rekomendacijos

Paprastai reikia dviejų žmonių rekomendacijų – pvz. jei esate studentas, viena rekomendacija turėtų būti iš mokymosi įstaigos, kita – iš vienos buvusių darbuotojų. Jei įmanoma, nurodykite tų žmonių telefono numerius.

CV RAŠYMO STILIAI

CV galima rašyti keliais būdais. Paminėsime tris dažniausiai naudojamus rašymo stilius:

Chronologinis (Chronological) CV

Tokio tipo CV paremtas laiko principu: pradedate nuo praeities ir keliaujate link dabarties per mokymosi, lavinimosi ir darbo istoriją. Šio tipo CV turėtų atskleisti jūsų motyvacijas ir siekius. Informacija pateikiama pagal pagrindines antraštes: išsilavinimas, darbo patirtis ir pan.

Fokusuotas į įgūdžius (“skill focused”) CV

Jis akcentuoja su norimu darbu susijusius asmens įgūdžius. Informacija turi būti sugrupuota pagal sritis ir įgūdžius, susijusius su atskirais darbo periodais ir atitinkančiais norimo darbo specifiką.

Nutaikytas (“targeted”) CV

Šis CV orientuotas į konkrečią darbo vietą. Jo tikslas – įtikinti skaitytoją, kad besikreipiantis dėl darbo asmuo GALI jį gerai atlikti. Jis rašomas tuomet, kai žmogus labai gerai numano, kokie šio darbo reikalavimai. Tuomet jis išvardina atitinkamus savo pasiekimus, pateikia realius įrodymus, surašo darbo ir mokymosi istoriją. Rašydami tokį CV, Jūs parodote, kad gerai žinote norimo darbo specifiką – tačiau, deja, jis taip pat gali parodyti, kad jūs šiam darbui visiškai netinkate.

Europass Gyvenimo aprašymas

Asmeninė informacija

Vardas (-ai) / Pavardė (-s)

Vardas (-ai) Pavardė (-s)

Adresas (-ai)

Gatvė, namo numeris, pašto indeksas, miestas, valstybė (jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite langelį)

Telefonas (-ai)

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę Mobilus: (jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite langelį)

Faksas (-ai)

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

El. paštas (-ai)

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Pilietybė

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Gimimo data

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Lytis Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Pageidaujamas darbas/ profesinės veiklos sritis

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Darbo patirtis

Data

Atskirais įrašais pateikite informaciją apie darbovietes. Pradėkite nuo paskutinės. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Profesija arba pareigos

Pagrindinės veiklos ir atsakomybės

Darbovietės pavadinimas ir adresas

Darbovietės veiklos sritis arba ūkio šaka

Mokymasis

Data

Atskirais įrašais pateikite informaciją apie baigtą mokymąsi. Pradėkite nuo paskutinio.

Kvalifikacija

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Pagrindiniai dalykai/ profesiniai gebėjimai

Švietimo teikėjo pavadinimas ir tipas

Kvalifikacijos lygmuo pagal nacionalinę arba tarptautinę klasifikaciją

Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Asmeniniai gebėjimai ir kompetencijos

Gimtoji kalba (-os)

Kita kalba (-os)

[sivertinimas

Europos lygmuo ()*

Socialiniai gebėjimai ir kompetencijos

Organizaciniai gebėjimai ir kompetencijos

Techniniai gebėjimai ir kompetencijos

Darbo kompiuteriu gebėjimai ir kompetencijos

Meniniai gebėjimai ir kompetencijos

Kiti gebėjimai ir kompetencijos

Vairuotojo pažymėjimas (-ai)

Papildoma informacija

Priedai

Nurodykite gimtąją kalbą (nurodykite antrą gimtąją kalbą, jei svarbu)

Supratimas

Kalbėjimas

Rašymas

Klausymas

Skaitymas

Bendravimas žodžiu

Informacijos pateikimas žodžiu

Šį tekstą pakeiskite kompetencijų aprašymu ir nurodykite, kur jas įgijote. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Šį tekstą pakeiskite kompetencijų aprašymu ir nurodykite, kur jas įgijote. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Šį tekstą pakeiskite kompetencijų aprašymu ir nurodykite, kur jas įgijote. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Šį tekstą pakeiskite kompetencijų aprašymu ir nurodykite, kur jas įgijote. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Šį tekstą pakeiskite kompetencijų aprašymu ir nurodykite, kur jas įgijote. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Šį tekstą pakeiskite kompetencijų aprašymu ir nurodykite, kur jas įgijote. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Nurodykite, ar turite vairuotojo pažymėjimą, ir jeigu taip, kokios kategorijos transporto priemonės galite vairuoti. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Pateikite bet kokią informaciją, kuri Jums atrodo svarbi, pavyzdžiui, kontaktinius asmenis, nuorodas ir pan. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Išvardinkite priedus. Jeigu informacijos neteikiate, pašalinkite eilutę.

Country: Lithuania

Institution: Kaunas Yonas Yablonskis Gymnazia

Teacher/position: teacher expert

Name: Egle Lingveviciene

Subject: ENGLISH LANGUAGE

Topic: VERBAL AND NON VERBAL COMMUNICATION

Objectives:

1. to develop tolerance;
2. to develop skills of effective observation;
3. to teach students how to recognize and interpret nonverbal information.

Key concepts:

Verbal, nonverbal, body language.

Methods and strategies:

Brainstorming, team/group work, role-play, staging.

Materials:

Overhead projector, visuals, cards, illustrations, pictures/photos.

Duration:

1 – 2 hours.

Teacher tips:

1. One of our most important conversational skills doesn't come from our tongue but from our body. Research has shown that over 70% of communication is nonverbal. "Body language" as it is called often communicates our feelings and attitudes before we speak and it projects our level of receptivity to others. We are judged quickly by the first signals we give off, and if the first impressions are not positive or friendly, it's going to be difficult to maintain a good conversation. To start with there are the so called "softening techniques" which can make the first impressions work *for* you, not against you.

S – SMILE

O – OPEN POSTURE

F – FORWARD LEAN

T – TOUCH

E – EYE CONTACT

N – NOD

Firstly, together with students we discuss and define the techniques. Students try to express different feelings, while their friends are trying to guess them. Remember that these nonverbal softening gestures alone do not replace verbal communication. Moreover, if you only see isolated gestures rather than clusters of gestures, your perception of receptivity may be incorrect. However, when you look for and

use clusters of these softening gestures together with good conversational techniques, you will create an impression of openness and availability for contact and conversation.

2. After the warming up activities you can explain to the students, that it is possible to express a lot of ideas using different clusters of gestures. I usually use nonverbal techniques in teaching vocabulary, which really works as students are very interested in acting and drawing. Of course, it is difficult to do without verbal communication as well.

3. Usually I prepare three sets of cards which are used for different purposes. They are of different colors or at least are written in different color pen. The class is divided into teams, which are competing with each other. Competition makes students concentrate on the task better, and the activity itself becomes more interesting. The vocabulary included had been discussed before we start the activity.

4. Tasks:

- To guess the word having defined it in three separate words, ex. "Dinner"– wine, meals, table. The teacher may point out what part of speech should the defining words be. Members of the teams in turn take one card at a time and do the task. The time for thinking is limited. I usually count to 5. The team which manages to guess the word gets a point. The length of the round depends on the teacher's decision.
- To act the word using only nonverbal technique. The procedure is very similar to the previous one.
- To draw the word written on the card on the board.
- Study several pictures or photos and explain what signals the various postures convey. Which ones do you react positively to? This activity involves individuals not teams.
- Discuss how important body language is to you when you talk to other people?
 - a) Do you pay attention to the signals sent out by others?
 - b) Do you think about the possible reaction to your own behavior?
 - c) Some people seem to be more responsive to body language than others. Do you think it is simply the matter of learning or does it go deeper?

5. Having finished the activity together with the students we discuss which task was more difficult to fulfill and why. In this stage once again I draw my students' attention to the importance of knowing techniques of nonverbal communication.

CARDS

Act the word to reveal its meaning

To complain about	A cashier	dry
To be on diet	A date	To insist on
A change	To improve	To fix food
A waiter	A fussy eater	Freshly squeezed juice
To bake	To worry about	A customer

Draw the word on the board

An apricot	A carton	A rubbish bin
A wound	A jar	A jacket potato
An oven	To boil	A cover
A sausage	A pan	A bar of soap
A slice	A trout	pasta

Describe the word in three separate words

atmosphere	Eating habits	A starter
A staff	smart	success
A snack	To wonder	To assess
Dairy products	To demand	Junk food
To worry about	constantly	A caterer
An experience	overall	A menu

Rūta Lukošienė,
Gargždų „Vaivorykštės“ gimnazijos psichologijos mokytoja,
Lietuva

TEMA „[PAREIGOJIMAI IR [SIPAREIGOJIMAI. SOCIALINIAI VAIDMENYS“

Skirta: 11–12 klasei.

Tikslai:

1. Padėti mokiniams suprasti, kaip socialinis vaidmuo ir socialinių vaidmenų konfliktas gali skatinti korupciją.
2. Padėti teisingai pasirinkti prioritetinį vaidmenį situacijoje, kuri palanki užsiimti korupcija.

Metodai: argumentuota diskusija, analizė.

Šaltinis:

- *Gailienė D. ir kt. Asmenybės ir bendravimo psichologija: vadovėlis 11–12 klasėms.* – Vilnius: Tyto alba, 2002, p.188–193.

Eiga

Pamoka „Socialiniai vaidmenys“ vedama pagal vadovėlį, tačiau pakeičiami pavyzdžiai.

1. Apibūdinant socialinius vaidmenis, pateikiamas toks pavyzdys: „[sivaizduokite pasiaukojantį ir altruistą mediką bei atsakingą tėvą–šeimoms galvą, kurio pajamos yra pagrindinis šeimos pragyvenimo šaltinis“.
2. Kalbant apie tai, kokie būna socialiniai vaidmenys (biologiniai, giminės, profesiniai, amžiaus ir t. t.), paminima, kad gydytojo vaidmuo (profesinis) yra apibrėžtas Hipokrato priesaikos, t. y. visais atvejais, visose situacijose teikti žmonėms pagalbą.
3. Pagal svarbą vaidmenys gali būti pagrindiniai ir antraeiliai. Pavyzdžiui, jei gydytojui svarbiausias vaidmuo yra tėvo, o profesinis – antraeilis, nuo to priklausys, kaip jis atliks savo vaidmenį. Visi gydytojai gydo žmones, tik vieni tai daro netausodami savęs, altruistiškai, o kiti – tik formaliai.
4. Kalbant apie vaidmenų konfliktą aptariama, kas atsitinka, kai, pavyzdžiui, gydytojo vaidmuo nesutampa su tėvo, besiaukojančio dėl šeimos ir vaikų, vaidmeniu. Pavyzdžiui, ne itin didelės pajamos turinčio gydytojo sūnus nori studijuoti užsienyje. Vaikas labai gabus menui, o tokio pobūdžio išsilavinimą galima gauti tik Prancūzijoje. Tačiau už mokslą reikia brangiai mokėti. Ant kortos pastatyta vaiko ateitis – arba jo talentas bus išlavintas ir jis daug pasieks, arba pasirinks nemielą specialybę ir jausis nelaimingas. Gydytojas tėvas nesunkiai galėtų darbe paimti kyšį, kad išleistų sūnų į mokslus, tačiau kaip tada su Hipokrato priesaika ir atsidavimu pacientams?..
5. Siūloma diskusija. Klasė padalijama į dvi grupes. Viena grupė turi sugalvoti argumentų teiginiui „Gydytojas turėtų reikalauti kyšio“, kita grupė atvirkštiniam teiginiui – „Gydytojas neturėtų reikalauti kyšio“.

6. Pakaitomis išsakomi abiejų grupių argumentai, sprendžiama, kurių yra daugiau.
7. Aptariama, kuriuo atveju žala būtų didesnė.
8. Aptariama, kaip mokiniai jaustųsi būdami sūnaus ir pacientų vietoj.
9. Aptariamas socialinio vaidmens ir asmenybės santykis. Svarbu, kad žmogus, vaidindamas įvairius vaidmenis, vis dėlto neprarastų savo tapatumo, taip pat visada žinotų, kas jis yra ir kokios jo vertybės. Tada iškilus vaidmenų konfliktui, nebus sunku nuspręsti, kaip pasielgti. Mat subrendęs ir atsakingas žmogus gyvena vadovaudamasis kilniais tikslais ir tikromis vertybėmis. Aptariant pavyzdį, galima paminėti, kad neaišku, kaip subrendęs sūnus vertintų tėvo elgesį, jei šis pasinaudotų galimybe paimti kyšį. Be to, kokį pavyzdį tėvas tada rodytų vaikui?

Dalykas : ANGLŲ KALBA IR LITERATŪRA

Topic: THE ANALYSIS OF HAMLET'S CHARACTER SKETCHES, EMPHASIZING THE STRENGTHS AND WEAKNESSES OF THE HERO AND STUDENTS THEMSELVES.

Objectives:

- 1) Students develop positive attitude towards themselves, which helps pursuing a career;
- 2) They identify their own strengths and weaknesses and develop critical thinking through poetry.

Key concepts: moral values, strengths and weaknesses, humanism, pessimism, optimism, irresolution, individual capacities.

Methods and strategies: group work, brainstorming, discussion.

Materials: Character sketches, books, illustrations, video tapes "Hamlet" with Lawrence Olivje and Mel Gibson.

Preparation: None.

Duration: 1 hour.

Activity:

1. Divide into groups of four.
2. Each group analyses Hamlet's character sketch (See annex 1).
3. Answer these questions:
 - a) Which of the following adjectives would you choose describe Hamlet:

Angry	Optimist
Proud	Philosophical
Ironic	Melancholic
Passionate	Dejected
 - b) What aspects of Hamlet's character emerge:
 - His desire to revenge
 - His confusion
 - His lack of courage
 - His melancholy nature
 - His weariness
 - His strong religious convictions
 - His indecisions
 - His hatred of his uncle
 - Other...

c) How would you describe Hamlet's attitude towards his mother?

Mocking Sympathetic

Respectful Loving

Provocative Other...

d) Consider the aspects of Hamlet's character:

Rational Confused

Forgiving Mad

Passionate Heartless

Hysterical Righteous

e) Summarize: Hamlet is a complex and sensitive idealist who is paralysed by

Indecision:

Is he strong or weak?

Is he really mad or is he only pretending?

Do you know any famous actors who played the role of Hamlet (both English and Lithuanian)?

Which traits in Hamlet's character do you like best?

4. Students compare Hamlet with themselves underlining the hero's positive and negative traits, commenting each other's personal qualities.

Discussion: While analyzing Prince Hamlet's tragism students enlist possibilities of their personal change and development.

General outcome: Students have learnt to evaluate themselves and others critically.

Specific outcome: Students have learnt to evaluate and love not only themselves but others as well.

Annex 1

HAMLET'S CHARACTER SKETCH

Written by Andrius Rinkevicius la

Hamlet is a tragedy written by William Shakespeare. Hamlet is the protagonist of the play and is portrayed as a very emotional soul, a daring, brave character who has a bad and violent temper.

Hamlet is a very emotional young man. As we all know, his father's death was a shock for him and he could not get over it. Claudius mentions that Hamlet was taking the mourning of his father's death to extremes:

"To give these mourning duties to your father; But you must know, your father lost a father; That father lost his, and the survivor bound In filial obligation for some term To do obsequious sorrow."

Another example of Hamlet's emotions getting the better of him can be seen when he is reminiscing his father's death. Hamlet says:

"...How stand I then,
That have father killed, a mother stained..."

He is asking himself what kind of a person he is if he can allow his father to be murdered and his mother to be married so soon after his father's death to his uncle. This shows us that he pities himself and is putting himself down.

Yet another example of his emotions running wild is seen in his first soliloquy:

"...She married. O, most wicked speed, to post with such dexterity to incestuous sheets!
It is not, nor can't it come to good. But break my heart, for I must hold my tongue!"

He wants to express his true feelings to his mother, but since it will hurt her, he must be silent for the time being. This shows us that he has a great and deep love for his mother. He will not say or do anything to hurt her, even though what she is doing is wrong.

Hamlet is also a brave and daring character. There are several examples of his fearless attitude, but I will only discuss the two that I feel are the most important. The first example occurs when the ghost visits Hamlet, Horatio and Marcellus. Here Hamlet is determined to meet the ghost:

"If it assumes my noble father's person, I'll speak to it, Though hell itself should gape and bid me hold my peace."

Hamlet wants to speak to the ghost, even though it might be a demon instead of his father's spirit.

Another example of his bravery is portrayed when he actually sees the ghost:

"HAMLET: It will not speak. Then I will follow it.

HORATIO: Do not, my lord!

HAMLET: Why, what should be the fear?"

Another significant incident that brings out Hamlet's daring character is when he arranges for the players to perform "The Murder of Gonzago" to find out whether or not the King is guilty of his father's murder. Hamlet's plan is:

"...The play's the thing

Wherein I'll catch the conscience of the King"

He decides to use the play to test the King's conscience and if the King seems nervous or behaves strangely he will know his course from there (To do what the apparition told him. Get revenge.)

Hamlet also has a bad and violent temper. This is expressed when the meeting between Hamlet and Ophelia goes sour:

"...You jig, you amble, and you lisp

You nickname God's creatures and make your wantonness your gnorance.

Go to, I'll no more on't! It hath made me mad."

Here he is upset with Ophelia and insults her and tells her that she names things according to her own fancy and then acts as if her own willfulness is ignorance.

Another scene where he expresses his anger is immediately after killing Polonius and Hamlet shouts at his mother:

"Here is your husband, like a mildewed ear Blasting his wholesome brother.

Have you eyes? Could you on this fair mountain leave to feed? And batten on this moor? Ha! Have you eyes?"

He is telling Gertrude that her new husband is nothing like Hamlet's biological father.

These are three of Hamlet's character traits as seen in Shakespeare's Hamlet. I think that all these character traits are important, but the most significant one is the portrayal of his brave and daring character. I feel that this character trait is the most significant because if Hamlet had not met with the ghost or set up "The Mousetrap", the play would have been very different than it is now since he wouldn't have known what happened to his father.

CHARACTER SKETCH OF PRINCE HAMLET

Written by *Rima Bertaševičiūtė II^D*

In the tragedy of Hamlet, perhaps the greatest ever-written play in English, we see the character of Prince Hamlet, who is the main and most remarkable personage,

Hamlet is 30 years old, the only son of the King of Denmark and his wife Queen Gertrude. He's studying philosophy at Wittenberg University, which must be the reason of his strange and extraordinary personality.

Hamlet is not a simple prince: without being really kind and noble, he has got a very deep inner world. The ideas we hear coming out of his mouth cannot be born in a head of an ordinary man, and his famous soliloquy shows that Hamlet's mind is occupied by worldwide problems like existence or the meaning of life.

Having seen the dead King's ghost, Prince of Denmark gets confused because he is not sure about believing that his father was murdered or not, but when he gets proof of his uncle's guilt, Hamlet plans the revenge. He is a person who always seeks for truth and justice, so his revenge is shown as the triumph of Good.

Hamlet stays humanistic until the very end of the play. He doesn't accept the idea of suicide, though it's quite attracting him. The Prince is disappointed with love, because his mother, who was the example of true devotion and fidelity, has failed and broken his trust. That is why he does not love (or is afraid to love) Ophelia, a pretty girl who sincerely believes in the truthfulness of his feelings.

Although Hamlet is loved and adored by many common people, he has got no true friends, except his servant Horatio. Hamlet is lonely and shrunk into himself, he is not supported by anyone: his mother is loyal to his father's murderer, his first sparks of love were destroyed by distrust of love itself, and nobody really cares for him. So that is why Hamlet keeps all his ideas for himself, and all the great thoughts can be found not in his dialogues but soliloquies. However, he is always thinking about the others, he is depressed with the sight of his country that is becoming poor while the present King is only feasting in his castle. Destroying the Evil is the only purpose and meaning of this rather short but sublime life.

In my opinion, Hamlet is a magnificent person, and creating this character Shakespeare wanted to show how beautiful, unselfish, kind and wise a man can remain even when everything around is covered in black, covered in evil.

1 PRIEDAS

SĖKMĖS JUODRAŠČIŲ RAŠYMAS

Parengta pagal nacionalinį dienraštį "Lietuvos Žinios"

Dažnai mes pykstame ant savęs, kad nemokame ar negalime pasiekti tokių rezultatų moksle, darbe ar kitoje gyvenimo srityje, kaip mūsų draugai ar pažįstami, pamiršdami, kad net lietuvių liaudies išmintis mums liudija, kad "pats esi savo gyvenimo kalvis". Todėl patikėkite, jog sėkmės juodraščius privalome rašyti patys.

Vien jau suvokimas, kad yra kažkas neįmanoma, pusė kelio į sėkmę kiekvienos žmogaus veiklos srityje. Yra keletas svarbiausių žingsnių norint pasiekti įnoringiausią savo svajonę

1. Suvokti, ko norite ir užsibrėžkite sau tikslą

Labai nesunku pasakyti sau: "Aš noriu, kad man sektųsi". Apsispręskite ir įvardinkite kas jums yra toji sėkmė. Ar tai "noriu gerai mokytis", ar "noriu susirasti darbą", ar "noriu eiti tokias ir tokias pareigas" ir t. t.

Pagrindinė taisyklė: trokštamų pasikeitimų pagrindiniu herojumi turite būti jūs pats, ne atsitiktinumas ir ne kiti žmonės.

Beprasmiška tikėtis rasti gatvėje lagaminą su pinigais, išlošti loterijoje ar burti: "Tegu Karjeros centras ar kiti geri dėdės ar tetos man pasiūlo darbą!" Verčiau pagalvokite, ką turite padaryti pats, kad minėti asmenys būtent taip ir pasielgtų?

Pabandykite pasirašyti savo CV ir pažiūrėkite į jį darbdavio akimis, patrauklus jūs kaip būsimasis darbuotojas ar ne, įvertinkite ar pakankamai turite realių galimybių pvz. suderinti studijas ir darbą, ir tinkamumo tam tikrai darbo sričiai pvz. gal dar iki pradant savo darbinę karjerą, turite išlaikyti vairuotojo teises, gal papildomai pasimokyti užsienio kalbos ar sudalyvauti projekto rašymo ir įgyvendinimo veikloje, kad įgytumėte komandinio darbo patirties ir t. t.

Tikslą svarbu suformuluoti be neiginių. Pavyzdžiui, sakydami: "Aš nenoriu dirbti šio darbo!", dėmesį sutelkiate į tai, kas nemiela, nepageidaujama. Nepasiliekate sau jokios alternatyvos, ir nori nenori privalote daryti tai, ko nesinori. Nusiteikite pozityviai ir pasakykite sau: "Aš noriu tai daryti!"

2. Nebijokite permainų

Kai mintys sutelktos į iškeltą tikslą mūsų protas ieško visų įmanomų būdų jam pasiekti. Kaip rašė Goethe, "kai tik žmogus nusprendžia kam nors atsidėti, tučtuojau pagelbėti ateina Apvaizda..."

Jei norite gyvenime ką nors pakeisti, būtina elgtis ryžtingai ir naujoviškai. Svarbu nutarti, koks bus pirmasis pasikeitimas, ir iš karto nors šį tą dėl to padaryti. Šios krypties laikykitės kiekvieną dieną, kiekvieną valandą, kiekvieną minutę! Taip pajusite realią permainų pradžią, įtikinsite save, jog tai neišvengiama.

Ir jokių būdų neatidėliokite savo siekių ar veiksmų įgyvendinimo vėlesniam laikui po atostogų, pirmadienį ar po naujų metų! Jūsų protas pripras prie panašių išsisukinėjimų ir nė kiek nesirūpins jūsų siekių įvykdymu.

3. Visagalis ŽODIS !

Kad iš nevykėlio ir nelaimėlio taptumėte sėkmės kūdikiu, pirmiausia nustokite sau priekaištauti ir liaukitės jautėtis atpirkimo ožiu. (Aš negražus, nemoku bendrauti su aplinkiniais, man nesiseka, jau bandžiau susirasti darbą, bet manęs nepakvietė pokalbiui). Supraskite jog neigiama patirtis nėra nuosprendis jūsų išsvajotam tikslui, tai yra jūsų sėkmės juodraštis. Užuoat nuolat klausinėję : "už ką?" ir "kodėl visada aš?", geriau gerai pamąstykite, kodėl būtent pasirinkta taktika šįkart nepasitvirtino, ir apgalvokite kitus variantus.

Norint save pastūmėti imtis aktyvių veiksmų naudinga paklausti: o kas bus, jei nesieksiu šių pasikeitimų? Psichologai tikina, kad noras išvengti ko nors nemalonaus yra daug stipresnis stimulus veikti nei svajonės trauka.

Paprasčiausias ir neįtikėtinai veiksmingas būdas pakeisti savo nuomonę į tai, kas vyksta, – sugebėjimas tinkamai parinkti žodžius. Žodžiai – mūsų emocijų raktas. Jei po sunkios mokslų ar darbo dienos ištarsite frazę: "Kažko truputį pavargau", užuoat pasakę: "Esu visiškai lavonas", pasijusite geriau, nors ir kaip būtumėte pervargę. Ilgai ir ne itin sėkmingai dirbdami jums pavestą darbą, rašydami kursinį ar diplominį galite pasakyti: "Vis atsimušu į sieną!" arba: "Triūsiau kaip bitutė!" Verta būtų pasirinkti optimistiškesnį variantą.

Jei siekti užsibrėžto tikslo trukdo baimė (vėl nepasiseks, ar aš tai sugebėsiu), prisiminkite, kad ne "švenčiausieji puodus lipdo.."

4. Visu kūnu pajauskite savo naujumą

Jei jau tvirtai nutarėte išsikapstyti iš nesėkmių jūros ir žengti pirmą žingsnį sėkmės link, skatinkite save ne tik iš vidaus, bet ir iš išorės. Mėginkite įsivaizduoti, kaip elgiasi žmogus, į kurį panašūs norite tapti ir jūs: kokia jo laikysena, eiseną, šypsena, kaip jis rengiasi, valgo, sveikinas, žvelgia, kvėpuoja, ir nepasikuklinkite "švelniai nukopijuoti" jo manierų.

Dauguma žmonių, naudodamiesi patarle "Nėra to blogo, kas neišeitų į gera", mano: norint išplaukti į paviršių iš pradžių reikia pasiekti dugną, patį žemiausią jo tašką. Tai netiesa. Patikėkite: sąmoningai stengiantis galima kiekvieną akimirką nutraukti grimzdimą į nesėkmių ir negandų liūną. Ir čia puikiai pagelbėtų koks nors nepaprastas pojūtis: prisiversti kas rytą pabėgioti, kas rytą palįsti po šaltu dušu ar užsirašyti šuoliui su parašiotu... Tai lyg antausis, lyg sukrėtimas į depresiją grimztančiai sąmonei, kai liudytojų akivaizdoje įveikus baimę ar tingulį suvokiama turint neatskleistų vidinių galimybių ar valios. Niekas neuždega labiau kaip pergalė prieš save patį, kaip pergalė prieš savo nelankstų, nerangų ir nepaklusnų kūną.

5. Pažvelkite į save

Jei jau turite tikslą, ir aiškius kelius į jį, koją jau tuoj žengs pirmą žingsnį, tačiau... kažkas trukdo pajudėti iš vietos. Žymus psichologas Tony Robbinsas tikina, kad dažnai priežastį slepia abejonės: "Ar man to reikia?"

Paprastai labai gerai žinome, ko norime, bet retai susimąstome, kokie norime būti patys. Pavyzdžiui, žmogus, kuriam asmeninė laisvė svarbiau už viską, vargu ar galės padaryti karjerą kontoroje. Ir pilietis, labiausiai už viską branginantis ramybę ir stabilumą, niekada nesukurs didelės kompanijos ir nesukaups kapitalo biržoje.

Gerai pagalvokite ir sudarykite savo gyvenimo malonumų reitingą (meilė, sėkmė, valdžia, sveikata, laisvė, nuotykių, poilsis, santykiai...), dauguma žmonių jame aptiks tarpusavyje nederančių dalykų. Pavyzdžiui, vienu metu jūs norite sveikatos ir rizikingų nuotykių, žmogaus šilumos ir valdžios, sėkmės ir ramybės... Būtent dėl tokių prieštaravimų ir sunku apsispręsti.

Jūsų valia ir galia įvertinti savo vidines vertybes ir rasti kiekvienai vietą: tada sprendimus priimsite bemaž automatiškai – kaip tikslą turinčios asmenybės. Priešingu atveju jokia šlovė, pinigai ir sėkmė nesuteiks pasitenkinimo.

Pagrindinis žingsnis į sėkmę – tai žingsnis į save!

2 PRIEDAS

KARJERA IR KARJERIZMAS

Oksana Poluchina

Natūralu, kad žmogus ieško kur geriau, kad kiekvienas stengiasi rytoj gyventi geriau negu šiandien. Viena iš galimybių tai pasiekti – karjera. Tai visiškai sveikintinas būdas, jei nepavirsta karjerizmu.

Kadaise tokia sąvoka ar netgi, tarkime, žodis karjera buvo plūstamasis, nes dauguma žmonių painiojo (ir iki šiol painioja) karjeros ir karjerizmo sąvokų reikšmes. Už savo pirmąjį apibrėžimą ir dabartinį egzistavimą žodis karjera turi būti dėkingas Italijai. Karjera pagal italų kalbos "carriera" reiškia bėgimą, gyvenimo trajektoriją, veiklą.

Karjera tai:

- 1) išsilimas tam tikroje veiklos sferoje;
- 2) išgarsėjimo, garbės, naudos pasiekimas;
- 3) darbo pobūdžio žymėjimas.

Nepamirškime ir apie neigiamą tolimą karjeros giminaitį, vardu karjerizmas, tai be principų asmeninės sėkmės vaikymasis bet kurioje veikloje, asmeninės gerovės siekimas.

Žirgas ir jojikas

Karjeros ir karjerizmo traktuotės skiriasi. Pastaroji kyla iš lotynų kalbos žodžio vežimas ir italų – hipodromas, vieta žirgų lenktinėms. Taigi karjerizmas tai mokslas, kurio pagrindu kyla žmogaus būtinumas kovoti už savo vietą po saule. Vadinasi, vieta žirgų lenktynėms tai įmonė, kurioje dirbate, t. y. hipodromas. Lieka dar trys žirgų lenktynių dalyviai tai žirgas, jojikas ir turtingas dėdė, kuris statė savo nemenkus pinigus už žirgą. Jojikas tai Jūs pats, žirgas tai Jūsų stimulų ratas, kuris nuolat Jus judina: noras būti turtingam, noras išgarsėti, būti visų įvertintam, turėti autoritetą, pavaldinių baimę, visagalybės jautimas, galų gale Jūs norite stabilumo ateityje. Kaip jau suprantate, turtingas dėdė tai Jūsų viršininkas, bosas, įmonės direktorius, kuris galbūt laimės, o gal ir ne. O pribloškianti karjera tai atsitiktinumo reikalas: jūs galite neturėti aukštojo išsilavinimo (nors šiandien tai pagrindinis reikalavimas įsidarbinant, bet kartu nėra sėkmės garantas) ir pasiekti gerokai daugiau nei tas, kuris visą gyvenimą mokosi ir galų gale karjera nepalieka laiko. Galiausiai galite atsakyti į klausimą: Ką man daryti – laukti kažkokio įvykio ar ne? Kitaip tariant, kaip sakydavo Zbyšekas Krygelis, „karjeros nepadarysi kepurnėdamasis aptrūnijusiais laiptais. Reikia atsidurti lifte su tinkama kompanija arba tiesiog gimti tinkamoje šeimoje“.

Valdžia drumsčia protą

Prieš pasiryždami gyvenimą skirti karjerai, pagalvokite, ar galėsite vėliau sustoti, nes dažniausiai pinigai, valdžia drumsčia žmonių protą, ir tik todėl šiandien yra paplitęs karjeristo, kaip nelabai patrauklaus žmogaus, kuris lipa per galvas, įvaizdis.

Žmogus, orientuotas tik į profesinio augimo technologiją, nėra nesistengdamas kautis su savo vidinėmis problemomis ir kompleksais, greičiausiai bus po tuo ir palaidotas. Mažai kada susimąstome apie karjerizmo naudą arba žalą, bet tiesa viena – tai aklas žengimas į priekį, turintis tornado efektą, kai viskas kelyje nušluojama. Karjeristas, mano požiūriu, nelaimingas žmogus, nes visą gyvenimą jis rūpinasi tik savimi: siekia padaryti karjerą, ir nieko daugiau.

Žinoma, yra išimčių. Juk visose žmogaus gyvenimo sferose turi būti balansas. Užsibrėždami tikslą padaryti karjerą nėra nesusimąstome, kiek žmonių, norinčių pasiekti karjeros viršūnę, negali rasti prideramo priedėlio savo jėgoms. Kiek iš jų prisiverčia dirbti neįdomų rutininį darbą vien dėl to, kad negali sutvarkyti santykių su savo viršininku. Arba nuolat kenčia ir negali apsispręsti palikti nusibodusią ir įgirusią iki gyvo kaulo firmą. Kodėl taip atsitinka? Galbūt tai susiję su tuo, kad ne visada tiksliai įvertiname savo galimybes. Arba labai retai žiūrime į save veidrodyje...

Aš kaip prekė

Karjera žmoguje sujungia asmenybę, parduodančią prekę, ir pačią prekę. Kad ir kaip liūdnei tai skambėtų, vargu ar galėsime apsieiti be pagrindinių rinkodaros taisyklių pastumiant save į rinką. Kaip ir pradėdant siūlyti bet kurią kitą prekę, būtina iširti išorinę aplinką, žaidimo taisykles išsirinktame rinkos segmente, apmąstyti reklaminę strategiją, nuspręsti pareigybių klausimą ir pan. Asmens rinkodara, be viso to, reiškia įvertinimo adekvatumą kylant karjeros laiptais. Pavyzdžiui, jei Jūsų viršininkas netikėtai dvigubai padidina Jums darbo užmokestį todėl, kad prisirišo prie Jūsų, tai dar nereiškia, kad padidėjo Jūsų vertė.

Pakalbėkime apie rinkodarą vardu aš ir darbo rinka. Kiekvienas galime būti pats sau rinkodaros specialistas. Daugelio specialistų manymu, mūsų karjera tai savęs perpardavinėjimų grandinė. Kaip pradėti šį kelią? Jei nusprendėte pakeisti darbą, neskubėkite. Iš pradžių reikia pabandyti pasilikti savo senojoje darbo vietoje. Bet nereikia išeiti skandalingai, reikalauti savo direktoriaus skubiai padidinti atlyginimą. Jūs tikrai pralaimėsite. Jūs nėra neįsivaizduojate, ką gali padaryti gandai. Pokalbį apie atlyginimo padidinimą reikia pradėti nuo paprasto nuoširdaus pasikalbėjimo apie savo problemas. Pavyzdžiui, greitai turėsite kūdikį arba paprasčiausiai norite pakelti savo kvalifikaciją, todėl Jums reikalingi mokymai ir t. t. Jūs turite subtiliai užsiminti, kad trūksta pinigų, kad esate pasiryžęs naujoms pareigoms ir t. t. Žinoma, Jūsų pasirinkta priėjimo prie bosų strategija turi būti rimta problema, nes antraip niekas nepadės jų išspręsti. Jei bosas atsilies tikslas pasiektas. Jei ne, turėtumėt pasakyti: Aš, kaip žinote, esu ištikimas savo kompanijai, bet šiuo metu esu verčiamas aplinkybių ieškotis kito darbo. Jei Jums nebūtų sunku, rekomenduokite mane savo kolegoms". Taigi Jums lieka geri santykiai su bosu, be to, dar gaunate šansą dirbti geroje kompanijoje. Jei šefas yra įžvalgus žmogus, jis supras visus privalumus turėti savo žmogų draugiškoje ar netgi konkuruojančioje kompanijoje. Jis parašys Jums rekomendaciją.

Ieškau darbo

Kitas žingsnis. Jokiū būdu nereikia skelbti visam pasauliui, kad ieškotės darbo (mirties ir gyvybės klausimas). Tegu visi mano, kad naujojo darbo paieška tai tiesiog kitas karjeros laiptelis. Formuodamas savo įvaizdį, draugams ar pažįstamiems turėtumėt sakyti: Jei bus koks nors įdomus darbas mano srityje paskambink man". Nereikia rodyti, kad esate nusiminęs dėl nedarbo arba susiklosčiusių piniginių aplinkybių. Jei bandote įsidarbinti pirmą kartą, tai prekė esate Jūs pats, o jei jūs esate specialistas, tai prekė jau Jūsų kvalifikacija. Pokalbis neturi atrodyti kaip maldaujantis kandidato monologas. Tai turi būti lygiateisiškas dalykinis pasikalbėjimas. Bet būkite atsargus, kad Jūmyse nepamatytų karjeristo, žingsniuojančio per galvas. Jokiū būdu nekalbėkite negatyviai apie buvusią darbo vietą ir juolab apie buvusį bosą. Pasistenkite pabrėžti, kad labai gerbiate savo buvusį bosą, kad toje kompanijoje buvo nuostabus kolektyvas, bet taip susiklostė gyvenimo aplinkybės, kad esate suinteresuoti kitomis perspektyvomis. Jūs turite būti pasiryžęs įvairiems klausimams, atvykęs į pokalbį. Jūsų tikrai gali paklausti, ko norite arba ko tikėtės iš naujos darbovietės ar pareigų. Tokiomis aplinkybėmis geriau perfrazuoti klausimą į aš atėjau išklausti jūsų pasiūlymų. Kartu turite parodyti savo susidomėjimą kompanija, aprašydamas savo pareigų spektrą, kurį norite vykdyti naujoje darbo vietoje. Žinoma, paskutinis klausimas bus apie Jūsų atlyginimą. Į klausimą kiek turite pasistengti atsakyti Kiek Jūs galite man pasiūlyti? arba Buvusiame darbe man mano atlyginimas už tokią darbų apimtį buvo toks, o dabar norėčiau uždirbti štai tiek.

Jūsų karjera tai unikalus balansas tarp asmeninės energijos ir laiko, kuris padeda realizuoti lakų posakį: Iki trisdešimties mes dirbame laikui, o paskui jis dirba mums.

Žinokite kriterijus

Ir dar: kylant tarnybos laiptais, Jums reikia žinoti kriterijus, pagal kuriuos žmonės paaukštinami. Tai kompetentingumas, atitikimas pareigoms, gebėjimas įsitraukti į kolektyvą. Gebėjimas įsitraukti tai tariamas geras suderinamumas su kitais bendradarbiais. Kai tik Jus pastebi, Jums lengviau gauti reikiamą paramą, o norint sėkmingai dirbti, būtina jausti tokią paramą. Ir ketvirtasis kriterijus tai išgarsėjimas (reikia tapti brendu, vardu aš). Nes svarbu ne tik ką Jūs pažįstate, bet ir tai, kas pažįsta Jus. Ir ne tik kas tiesiog pažįsta, bet ir ką jis pasiryžęs dėl Jūsų padaryti. Kodėl jie turi tai daryti? O todėl, kad pažįsta Jus, todėl, kad Jūs visada esate šalia, todėl, kad Jūs gerai dirbate, o ne slapstotės, ir esate visų akivaizdoje. Kai Jūs esate arti valdžios, šeimininkų, tai tampa akivaizdu. Tai būkite įsitikinęs, kad visi matytų, jog jūs vienas iš jų.

Ir tegu karjera Jūsų supratimu bus pelnytas pakėlimas tarnybiniais laiptais, o ne karjerizmas per galvas. O jei turite savybių, padedančių tarnybiniam kilimui (profesionalumas, kompetentingumas, kūrybiškumas ir protinga iniciatyva), tokiu atveju turite daug šansų kilti visais karjeros laiptais iki pat viršūnės. Jūs būsite užsitikrinę vietą po saule.

3 PRIEDAS

BERANKIS STEBUKLAS

Gimęs kūdikis nebuvo toks kaip visi.

Pirmoji tai pastebėjo pribuvėja. Ji suvyniojo rėkiantį berniuką į antklodę ir išskubėjo su juo į gretimą kambarį, kuriame nekantravo tėvas, kaimo mokytojas.

Gotfrydo Antano veidas nušvito. Bet kai moteris praskleidė antklodę, šypsena sustingo jo veide.

Nuo kiekvieno naujagimio sūnaus peties, vietoje rankų karojo bigės su vienu mažyčiu pirštu.

Tėvas tylėjo.

Bet pribuvėja – ne. Ji pasakė, kad tokiam vaikui geriau negyventi.

Motina ilsėjosi, ir niekas nenorėjo jos trukdyti. Kai po kurio laiko, paprašė atnešti kūdikį, mokytojas kiek galėdamas švelniau paaiškino, kad berniukas gimė be rankų.

Motina praskleidė antklodę ir apžiūrėjo savo vaiką. Jos akys sudrėko.” Tai mūsų sūnus. Dievas atsiuntė jį mums ir Dievas jo neapleis. “

Naujiena apie tai, kad 1848 m. balandžio penktąją gimė berankis vaikas, greitai pasklido po Rytų Prūsiją. Dauguma žmonių pritarė pribuvėjai. Ką veiksias šiame pasaulyje berankis, jeigu net sveikiems žmonėms sunku...

Mažasis Hermanas augo puikiai. Kai jam buvo devyni mėnesiai, nustebeš tėvas pastebėjo, kad vaikas siekia daiktų kojomis. Pasišaukęs žmoną, paprašė: “Daugiau nebemauk mažajam išdykėliui nei kojinių, nei batų”.

Nuo tol Hermanas didžiąją laiko dalį praleisdavo basas. Jo kojos darėsi vis stipresnės ir jautresnės. Jis galėdavo jomis prisitraukti daiktus, atimti žaislus iš vaikų, kaip kad jie atimdavo iš jo, ir netgi apsiginti nuo jų kojomis, kai šie mušdavosi.

Suaugusieji, išvydę šitą vaiką, dažnai imdavo rypuoti: “Vargšas vaikelis. Kokia siaubinga nelaimė. Melskimės Dievui, kad greičiau jį pas save pasiimtų”. Vaikas nesuprasdavo jų žodžių, bet, pajutęs gailestį, imdavo verkti taip, kad sunku būdavo numaldyti.

Tėvas tą greit pastebėjo. Jis suprato, kad vaikas, kurio gailimasi, greitai pradės ir pats savęs gailėtis, ir to jausmo nebeatsikratys visą gyvenimą. Mokytojas uždraudė artimiesiems verkšlenti vaikui girdint.

Kartą, ką tik atšventus antrąjį Hermano gimtadienį, šeima pietavo. Kol mama gaišo su sesute, išalkęs berniūkstis pakėlė koją, pakabino ją košės ir greitai susikišo į burną. Visi nusijuokė, žiūrėdami į jo košę išterliotą veidelį.

– Nuprauskite padaužą, – paliepė tėtis, – duokite jam šaukštą ir leiskite valgyti pačiam.

Berniukas gavo šaukštą. Dalis košės pakliūdavo į burną, bet ne ką mažiau – ant grindų. Visi puolėsi padėti vaikui –išskyrus tėvą.

– Palikite tai pačiam mažiui, – paliepė jis. – Kiekvienas, kuris bandys jam padėti, turės reikalų su manimi...

Vaikas išmoko valgyti pats. O tėvo žodžiai ir panašūs susitikimai su namiškiais įstrigo atmintyje visam gyvenimui. Tais įsakymais tėvas dėjo pamatus sūnaus savarankiškumui ir nepriklausomumui ateityje.

Būdamas ketverių, Hermanas ėmė mokytis rašyti ir skaityti. Jis sėdėdavo tėvo pamokose, viena koja prispaudęs grifelinę lentelę, kita vedžiodavo joje raides. Niekas neatkreipė dėmesio ką tas vaikas veikia po stalu. Tik šešerių metų jis oficialiai buvo priimtas į mokyklą. Tėvas apstulbo, kai sužinojo, kad jo sūnus jau moka rašyti ir skaityti. Kaimo staliui užsakė specialų suolą – tokį žemą, kad būtų patogų rašyti koja. Antraisiais mokslo metais Hermanas tiek pralenkė bendraklasius, kad tėvas jam pavedė padėti atsiliekantiems.

Didžiausias berniuko džiaugsmas buvo dainavimo pamokos. Jis turėjo puikią klausą ir greitai išmoko dainuoti iš natų – net sudėtingiausias melodijas.

Būdamas dešimties, Hermanas išmoko visko, ko galėjo išmokti mažoje kaimo mokyklėlėje. Tėvas suprato, kad vaikas yra vertas geresnės ateities nei ūkininkavimas kaime ir įteikė sūnui lotynų kalbos gramatiką. Tuo metu atsitiko tai, kas pakeitė Hermano gyvenimą.

Mokytojo padėjėjas Fricas griežė smuiku. Spindinčiomis akimis Hermanas klausydavosi muzikos. Niekas pasaulyje jis nenorėjo taip, kaip pats išmokti griežti. Per vienus pietus sukaupė drąsą ir paprašė tėvo leisti jį mokytis smuikuoti.

Visi aplinkui leidosi kvatotis. Hermanas leidosi iš kambario verkdamas. Kai aprimo, nusprendė: jei manęs niekas nemokys, išmoksiu pats.

Po pamokų jis nusigriebė Frico smuiką, palenkęs galvą, prispaudė jį prie peties, ir tokiu būdu parsinešė jį į savo kambarį. Pabandė griežti, bet negalėjo nulaikyti smuiko. Laikant taip, kaip atsinešė, nieko neišėjo. pasidėjo ant grindų, bet tokioje padėtyje galėjo griežti tik viena styga. Jis visaip vartė smuiką, tačiau tas nieko negelbėjo.

Hermanas apsipylė ašaromis. Vadinasi jo šeima buvo teisi...Jis niekada neišmoks griežti...Žiūrėdamas į smuiką, tą stebuklą, gulintį jam ant grindų jis pagalvojo, kad vis dėlto turi būti koks nors būdas griežti be rankų. Tereikia nepasiduoti nevilčiai. Jis atsinešė virvę ir pririšo smuiką prie žemos kėdės. Dabar kaire koja laikė stryką, o dešinės pirštai gulėjo ant stygų. Perbraukė per stygas. Tai, kas pasigirdo, nebuvo muzika. Tai buvo tiesiog triukšmas, panašus į tą, kurį sukeltų varna, jei kas nors jai įkištų smuiką...

Hermanas vis bandė ir bandė kasdien ir kartais išguldavo švarius garsus.

Vieną vakarą berniukui "bemuzikuojant" įėjo tėvas. "Tęsk," – pasakė. Drebančiomis kojomis berniukas ėmė griežti. Kai baigė, tėvas šypsojosi. "Aš paprašysiu kaimo mokytojo pamokyti tave".

Būdamas penkiolikos, Hermanas išmoko viską, ko galėjo išmokyti kaimo mokytojas. Tėvas išsiuntė jį į Karaliaučių. Hermanas mokėsi taip sparčiai, kad tėvai pradėjo tikėti jį tapsiant profesionaliu smuikininku. Po metų jaunas Hermanas iškeliaavo į Leipcigo aukštąją muzikos mokyklą.

Žiūrovams Hermanas pirmą kartą griežė labdaros koncerte. Jis atliko solo partiją. Kai, pasidėjęs prieš save smuiką, nusiavė batus ir liko vien su kojinių nukirptais galais, salė aiktelėjo.

Baigus griežti, niekas nė nekrustelėjo Hermanas pakilo ir nusvilęs žengė link laiptų. Jį pasivijo plojimų audra. "Tai ne aš, tai smuikas", galvojo vaikas.

Kitą rytą pasirodė recenzijos. Kritikai išgyrė jo nuostabius sugebėjimus, tačiau dauguma jų parašė, kad kaip smuikininkas jis neturi ateities. Hermanui pakirto kojas. Devynerius metus iš nugyventų devyniolikos jis atidavė muzikai. Ruošėsi smuikuodamas užsidirbti sau duoną. O dabar viskas žlugo, ir jis, berankis, nemoka dirbti jokio kito darbo...

Paskui žmonės vis dėlto suprato, kad Hermanas – ne paprastas, o *berankis* smuikininkas. Koncertuodamas jis važinėjo po pasaulį. Jo klausėsi ir sveikino Francas Listas. Hermanas išmoko plaukti, jodinėti ir šaudyti. Paskui vedė. Ir vedė laimingai. Būdamas aštuoniasdešimties metų, parašė knygą, kaip nugalėjo savo bėdą. Knyga prasideda žodžiais:

TEN, KUR YRA VALIA, YRA ATEITIS.

4 PRIEDAS

ŽIOGAS IR SRAIGĖ

D. Bisetas

Kartą gyveno žiogas, vardu Sendis, kuris buvo labai išdidus. Kai dar buvo mažas ir drauge su kitais žiogeliais mokėsi šokinėti, jis šokdavo labai dideliais šuoliais, ir mokytojas jam pasakė:

– Sendi, tu turi išmokti ir mažų šuolių.

– Ne, – nesutiko Sendis. – Aš nepaprastas žiogas. Šokinėsiu tikrai dideliais šuoliais.

Todėl ir neišmoko šokinėti mažais šuoliais.

Vieną dieną, išėjęs pašokinėti, jis susitiko sraigę, vardu Olaiva.

– Ar tau, mieloji, nenusibodo toks lėtas gyvenimas? – paklausė žiogas, – Kiaurą dieną šliauži su nameliu ant nugaros.

– Oi ne, – atsakė Olaiva. – Man patinka šliaužti. Ir sraigė būti patinka, ypač lietui lyjant, nes aš niekada nesušlampu po savo gražia kriauklele. Ir namo niekada nepavėluoju pareiti, nes visada esu namie, jei supranti, ką noriu pasakyti. Taigi sraigė būti labai smagu.

– Ką gi, – tarė Sendis. – Dėl skonio nepasiginčysi. Viso gero.

Ir nušokavo. Oi, koks buvo išdidus! Na, šokinėjo jis iš tiesų puikiai. Kaip ir visi žiogai. Vienu šuoliu galėjo nušokti dvylika colių. Tai labai daug, nes pats tebuvo tik vieno colio. Bet kai ko Sendis, žinoma, nemokėjo. Nemokėjo šokinėti mažais šuoliukais. Pavyzdžiui, nušokti šešių colių arba trijų colių jis negalėjo, o galėjo tikrai dvylika. Kiekvieną sykį tik dvylika.

Kai pasišnekėjo su Olaiva, jau buvo metas valgyti pavakarius, todėl Sendis ėmė šokuoti namo. Bet prie pat namų, kai bebuvo likę vos šeši coliai ligi jo mažo urvelio, jis pamatė, jog į vidų patekti negalės. Kai tik šoka, tai ir perlekia per namus ir atsiduria kitoje pusėje. Daug sykių taikė, bet vis peršoka per urvelį ir peršoka. Vargšas Sendis labai nuvargo ir net supyko. Staiga žiūri – nagi atšliaužia Olaiva su savo nameliu ant nugaros.

– Matai, Sendi, – tarė ji. – Kartais geriau būti sraigė. Bent į namus pakliūni be jokio vargo.

Tačiau ji buvo geraširdė sraigė. (Didžiuma sraigių yra geros, tik, anksti rytą nubudusios, jos truputėlį irzlios.) Todėl ji tarė Sendžiui:

– Jei tu užliptum man ant kupros, aš tave paneščiau.

Sendis užlipo jai ant kupros, ir ji nunešė jį namo. Kaip nudžiugo Sendis!

– Ačiū, brangioji Olaiva, – tarė jis. – Dabar aš suprantu, kad dideli šuoliai – dar ne viskas.

– Teisybė, – atsakė Olaiva. – Maži šuoliukai ne prastesni už didelius šuolius. Lik sveikas, Sendi.

5 PRIEDAS

AKLŪJŲ RAŠTO IŠRADĖJAS

Algirdas Sabaliauskas

Tėvas kažkur išėjo, ir balniaus dirbtuvėje berniukas liko vienas. Luji tik treji metai, tačiau jis gerai žino, kaip tėvo rankose didžiulis peilis vikriai raižo storos odos gabalus. Kodėl nepamėginus jam pačiam? Mažylis nutveria peilį ir bando pjauti. Tačiau silpnutės rankos neišlaiko sunkaus peilio, šis sprūsta, ir aštrūs ašmenys įsirėžia berniukui į akį. Po keleto savaičių Luji jau visiškai aklas.

Ši šiurpi nelaimė įvyko 1812 metais nedideliame Prancūzijos miestelyje. Tačiau, kaip kartais esti pasaulyje, ši nelaimė kartu buvo laimė milijonams kitų nelaimingų žmonių.

Kai atėjo metas Luji mokytis, tėvas už rankos jį nuvedavo į miestelio mokyklą, pasodindavo kamputyje į suolą, o po pamokų parsivesdavo namo. Berniukas klausydavo, ką pasakoja mokytojas, ką atsakinėja mokiniai. Nei skaityti, nei, rašyti jis nemokėjo, ir niekas net neįsivaizdavo, kad šių dalykų jis galėtų kada nors išmokti.

Išmokyti Luji rašto ryžosi tėvas. Sumanus balnius į storą lentą prikalinėjo vinių, kad jų galvos lyg punktyro taškeliai vaizduotų raidžių linijas. Berniukas, pirštais apčiuopinėdamas šias vinių raides, išmoko visą alfabetą, perskaitydavo net paprastesnius žodžius, tačiau knygos iš vinių nesukalsi...

Gerokai dar prieš tai prancūzas Valentinas Aji pamėgino mokyti elgetaujantį aklą berniuką. Pagamino jam medines raides. Berniukas jas lengvai išmoko. Mokytojas stebėjosi mokinio pirštų jautrumu, o vieną kartą buvo tiesiog apstulbintas, jog berniukas savo pirštais "mato". o buvo taip. Tvarkydamas mokytojo stalą, berniukas rado kažkokius popierius ir pirštais apčiuopė rašytas plunksna labiau įspaustas raides.

1784 metais Valentinas Aji Paryžiuje įsteigė pirmąją pasaulyje aklujų mokyklą. Šios mokyklos mokiniai jau skaitė ant plonų kartono lapų iškilusias raides. Raidės būdavo išspausdinamos specialiu švino šriftu.

Į šią mokyklą buvo atvežtas ir mums jau pažįstamas balniaus sūnus Luji Brailis. Luji netrukus tapo geriausiu mokyklos mokiniu. Jis puikiai skaitė naujuoju aklujų raštu. Bet šis raštas buvo labai netobulas.

Skaityti jį perskaitysi, tačiau rašyti patiems mokiniams praktiškai būdavo neįmanoma.

Prancūzų artilerijos kapitonui Šarliui Barbjė į galvą šovė mintis, jog raides galima žymėti taškais, išmuštais ant plono kartono lapų. Luji buvo dvylikos metų, kai naująją aklujų rašto sistemą pradėta naudoti jo mokykloje. Išmoko jis ir šią, bet berniuko ji toli gražu nepatenkino, per daug sunki. Trejus metus jis atkakliai ieško naujų būdų sukurti tobulesnį raštą, norėdamas palengvinti savo ir savo nelaimės brolių likimą. Pagaliau pavyksta. Brailis apskaičiuoja, jog šeši įvairiose kvadrato vietose išdėstyti taškai leidžia pažymėti šešiasdešimt rašto ženklų, o jų užtektų ir alfabeto raidėms, ir skaičiams, ir kitokiems simboliams. Vienu paprastu tašku jis pažymi visų nuolat vartojamą ir daugelyje kalbų alfabetą pradedančią a. Penkiolikmetis Luji Brailis pasiūlo savo sistemą. Iš pradžių į ją žiūrima su įtarimu. Išspausdinama ji tik 1829 metais, kai Brailis buvo jau ne mokinytis, o tos pačios mokyklos

mokytojas. 1837 metais šia sistema išleidžiama pirmoji knyga – Prancūzijos istorija, po metų – aritmetikos vadovėlis.

Luji Brailis buvo ir talentingas muzikantas. Jis puikiai mokė muzikos ir savo akluosius mokinius. Naują sistemą Brailis pritaikė ir gaidoms užrašyti.

Gimsta ir miršta žmonės vieną kartą. Bet laidojami jie kartais kelis kartus. Du kartus prancūzai palaidojo ir Luji Brailį. Pirmą kartą 1852 metų žiemą laidojo paprastą Paryžiaus aklųjų mokyklos mokytoją, o 1952 metais, minėdami Brailio mirties šimtmečio jubiliejų, laidojo jau visame pasaulyje vartojamo aklųjų rašto išradėją, palaidojo dabar Prancūzų panteone šalia didžiųjų šios tautos sūnų.

Lietuvių kalbai Brailio raštą 1927 metais pritaikė Pranas Daunys kovose už Lietuvos Nepriklausomybę sužeistas ir netekęs regėjimo.

6 PRIEDAS

KARJEROS KELIAI

Olegas Lapinas

Kiekvienas gyvenimas gali būti pavaizduotas linija. Kartais ši linija kyla į viršų, kartais eina tiesiai. Ir, deja, pabaigoje ji neretai linksta žemyn. Mes galime su tuo nesutikti, galime net visomis išgalėmis tam priešintis. Tačiau karjera vargiai ar gali tapti nuolatiniu kopimu į viršų.

Iš karto atsiprašysiu, kad karjeros variantuose vyraus vyrai. Moterų karjeros niuansai – vis dar naujas dalykas, todėl tegul palaukia savo eilės ateityje. O vyriška karjera nėra svarbesnė, tiesiog kiek geriau žinoma...

Imkime kelis dažniausiai pasitaikančius karjeros variantus. Kodėl jie būna tokie, o ne kitokie – klausimas sudėtingas. Čia lemia ir energetinis potencialas, ir tėvų įtaka, ir aplinkybės. Tačiau svarbiausia – žmogus realizuoja tai, kas jame yra. Tampa savimi.

Senovės Indijoje vyrui buvo numatomos tokios gyvenimo pakopos. Pirmoje – “brachmačarja” – nuo vaikystės iki vedybų – jis yra mokinys. Antroje – “grihasthya” – jis gyvena šeimyninį gyvenimą, dalyvauja visuomeniniame gyvenime, rūpinasi buitimi. Trečioje – “vanaprasthya” – po to, kai nuo jo atsiskiria vaikai, – jis eina gyventi į mišką; ketvirtoje – “samnyasa” – jis atsižada visų materialių dalykų ir ieško dvasios išsilavinimo. Visą tą laiką jis, žinoma, atlieka ir savo profesines bei žmogiškas pareigas. Siekdamas būti drašus, nuoširdus, ištikimas, tikintis, susivaldantis ir taikus.

Plačiai žinoma gruzinų trijulė: pastatyk namą, pasodink medį, išaugink sūnų.

Pas mus kriterijai kiek kitokie. Pirmiausia, jie taikomi ne tik vyrams, bet ir moterims. Iš abiejų lyčių reikalaujama, tarkime, kad būdamas keturiasdešimties metų tu turėtumei išsilavinimą, butą, sodybą, profesiją, geras pajamas, mašiną. Kai kas – “yuppi” – to reikalauja iš savęs dar iki trisdešimties. Turėti šeimą? Nebūtinai, jos iš vis galima neturėti. To nereikalaujama. Geri pinigai svarbiau.

Reikalavimas moteriai turėti šeimą gerokai nusilpo. Gali turėti vaiką, jei tu vaikus mėgsti. Vyrą turėti nebūtina. Gali turėti draugą, tarkime, visai neblogą – Briuselyje ar kur nors Europos Sąjungoje dirbantį užsienietį. Gali būti ir verslininkas. Svarbiausia – “kad jis negriautų tavęs kaip asmenybės”.

Kaip vyrai ir moterys gyvena šių reikalavimų lauke?

Pirmas variantas. Štai iš pirmo žvilgsnio nuolat kylanti inžinieriaus kreivė. Mokykloje šis žmogus buvo, žinoma, pirmūnas. Jis gal ir aukso medaliu mokyklą baigė. Po to – universitete pasižymėjo studentų mokslinėje draugijoje. Gavo diplomą, toliau – neblogą darbą, mokslo daktaro disertaciją apsigynė. Darbe – stambioje gamykloje – gavo paaukštinimą. Kreivė pasiekė viršūnę.

Toliau atėjo nauji laikai. Jo darbas tapo neberentabilus. Gamykla užsidarė. Ką darys mūsų sėkmingas mokslų daktaras? Nuo šio taško jis gali peršokti į kitas kreives arba likti toje pačioje, tik likus senoje, jis neišvengiamai eis žemyn. Jis taps įpykusių ir senus nuopelnus prisimenančiu piliečiu, nuolat jaučiančiu

skriaudą ir niekaip nesutinkančiu su leidimusi žemyn. Nevykėlio pabaiga su sėkminga pradžia. Tarp kitko, taip baigė gyvenimą Džakomo Kazanova. Ne inžinierinės karjeros, žinoma, meistras.

Tačiau ką, jei mūsų inžinierius, atėjus sunkiems laikams, peršoktų į kitą kreivę – tarkime, į verslą? Žiūrėkite: jo kreivė neina žemyn. Su keliais draugais jis ima užsidirbti perpardavinėdamas mašinas ir kuria savo verslą. Po kelerių metų jis keičia verslą – pasikeitė rinka. Dar po kelerių jis prasimuša į sėkmingų verslininkų tarpą. Pažįstama karjera? Taip. Ir Lietuvos garsių verslininkų, ir gerai žinomo rusų verslininko Boriso Berezovskio kelias į viršūnę buvo panašus.

Tačiau kai kada netgi labai sėkmingi oligarchai turi problemų. Tarkime, nesutaria su valdžia ar su konkurentais. Juos ištremia iš šalies, pasodina į kalėjimą ar netgi fiziškai pašalina. Ar mes galime laikyti juos nenusisėkusiais? Ne. Jeigu jie ir žūsta, tai kaip sename kare – žūsta balne. “Netikėta mirtis sprogu automobiliui nutraukė garsaus... gyvenimą. Visas miestas susirinko palydėti...”

O jei nežūsta? Tuomet jie nepastebimai pereina į kitokią – senstančių turtuolių kategoriją. Su sveikatos kreive jie keliauja ten, kur duota gamtos – koreguodami ją sportu, sveika gyvensena ir dvasiniais ieškojimais.

Antras variantas. Visai nieko gero nežadanti kreivė. Asociali šeima. Menkumo jausmas. Trejetai senoje mokykloje. Tik štai stebuklas: prieš pat egzaminą staiga ima mokytis labai gerai. Jokiu aukso medaliu nekvepia. Pasirodo, buvo gabus, tik noro trūko! Iš pradžių nieko neturi. Po to baigia aukštąją, irgi be stebuklų. Ir štai pasitaikius skylei rinkoje ją užuodžia ir kažkokiu stebuklingu būdu prasimuša į verslininkus. Kreivė nekilo nuo pradžių. Tarsi laukė momento, kada gi realizuosis jo gabumai. Savo žvaigždėtos valandos laukė! Jei tai verslininko gabumai – tampa verslininku. Jei ne – lieka versle vidutinioku, bet laukia progos realizuotis. Gal politika? Gal meru? Gal į Seimą? O gal į ministeriją? Čia tau ir draugai, ir įtaka. Iki pensijos užteks. Į oligarchus nesimuša. Pakovoja su kitais politikais, patenka į vieną kitą nedidelį skandalą. Geriausiu atveju tyliai išsina iš politikos, sulaukęs garbaus amžiaus. Niekas nežino, kuo užsiima.

Kai imperatorius Diokletianas netikėtai pasišalino iš sostinės, senatoriai labai susirūpino. Jie rado imperatorių provincijoje vasarinėje viloje ravint daržą. “Imperatoriau, jūsų laukia imperija ir sostas!” – sušuko jie. “Baikite,– atsakė Diokletianas,– jei jūs pamatytumėte, kokius aš čia agurkus auginu – nekvaršintumėte man galvos šitais niekais”.

Trečias variantas. Kreivė iš pradžių lyg ir daug žadėjo. Jis buvo gan gražus vaikinys mokykloje, populiarus, aukštas, netgi grojo ansamblyje. Kai kas jam pavydėdavo. Po mokyklos kažkaip vis pradėdavo mokytis, bet nesutardavo su dėstytojais ir mesdavo – ambicija trukdė. Vedė gražuolę. O ji jo negerbė. Užsigaudavo, užsidegdavo... Vieną kartą net į psichiatrinę pateko. Nenuostabu – įprato gerti ir po to teko gydytis. Dirba banko apsaugoje... Išsiskyrė, vėl vedė. Ji lyg jį myli. Nors čia kreivę pavyko išlyginti...

Matote, nuo to, kaip prasideda mūsų karjera, ne visuomet gali prognozuoti, kaip ji pasibaigs. Todėl štai ką aš jums pasakysiu.

Geriausia turėti atsargoje ne vieną, o kelias kreives: tarkime, profesinę, šeimyninę, hobi, sveikatos ir dvasinių ieškojimų. Tegul jos vis netoliese kur nors čiurlena. Nepasisekė su profesija – eikite palakstyti į mišką. Koją susilaužėte – skaitykite pasaulinį literatūros aukso fondą. Skaityti nesinori – eikite su vaikais į mišką. O kad ne žemyn judėtumėte, o aukštyn – tobulėkite.

Praeikite vis daugiau kilometrų. Viena gėle daugiau sutuoktinei padovanokite. Viena nuodėme daugiau atleisti išmokite. O dar geriau, jei nuo visų šių nesąmonių su karjera persijungsite į gyvenimą čia ir dabar. Žiūrėkite – jūsų protas staiga nustebs ir nustos jus varinėti visokiausiomis kreivėmis. Tačiau čia aš, žinoma, pasakiau per daug. Judėkime, judėkime – karuselės dar negreit užsidaro...

7 PRIEDAS

PROFESIJOS PSICHOLOGO AKIMIS

Olegas Lapinas

Seniai praėjo laikai, kai profesijas aiškino tiesiog pagal žmonių polinkius. Kas tai per paaiškinimas: “polinkis”? Kažkoks įtartinas žodis, tarsi medis kur nors palinktų. Medis – jis prie vandens linksta. O kuriems galams žmogus palinko?

Kaip rodo statistika, šiuolaikinis jaunimas dažniausiai renkasi studijuoti šias profesijas:

Informatiką; Vadybą; Teisę;

Dažniausiai baigę šiuos mokslus studentai ir dirba pagal specialybę: su kompiuteriais, įstaigų vadovais ir advokatais.

Sekantį trejetuką užima studijuojantys: *Ekonomiką; Anglų ir skandinavų filologiją; Socialinį darbą;*

Ir šie žmonės kažkaip įsidarbina: buhalterijose ir bankuose, vertimų biuruose ir ministerijose, slaugos namuose. Ir paskutinis trejetukas: tie, kurie studijuoja: *Politikos mokslus; Psichologiją; Žurnalistiką.*

Šitie bando prasimušti į diplomatus ir ambasadorius, psichoterapinius centrus, spaudą ir televiziją.

Pirmas klausimas: kodėl pirmoje vietoje **informatika**? Naivus žmogus atsako: todėl, kad informatikui vakaruose nesunku rasti darbą, ir dar moka vos ne taip, kaip nei ministrui. Na, o kodėl tuomet visi žmonės nestoja į informatiką? Vėl naivus atsakymas: todėl, kad stoja tik gabūs matematikai. Ir kas iš jų būna pabaigus mokslus? Atsakymas: dažniausiai iš jų pasidaro kompiuterių ir jų tinklų specialistai.

Na, o dabar pažiūrėkime tiesai į akis: o ką jie su tais kompiuteriais daro? Teisingai, jie derina naudingą visuomenei darbą su visiems žinomomis pramogomis. Kokios tos pramogos, jūs puikiai žinote ir be manęs: kokie puslapiai dažniausiai žiūrimi internete? Ką? Iš „p“ raidės? O ką daro susėdę vakarais prie kompiuterių tinklo keli jaunuoliai? Klausimas retorinis. Žaidžia.

Vadinasi, pamirškime pinigus ir meilę matematikai. Jie – slapti intersekso ir žaidimų mėgėjai, kurie laisvalaikio nuo šių užsiėmimų kažką ten sukuria. Kažką tokio, kas vis vien vieną kartą pakimba arba sugriūna nuo virusų atakos. Ir dar neaišku, kuri jų dalis pati tuos virusus ir kuria.

Tiesa, ar jūs pastebėjote, kad daugumoje filmų, tarkime, „Juros periodo parkas“, „Rytojus niekad nemiršta“ ir kt. **programuotojai** dažniausiai yra labai nesimpatiški ir nesportiški vaikinai su didybės manija? Jūs atvirai pasakykite man: ar jums Bilas Geitsas patinka? Bet kokių atveju, informatikai – tai akinuoti, sulinkę žmonės išblyškusiais veidais, kurie nuo per ilgo sėdėjimo pasidaro trečios lytinės orientacijos žmonėmis – jie mylisi su motinine plokšte, o potenciją jiems atstoja procesoriaus taktinis dažnis....

Štai **vadybininkai**. Jūs puikiai žinote, kad Lietuvoje nuo seno gerbiama valdžia. Lietuvis visuomet siekė prasimušti į ją. O vadybininkai, tik pradėję dirbti, irgi siekia daryti karjerą. Su džiaugsmu ir viltimi toks

jaunuolis pradeda savo darbą įstaigoje. Kada nors jis taps „generaliniu direktoriumi“. Kitaip jis ne vadybininkas. Tik ką reiškia daryti karjerą?

Tai reiškia, pagal amerikiečio Piterio principą, nuolat judėti link savo nekompetentingumo. Vieną dieną vadybininkas gauna paaukštinimą ir tampa visiškai nekompetentingas. Tuomet jis suserga radikulitu, hipertonija ir nutukimu. Ir pačiame paaukštinimo įkarštyje jam tas paaukštinimas pasidaro nemielas. O aukštą atlyginimą suvalgo didelės pagal padėtį išlaidos: naujam namui, naujai mašinai, žmonos kailiams ir dantims, užsienio kurortui ir vaikų studijoms užsienyje.

Kažkokia absurdiška gyvenimo linija, tiesa? Taigi, vadybininkai – tai žmonės, kurie prakaituodami dvidešimt metų nuolat kopia į kalną, kurio viršūnėje jie randa užrašą: „jūs lipote veltui. Su balandžio pirmąją“.

Na, o dabar – **teisininkai**. Juos pas mus myli dėl dviejų dalykų: dėl aukštų atlyginimų ir dėl saugumo: kai pats gaudaisi įstatymuose, tai ir skylę kokią įstatymuose rasi, ir žinosi, kokioje skylėje slėptis, jei kas. Teisininkai, kaip žinia, remiasi dviem žodžiais: „bausti“ ir „leisti“.

Vadinasi, kas? Vadinasi, jie pagal savo natūrą privalo būti ne linksmo temperamento, o rūstūs ir moralistiški. Linksmaus alaus ir moterų mylėtojas irgi, žinoma, gali būti teisininku, tačiau jei jis dirbs daug metų, jo veide vis vien atsispindės rūstumas ir moralė, visokie „reikia“, „turi būti“, ir „privalo“... Juk jis atstovauja teisę leisti ir teisę bausti. Koks čia gali būti dar linksmumas? Turi būti svarbos jausmas ir rimtumas. Psichoanalitine kalba kalbant, tai „super- ego“ žmonės.

Prisiminkime, kad „super- ego“ – tai pasąmoninga mūsų psichikos dalis, kuri talpina savyje tėvelių reikalavimus: kas gražu, kas ne, kas moralu, kas ne, koks tu privalai būti ir kaip nubausti save, jei nebūsi. Siaubas kažkoks, tiesa? Kas juos atveda į tokias niūrias vietas, kaip teismas, arbitražas, juristo kabinetas? Žinoma, ne meilė gyvenimui. Jei toks žmogus mylėtų gyvenimą, tai dirbtų didžėjumi arba su karvėmis. Ne, jį, be jokios abejonės, veda slaptas noras teisti, t. y. susitapatinti su baudžiančiais juos vaikystėje moralistiškais tėvais. Taigi jie – slapti jėzuitai. Ir vieną dieną visi patys vienas kitą nuteis.

Trumpai prabėgsime per kitas populiarias specialybes.

Ekonomistai – pinigų skaičiuotojai. Naivūs vaikai, tikintys, kad suskaičiuoti ką nors – reiškia valdyti ką nors. Psichoanalitine kalba kalbant, tai vaikai, linkę į žaidimus su tuo, ką ankstyvoje vaikystėje tik ir galima valdyti – savo kūno turiniu – taigi mėgdavo ilgai sėdėti ant puoduko...

Užsienio kalbų filologai – augo šeimose, kuriose tėvai nesusišnekėdavo. Tekdavo versti tėvelio kalbą mamytei ir atvirksčiai. Naiviai tikisi, kad jų sugebėjimai ves į tokį pat gerbūvį vertėjų biure, ministerijoje, mokykloje – cha- cha. Jei ten būtų santarvė, žmonės susitartų ir be žodžių...

Socialiniai darbuotojai – daug kalbantys geri žmonės didelėmis akimis, už minimalų atlyginimą tenkinantys savo mazochistinius polinkius, padėdami vargšams. Vaikystėje jiems trūko užuojautos ir meilės, todėl visą gyvenimą jie siekia rūpintis tais, kurie yra vargingesni už juos. Slapti pasipūtėliai, besimėgaujantys savo altruizmu.

Politikai – vaikystėje apie jų rašinius mokykloje mokytojai sakydavo: “prašau, rašyk taip, kad būtų mažiau vandens“. Klanas, visą gyvenimą užsiimantis tuo, kad jų kalbą galėtų suprasti kuo siauresnis ratas žmonių: “valstybės plėtros kontrolės inspekcija nedviprasmiškai laikosi Ženevos modelio integruojant kontrolės mechanizmus į demokratizavimo struktūras“...

Psichologai – daug tylintys geri žmonės, tik vyrai ne didelėm akim, o skvarbiom, ir dar jie būtinai būna su barzdomis. Moterys nešioja megztinius, o veiduose būna amžina ironiška šypsena. Moka du klausimus: “kaip tu dėl to jautiesi?“ ir „ką tau tai reiškia?“. Niekad neatsako į klausimus kitaip, nei „o kaip tu pats manai?“ Vaikystės neturėjo.

Žurnalistai– žmonės, kuriantys gyvenimą tokį, kokį, jų nuomone, žmonės nori jį matyti. Iš pradžių smalsauja, kas vyksta kitų žmonių gyvenimuose, po to sukuria savo išgirsto ir pamatyto versiją. Panašūs į psichologus, tik viską užrašo, nufilmuoja ir atiduoda viešam pasimėgavimui į eterį. Vaikystėje tėvai juos užklupdavo žiūrint pro raktą skylutę ir neleisdavo skleisti gandų. Todėl niekada nebūna patenkinti redaktorais, kuriuose pasąmoningai mato tėvus.

8 PRIEDAS

DIPLOMUOTOS PEDAGOGĖS LAUKIAMOS PREKYBOS CENTRUOSE

Aida Murauskaitė, "Respublika"

2003 m. rugpjūčio 1 d. duomenimis, šalies darbo biržose darbo ieškojo 2354 pedagogai. Daugiau kaip pusė jų turi aukštąjį išsilavinimą. Vis didėjantis nedarbas, sparčiai mažėjant gimstamumui, gresia ir jau ne vienu metų patirtį turintiems mokytojams, ir ką tik baigusiems aukštąsias mokyklas.

Pirmą liepos savaitę, vos aukštosioms mokykloms įteikus diplomus, absolventai ėmė plūsti į darbo biržas. Pedagogams, ypač ikimokyklinio ir pradinio ugdymo specialistams, nelengva įsidarbinti pagal specialybę, didžiuosiuose miestuose – net neįmanoma. Tiesa, jų, jaunų, išsilavinusių, mokančių bendrauti, išskėstomis rankomis laukia didieji prekybos centrai. Merginos, ketverius metus siekusios aukštojo išsilavinimo, ten gali įsidarbinti kasininkėmis.

Apie paklausą negalvojo

Šiomet Vilniaus pedagoginį universitetą (VPU) baigusios Rūta ir Vaida darbo biržoje užsiregistravo vos gavusios diplomus. Stodamos į VPU merginos negalvojo, ar jų įgytos specialybės yra ir bus paklausios. Rūta rinkosi ikimokyklinį ugdymą, Vaida – pradinį. Merginos sako tuomet galvojusios tik apie aukštąjį išsilavinimą.

Pasak Vaidos, iš jų per šešiasdešimt kurso studentų tik trys dirba pagal specialybę. Vaida ir Rūta studijuodamos nedirbo. Rūta mėgino susirasti darbą, bet nei dar mokydamosi, nei baigusi nerado. Kaip pagrindinę priežastį mergina nurodė tai, kad visos darbo vietos Vilniuje užimtos, daugiausia gerokai vyresnių kolegijų. Jos nenori grįžti į miestus, iš kurių yra kilusios, be to, domėjosi: ten irgi sunkiai rastų darbo. Iš Vaidos kurso tik viena absolventė grįžo į gimtąjį miestą, nes ten garantuota gyvenamoji vieta, o ir darbą susirado.

Ir Vaida, ir Rūta nuo rugsėjo pradės mokyti magistratūroje. Pirmoji – pradinio ugdymo, antroji – socialinio darbo. Rinkdamosi magistratūrą žvelgė ne į specialybės paklausą, bet į tai, kad studijos būtų pigesnės ar visai nemokamos, kad gautų stipendiją.

Merginos sakė tiksliai, ką norėtų dirbti, nežino. Pedagogių darbas joms ne itin patinka. Labiausiai traukia valstybės tarnyba, jos socialinės garantijos.

Universitetus baigia bedarbiai

2002 metais šalies aukštąsias, aukštesniašias (kolegijas) ir profesines mokyklas baigė 43 400 absolventų, iš jų daugiau kaip 12 000 kreipėsi į teritorines darbo biržas. Iš jose įsiregistravusiųjų 2600 buvo aukštųjų mokyklų, 3500 aukštesniųjų, 6000 – profesinių mokyklų absolventų.

Šiomet vien į Vilniaus darbo biržos Jaunimo darbo centrą jau kreipėsi per 1000 absolventų. Tai daugiausia Vilniaus universitetą, Vilniaus, Šiaulių pedagoginį, Kauno technologijos, Žemės ūkio universitetus baigę studentai.

Mokytojai darbo daugiau ieško mieste nei kaime. Miesto mokyklose norėtų dirbti 78,3 proc. darbo biržose užregistruotų pedagogų. Tarp ieškančiųjų darbo daugiausia jaunesnių nei 25 metų mokytojų. Gausiausia bedarbių pedagogų yra tuose miestuose, kuriuose yra pedagogus rengiantys universitetai ar kolegijos, mat juose pasilieka baigusieji studijas.

Daugiausia darbo neranda VPU absolventai. Šiais metais teritorinėse darbo biržose mokytojams buvo įregistruoti tik 507 nauji darbo pasiūlymai, kurių didesnė dalis – 73 proc. – teko turintiems aukštąjį išsilavinimą.

Pedagogių pageidavimai

Šiomet Vilniaus darbo biržos Jaunimo darbo centro darbuotojus nustebino absolventų antplūdis pirmąją liepos savaitę, t. y. vos gavus diplomus. Kaip sakė šio centro vedėjas Alfonsas Stravinskas, pedagogės absolventės pagal savo pageidavimus įsidarbina nelengvai. Jas išskėstomis rankomis sutinka didžiųjų prekybos centrų vadovai, tačiau merginas, ketverius metus siekusią aukštojo išsilavinimo, tai nelabai vilioja. Nebent kaip paskutinė viltis įsidarbinti. Daugiausia pedagogės absolventės pageidauja dirbti biure: administratorėmis, sekretorėmis. Dar viena sritis, atsivėrusi pedagoginį išsilavinimą įgijusioms merginoms, – turizmas. Jų, mokančių bendrauti ne tik lietuviškai, bet ir užsienio kalbomis, pageidauja kelionių agentūros, viešbučiai.

9 PRIEDAS

BINGO

NUOLAT TOBULINA SAVO KVALIFIKACIJĄ	PLANUOJA SAVO KARJERĄ	LANKĖSI DARBO BIRŽOJE
MANO, KAD GERIAUSIAS DARBO PAIEŠKOS BŪDAS – NAUDOJANTIS ASMENINĖMIS PAŽINTIMIS	MANO, KAD PROFESIJOS PASIRINKIMAS YRA PAČIO BESIRENKANČIOJO REIKALAS	MOKA UŽSIENIO KALBĄ
PATINKA BENDRAUTI SU ŽMONĖMIS	NORĖTŲ STAŽUOTIS UŽSIENYJE	MANO, KAD KIEKVIENAME DARBE SVARBIAUSIAS YRA ATLYGIS
NESIDOMI KARJEROS PLANAVIMU	VAIRUOJA MAŠINĄ	DOMISI PROFESINIO ORIENTAVIMO SITUACIJA LIETUVOJE

10 PRIEDAS

“Tai buvo šalta ir sausa penktadienio popietė po rytinės liūtis. Telefoninio ryšio meistrė sunkiai dirbo stengdamasi pataisyti paskirstymo dėžę šalia kelio. Dirbdama ji nejautė šalčio. Darbą reikėjo atlikti greitai ir kruopščiai, ypatingai kai tave iš kitos gatvės pusės stebi pikta eismo prižiūrėtoja.

Telefonų kompanija, kurioje dirbo meistrė, pageidavo, kad darbas būtų atliktas iki savaitgalio. Meistrė laukė savaitgalio: kai apsiaus naujuosius džinsus iš “Next”, nueis išgerti kelis kokteilius, o vėliau į naktinį klubą, kur galbūt ką nors sutiks – štai apie ką ji svajojo.

Kaip tik tuo metu pro šalį važiuo šiukšlių sunkvežimis. Jo vairuotojas taip pat galvojo apie savaitgalį. Po kelių valandų turėjo baigtis jo darbo diena ir tada jis eis į sporto klubą truputėlį pasimankštinti, o paskui žais su broliu golfa. Juk reikia rūpintis savo sportine forma, kai tau 35. Giliai įtraukdamas cigaretės dūmą ir nesutelkęs viso dėmesio į vairavimą, jis nepastebėjo telefoninio ryšio meistrės šalia kelio. Sunkvežimio ratas pataikė į balą, ir milžiniškas vandens pliūpsnis aptaškė meistrę, kuri akimirksniu peršlapo kiaurai. Bandydama atsigauti ir mojuodama kumščiu, meistrė netyčia paslydo ant šlapio šaligatvio krašto ir parkrito. Koks siaubas! Skausmas pervėrė kairę koją – tikriausiai lūžo. Jaunas kirpėjas, kuris dirbo parduotuvėje, esančioje čia pat, už telefoninio ryšio paskirstymo dėžės, viską matė ir sušukęs išbėgo jai padėti. Jis padėjo meistrei atsikelti ir paskambino greitajai pagalbai taksisto, kuris kaip tik tuo metu važiuo pro šalį, mobiliuoju telefonu.

Ligoninėje labai paslaugus slaugytojas padėjo meistrei patogiai įsitaisyti ir viską paruošė peršvietimui rentgenu. Gydytoja peržiūrėjo rentgeno nuotraukas, bet lūžių nerado. Koją buvo tik smarkai sumušta ir patemptos sausgyslės. Koją švelniai, bet tvirtai sutvarstė įtvariais. Slaugytojas pasakė, kad sunkvežimio vairuotoją reikėtų paduoti į teismą, todėl telefoninio ryšio meistrė nusprendė paskambinti teisininkui. Slaugytojas pažinojo teisininką, kuris turėjo prašmatnų biurą vienoje iš Vilniaus senamiesčio gatvelių. Meistrė paskambino norėdama susitarti dėl susitikimo, tačiau teisininkas buvo išvykęs žaisti golfo. Tada ji paskambino į jo mobilųjį telefoną. Teisininko golfo partneris, išgirdęs visas pokalbio smulkmenas, nusikeikė. Kaip tik tuo metu pro šalį ėjo kunigas ir apibarė jį už piktžodžiavimą. Štai kokia keista diena!”

KLAUSIMAI PERSKAIČIUS TEKSTĄ

1. Kiek darbų pavadinimų paminėta istorijoje?
2. Keliems darbams reikalingas aukštasis išsilavinimas?
3. Keliems darbams reikalingas profesinis mokymasis po mokyklos baigimo?
4. Kuriuos iš paminėtų istorijoje darbų norėtumėte dirbti (jei tokių yra)? Kodėl?
5. Kurių darbų iš paminėtų istorijoje nenorėtumėte daryti? Kodėl?

11 PRIEDAS

PROFESIJOS ŽINOJIMO KRITERIJUS – STOMATOLOGAS

Apibraukite T, K, arba ? T = visiškai **teisinga** K = visiškai **klaidinga** ? = **nežinau**

1. Daugelis stomatologų vienodai skiria laiko ir dantų profilaktikai, ir gydymui. T ? K
2. Stomatologu galima tapti ir neturint universitetinio išsilavinimo. T ? K
3. Stomatologijos mokslus galima baigti per trejus metus. T ? K
4. Studijuojant stomatologiją, gali būti ir humanitarinis mokymo profilis. T ? K
5. Studijų metu stomatologai privalo:
 - (a) detaliai išanalizuoti vaistų poveikį T ? K
 - (b) detaliai išanalizuoti galvos sandarą T ? K
 - (c) išmokti pagaminti protezą T ? K
 - (d) įgyti žinių apie bakteriologiją T ? K
 - (e) išmokti verslo pagrindų T ? K
6. Bendrosios praktikos stomatologo darbas yra mažiau įvairus nei stomatologo, dirbančio ligoninėje. T ? K
7. Daugelis stomatologų pirmenybę teikia dantų gydymui, o ne protezavimui. T ? K
8. Stomatologai, prieš pradėdami gydymą, dažnai turi išvalyti paciento dantis. T ? K
9. Daugelis stomatologų specializaciją pradeda ankstyvosios karjeros metu. T ? K
10. Tikėtina, kad stomatologas:
 - (a) diagnozuoja bendrus sveikatos sutrikimus T ? K
 - (b) moko pacientus prižiūrėti savo dantis T ? K
 - (c) nuolat tikrina mokinių dantis mokyklose T ? K
 - (d) turi turėti kai kurių administracinių sugebėjimų T ? K
 - (e) sterilizuoja dantų gydymui reikalingus instrumentus T ? K
11. Norint būti geru stomatologu, geros teorinės žinios reikalingos taip pat, kaip ir praktiniai įgūdžiai. T ? K
12. Stomatologas sutrumpintų kursų metu gali persikvalifikuoti į:
 - (a) gydytoją T ? K
 - (b) biochemiką T ? K
 - (c) veterinarijos chirurgą T ? K

PŽK (profesijos žinojimo kriterijus) sudarymas

- 1) Norėdami įgyti patirties sudarant PŽK, pagalvokite apie darbą, kurį geriausiai žinote. Tai galėtų būti darbas, kurį dirbote anksčiau, arba darbas, kurį dirbo jūsų draugas ar giminaitis.
- 2) Skirkite 15–20 minučių, kad apgalvotumėte ir užrašytumėte 20 teiginių apie pasirinktą darbą/profesiją. Kai kurie teiginiai bus tikslūs, o kai kurie gali būti tiesiog spėjimai.
- 3) Pereikite per auditoriją ir pasikalbėkite su kitais dalyviais apie surašytus teiginius. Remdamiesi tuo, ką išgirdote, keiskite, tobulinkite savo teiginius. Tikėtina, kad po to jūsų teiginiai bus gerokai tikslesni.
- 4) Jūsų namų užduotis yra pakalbėti su žmogumi, kuris dirba tokį darbą ir paklausti jo, ar jūsų teiginiai tikrai yra tai, *ką turėtų žinoti apie šį darbą/profesiją jauni žmonės, kurie galvoja jį/ją rinktis.*
- 5) Turėdami šią informaciją atitinkamai pakeiskite ir PŽK. Galite atlikti ir kitus tyrimus, kad patobulintumėte šį PŽK.
- 6) Pasidalinkite su kitais savo darbo rezultatais. Atkreipkite dėmesį, kas buvo pakeista ir apibūdinkite pačią eigą. Ar dabar jūsų grupė turi vertingų darbo priemonių, kurias galite naudoti darbe su jaunimu?

12 PRIEDAS**DARBINĖS VERTYBĖS**

Eil. nr.	Vertybė	Visada svarbu	Kartais svarbu	Nesvarbu
1.	kūrybiškumas			
2.	nepriklausomybė			
3.	pagalba kitiems			
4.	pripažinimas			
5.	saugumas			
6.	žinios			
7.	ryžtingumas			
8.	individualus darbas			
9.	darbas komandoje			
10.	ramybė			
11.	konkurencija			
12.	kruopštus darbas			
13.	stabilumas			
14.	įvairovė			
15.	darbas lauke			
16.	vadovavimas			
17.	darbas su technika			
18.	prestižas			
19.	valdžios turėjimas			
20.	intelektu skatinimas			

Pastaba: užpildžius lentelę, siūloma išskirti keturias pačias svarbiausias vertybes, kurios yra būdingos tam tikrai profesijai.

14 PRIEDAS

SAVĖS PAŽINIMO KLAUSIMYNAS

Vardas, pavardė _____

Data _____

Pats aukščiausias mano žinių įvertinimas mokykloje yra iš šių dalykų:

Mano interesų išvardijimas ir aptarimas atskleidė, kad aš

Darbas man turėtų teikti tris svarbiausius dalykus:

Mano stipriausi asmenybės bruožai yra:

Ar ši informacija atitinka mano susikurtam svajonių darbo įvaizdžiui?

Pagal sukaupią ankstesnę informaciją galiu pasakyti, kad mano karjeros galutinis tikslas yra

15 PRIEDAS

TEIGINIAI

Šiuos teiginius galėtų pasakyti įvairūs žmonės, dirbantys skirtingus darbus:

Išsirinkite 2 teiginius, kurie jums yra artimiausi, priimtinausi ir 2 teiginius, kurie jums visiškai nepriimtini.

“Aš sėdžiu visą dieną.”

“Vakarais grįžtu namo labai pavargęs.”

“Man patinka vadovauti žmonių grupei.”

“Norėčiau, kad darbas būtų mažiau atsakingas.”

“Išeinu namo 16 valandą ir visiškai pamirštu darbą.”

“Vasaros mėnesiais aš dirbu iš visų jėgų, po to atsipalaiduoju.”

“Mano pėdos darbo pabaigoje tiesiog “dega.”

“Šiame darbe nėra dviejų vienodų dienų.”

“Viešumas mane erzina.”

“Įpranti tai daryti.”

“Kadangi visą laiką mokausi, vieną dieną pradėsiu savo verslą.”

“Svarbiausias dalykas šiame darbe – priemokos už viršvalandžius.”

“Keliuosi tada, kai daugelis žmonių eina miegoti.”

“Darbas šeštadieniais mane žudo.”

“Visą laiką žiūriu sau pro petį.”

“Mano darbas dėl kompiuterių ir naujų technologijų greitai taps nebereikalingas.”

“Svarbiausias dalykas – pinigai kišenėje po darbo dienos.”

“Aš bent darau kažką pozityvaus.”

“Aš tiesiog “numeris” šioje vietoje.”

“Dirbi iš visų jėgų dėl dviejų savaitės atostogų, o po to vėl viskas prasideda iš pradžių.”

“Dabartinių mokslų dėka gausiu geresnį darbą.”

“Arba gali dirbti šitą darbą, arba ne.”

“Aš nebesu toks jautrus šiam darbui – įpratau.”

“Lankstus darbo grafikas suteikia darbui patrauklumo.”

“Turiu dirbti kiekvieną savaitės dieną.”

“Esu mažas sraigtelis didelėje mašinoje.”

“Šis darbas yra vieni juokai.”

“Norėčiau būti aukštesnės kvalifikacijos.”

“Kai esi pareigose paaukštintas, darbo pobūdis keičiasi.”

“Po darbo “išsijungiu” ir tampa tikru savimi.”

“Be darbo mano gyvenimas būtų beprasmis.”
“Kai, baigęs mokyklą, pradedi dirbti, nebėra kelio atgal.”
“Darbas pakeitė mano asmenybę.”
“Sutinku labai daug įdomių žmonių.”
“Visą laiką esu padengtas suodžiais ir purvu.”
“Kiti žmonės yra man pavaldūs.”
“Skęstu darbų rutinoje.”
“Dirbu iš visų jėgų.”
“Lyginu save, atsižvelgdamas, koks buvau prieš 10 metų.”
“Nerimauju dėl to, kas bus po 10 metų.”
“Dirbdamas tobulėju.”
“Visa diena, praleista su vaikais, mane sekina.”
“Pinigai nėra svarbu. Svarbu tai, ką aš darau.”
“Kažkas turi tai padaryti.”
“Be darbo man būtų nuobodu.”
“Aš tiesiog nuleidžiu galvą ir su viskuo susitaikau.”
“Tai tik darbas.”
“Jaučiuosi reikalingas.”
“Gyvenu kitokį visuomeninį gyvenimą.”
“Iš tikrųjų nieko nevyksta.”
“Padaryti įmanoma beveik viską.”
“Šiame darbe bijau sakyti savo nuomonę viršininkams.”
“Ar aš čia ir būsiu visą likusį gyvenimą?”

16 PRIEDAS

SKIRSTYMAS POROMIS

- Ant vienos spalvos lapelių surašomi šalių, o ant kitos spalvos lapelių – jų sostinių pavadinimai, pvz.: Šalis Lietuva + sostinė Vilnius = pora.
- Ant vienu lapelių surašomos įvairios sporto šakos, o ant kitų – tų sporto šakų atributai, pvz.: tenisas + raketė = pora.
- Visi dalyviai sustatomi pagal ūgį ir poruojami taip. aukščiausias su žemiausiu ir t. t.
- Ant vienu kortelių užrašomi tam tikri klausimai, ant kitų – atsakymai, pvz.: kiek žmogus turi akių + 2 = pora.
- Ant vienu lapelių surašomos medžių pavadinimų pradžios, ant kitų – pabaigos, pvz.: ažu + las = pora.
- Ant vienu kortelių surašomi žodžiai, ant kitų – jų antonimai, pvz.: juodas + baltas = pora.
- Ant vienu kortelių surašomi populiariausi lietuvių rašytojai, ant kitų – jų kūriniai, pvz.: Gavelis + Vilniaus pokeris = pora.
- Ant vienu kortelių surašomos populiarių žmonių pavardės, ant kitų – jų posakiai.
- Dalyviai sustoja į dvi eiles. Poras sudaro priešais stovintys dalyviai.
- Ant vienu kortelių surašomos mįslės, o ant kitų – jų įminimas, pvz.: dvi sesutės per kalnelį nesusieina + akys = pora.

SKIRSTYMAS GRUPĖMIS

- Skirtingo dydžio/ ilgio/ spalvos pagaliukai: vieną grupę sudaro dalyviai, turintys vienodo ilgio/spalvos/dydžio pagaliukus.
- Skirtingų rūšių saldainiai: vieną grupelę sudaro dalyviai, išsitraukę vienodos rūšies saldainius.
- Skirtingų šalių ir jų didžiųjų miestų pavadinimai: vieną grupę sudaro dalyviai, išsitraukę tos pat šalies miestų pavadinimus.
- Skirtingų žemynų ir šalių pavadinimai: vieną grupelę sudaro dalyviai, turintys vienam žemynui priklausančių šalių pavadinimus.
- Kortų kaladė, kai vieną grupelę sudaro tos pat rūšies kortų turėtojai(širdis, būgnai, vynai, kryžiai);
- Kortų kaladė, kai vieną grupę sudaro tos pat rūšies ir dydžio kortų turėtojai (kryžių 9,10 ir t. t.).
- Šalys ir jų žymios vietos, kai grupelę sudaro dalyviai, turintys korteles su tai pačiai šaliai priklausančiomis žymiomis vietomis.
- Maisto produktų rūšys, kai vieną grupelę sudaro dalyviai, išsitraukę korteles su tai pačiai priklausančiais produktais (Vaisiai – obuoliai, kriaušės, bananai, apelsinai ir t. t.).

- Kalbos dalys, kai vieną grupelę sudaro žmonės, išsitraukę tos pat kalbos dalies žodžius (daiktavardžius – stalias, namas, saulė ir t. t.).
- Judesiai, kai vieną grupelę sudaro dalyviai, skirstymosi metu atliekantys tą patį veiksmą (šokinėja ant vienos kojos, stovi nuleidę galvas, mojuoja dešine ranka ir t. t.).
- Skaičiai iki (tiek, kiek yra dalyvių), kai vieną grupelę sudaro dalyviai, ant lapelio užrašę artimus skaičius (1–8, 9–16, 17–24 ir t. t.).
- Skirtingų spalvų balionai, kai vieną grupelę sudaro dalyviai, pripūtę tos pačios spalvos balionus.
- Stichijos, kai vieną grupelę sudaro dalyviai, ištraukę korteles su tos pačios stichijos pavadinimu (žemė, oras, vanduo, ugnis).
- Sakinio skiemonavimas, kai vieną grupelę sudaro dalyviai, pasakę to pat sakinio tą patį skiemeni (Aš–mėgs–tu–le-dus).

PRIEDAS 17

SEMINARO VERTINIMO ANKETA

Data ir vieta:

1. Kas seminare jums buvo vertingiausia?

2. Kas galėjo padaryti šį seminarą reikšmingesniu?

3. Ką pakeisite savo darbe po šio seminaro?

4. Koks jūsų bendras įspūdis apie seminarą?

1 2 3 4 5
mažas balas didelis balas

Jūsų komentarai ir pasiūlymai